Eul Leanezig

Ententet e vo ouz ar re baour,
ar re baour hepken, evit
netra, ato evit netra.

An Tad Pernet.

BREST
IMPRIMERIE DE LA PRESSE LIBÉRALE
MCMXXVIII

BUHEZ

Al Leanezig Mari-Lusi

eus

Breuriez Leanezed bihan Mari savet d'an Nenv

(1873 - 1897)

gant an Aotrou UGUEN,
chaloni a enor,
Rener kloerdi bihan Pont-Kroaz

Diverra eus levr gallek an Aotrou LANDRIEUX,
vikel vras Reims, maro eskob e Dijon

BREST
IMPRIMERIE DE LA PRESSE LIBERALE
MCMXXVIII

Ar C'hoar Mari-Lusi
1873-1897

Evit senti ouz al lezenn douget gand ar Pab Urben VIII divarbenn ar burzudou, e tiskleriomp aman n'eus nemet an Iliz o kaout gwir da zisklería peur ez eus bet burzudou. Komz a reomp el levr-ma eus burzudou, met d'an Iliz eo da lavaret p'ez int gwir vurzudou pe n'int ket, ha gant doujans e tigemerimp barnedigez an Iliz.

YANN UGUEN,

Pont-Kroaz 25 *c'houevrer* 1928.

NETRA DA REBECH:

P. SPARFEL, *Barner,*

Kemper, 1 meurs, 1928.

MAT DA VEZA MOULET:

P. MESSAGER, *vikel vras,*

Kemper, 1 meurs 1928.

'LIZER AOTROU 'N ESKOB KEMPER

Kemper, 9 a veurs 1928.

AOTROU RENER,

Eur wech muioc'h, dre hor yez kaer, ar brezoneg, e teuit da c'hervel eneou da zervicha Doue.

Buhez al « Leanezig » Lusi a c'houlenne beza anavezet en hon tiegeziou kristen a Gerne hag a Leon.

Deski a ray d'ezo al labour santel graet gant Leanezed bihan Mari savet d'an Nenv.

Hor bro a feiz krenv a zo pinvidik awalc'h evit rei Leanezed d'an holl Vreuriezou, ar re a vev klozet, hag ar re a labour er maez eus o zi, hag a zo holl nerz ha kaerder an Iliz.

Va bennoz a roan d'eoc'h ha d'ho lennerien.

† ADOLF,

Eskob Kemper ha Leon.

D'AL LENNERIEN

Al levr a ginniger d'eoc'h a zo eun diverra eus al levr gallek « *Une petite Sœur* » (1) skrivet, e 1909, gand an aotrou Landrieux, vikel vras Reims.

An aotrou Landrieux a zo maro e 1927, eskob e Dijon.

Eur beleg eus Reims, an aotrou Abelé, hêr d'an aotrou Landrieux, en deus, ganit joa, roet aotre da drei al levr e brezoneg.

« An aotrou Landrieux, emezan, a zo bet alies e Breiz. Kaer e kave ar vro, an ilizou, ar chapeliou, ar pardoniou; kaer e kave dreist pep tra feiz ar Vretoned.

« An aotrou Landrieux en deus skrivet kalz levriou, met hini all ebet ne blije d'ezan kement hag he-man, rak hini all ebet n'en deus graet kement a vad d'an eneou.

« Hag, e gwirionez, el levr-man an eneou a gav:

---

(1) Levr an aotrou Landrieux, kurunet gand Akademi Frans, a zo e gwerz e Paris e ti ar gazetenn *La Croix*, 5, rue Bayard, Paris, VIIIe

sklerijenn, evid anaout bolontez Doue; nerz ha kalon, evit kemeret ar groaz varlerc'h Hor Zalver. « C'houi eo sklerijenn ar bed; C'houi eo c'hoalenn ar bed. » Ar gwirioneziou-ze eus an Aviel a zo displeget e buhez al Leanezig en eun doare dudius. « Al levr gallek a zo bet troet e meur a yez beteghen: e saosneg, allmand, hollandeg, spagnoleg, italianeg. E pep lec'h eo bet kavet kaer hag en deus graet kalz vad.

« *Defunctus adhuc loquitur.* Goude e varo, e kendalc'h da gomz.

« Ra gendalc'ho an aotrou Landrieux da gomz d'an eneou dre vuhez ar *C'hoar Lusi.* Ra gavo al Leanezig c'hoarezed e Breiz, bro an dud a galon. »

(Trugare d'an aotrou Abelé da veza roet aotre da lakaat e brezoneg levr an aotrou Landrieux.)

BREURIEZ

Le anezed bihan Mari savet d'an Nenv

servicherezed ar beorien glanv.

I

Ar Vreuriez-man a zo nevez c'hoaz. An hano a ziskouez petra eo al Leanezed. *Bihan:* da lavaret eo, izel a galon, laouen oc'h ober al labourou distera. — *Eus Mari savet d'an Nenv.* Dindan skoazell Mari ec'h en em lakeont, hag eveldi e vezint madelezus e kenver an dud poaniet ha glac'haret. — *Servicherezed ar beorien glanv.* Mont a reont da diez ar re baour ha d'ar reze hepken, da evesaat ouz ar re glanv, d'o zervicha hag evit netra. Ne gemeront nag arc'hant na boued evid o labour.

Savet eo bet ar Vreuriez gand an *Tad Pernet,* eus menec'h an Aogustiñed eus Mari savet d'an Nenv, ha gand an demezell Antona *Fage.*

An Tad Pernet a zo ganet e departamant ar Saon-Uhela e miz gouere 1824 en eur familh a labourerien douar. Tremen a reas e vloaveziou kenta er parkeier hag e skol ar gommun. Da c'houde e studias e kloerdi bihan Luxeuil, hag e kloerdi bras Besançon. Goude beza bet beleget, e voe hanvet d'ober skol, hag abenn eur pennadig e c'houlennas beza digemeret e Urz an Aogustined

eus Mari savet d'an Nenv. E Nimes hag e meur a lec'h all en doa gwelet pegen truezus eo stad al labourerien baour er c'heriou, dreist-holl pa vez unan bennak klanv en o ziez. E kreiz an dienez hag al loustoni, ar c'hlanvour keiz n'en deus nemet poan ha rann-galon; ne vez ket ententet mat outan, ne vez ket louzaouet evel ma vije ret, n'en deus ket a fizians da barea, ha sklear eo, e spered a vez dies. Pa vez ar vamm, ar c'hwreg klanv, neuze eo gwasoc'h c'hoaz. Ar vugale a vez dilezet, ne vez den da aoza boued, da gempenn an ti, an dilhad, hag eo eun druez.

An Tad Pernet.

Ha souezus eo neuze klevet an dud-se oc'h en em glemm, oc'h en em zevel eneb ar re binvidik, ar re eürus eus ar bed?

An Tad Pernet, deuet da Baris, en doa lakeat en e spered klask an tu da zikour an dud-se, ar beorien klanv ha dilezet. Kaout a reas var e hent eur vaouez, Antona Fage. Houman a veze o kovez gantan. Oajet oa a 40 vloaz; p'edo bihan, he doa bet eul lamm, hag abaoe oa chomet hanter-vac'hagnet, met daoust da-ze, oa eur vaouez a benn, leun a nerz-kalon. Merc'h da dud paour, micherourien, savet oa bet gant Leanezed Sant Visant a Baol. E

trede Urz sant Dominik edo, hag ec'h en em garge breman eus bugale emzivad. Anaout a rae mat stad truezus ar beorien er gear vras, rak gwelet he doa gand he daoulagad he-unan pegement a glenvejou a stag e Paris ouz ar c'horf hag ouz an ene ha pegement a ezomm zo da entent outo.

Kenteliet ha kennerzet gand an Tad Pernet, an demezell Antona Fage, gant diou pe deir vaouez all, a gavas eun tammig ti e ru Vanneau. An Tad Pernet en doa gourc'hemennet mat d'ezo karet ar baourentez. Paourentez ne vanke ket, p'e gwir gant dek gwenneg e voe ret pourchas peadra da zebri en eun dervez. Dont a reas eun aluzenn bennak hag e voe fermet peder gambr en eun ti koz e ru sant Dominik. Eur gambr a voe espernet evid ar merc'hed a c'houlenfe dont er Vreuriez nevez.

Al Leanez Mari a Jezus, Kenta Superiorez.

Rak eur Vreuriez nevez edod o vont da zevel. Antona Fage, ato bleinet gand an Tad Pernet, a voe hanvet « Leanez Mari a Jezus. » Goude beza tremenet eun nebeut amzer e ti Leanezed Auteuil, e krogas el labour.

Ar beorien eus a gichen, o klevet ar c'helou, a

ziredas da gaout al Leanezed nevez: « Ne c'houlennot morse gwenneg ebet, en doa lavaret d'ezo an Tad Pernet; ato e reot ho labour evit netra. »

Er goanv 1866 e voe dienez, hag en hanv e teuas ar c'holera. Al Leanezed o devoe poan-galon, rak ne c'heljont ket sikour ar re holl a ziredas d'o c'haout. Poania a rajont eus o holl nerz, hag ar maro a skoas unan anezo, al Leanez Denizia, d'an 22 a eost, taget gand ar c'holera. Yaouank flamm oa c'hoaz.

Goude an diskouezadeg (foar) vras a voe e Paris er bloaz 1867, al Leanezed a zeuas da labourat e parreziou sant Filip ha sant Aogustin. Persoun ar barrez-man, an hini en doa o galvet, oa an aotrou Langenieux, a vezo divezatoc'h arc'heskob Reims ha kardinal.

Mont a rae mat o labour ganto. Eul leanez eus Sant Visant a Baol a lavare d'ezo : « Ni a entent ouz ar glanvourien en ospitaliou, ha d'o gwelet ez eomp ive en o ziez, met n'hellomp ket chom en o c'hichen keit ha ma pad o c'hlenved. Sant Visant, eus an Nenv, a dle beza laouen o welet e rit ar pez n'hellomp ket ober. »

Kreski a rae niver al Leanezed ha dont a rae merc'hed kalonek d'en em ginnig, da c'houlenn beza digemeret er Vreuriez. Ret oa kaout eun ti brasoc'h. Met eus pelec'h e teufe arc'hant da brena pe da zevel eun ti ? Kavet e voe, e karter Grenelle, e ru Violet, eun ti da brena, met re vras oa, re gaer.

Ne vije biken peadra d'e brena... Al Leanezed a bedas sant Jozef,ha d'an 31 a viz meurs 1870, an Tad Pernet, goude e oferenn, a welas eur c'hristen, an aotrou Aubry, o tont d'e gaout hag o kinnig d'ezan an arc'hant a oa ret evit paea an ti nevez.

D'ar 7 a viz ebrel, ez aent en o zi a oa bet gwechall eur skolaj evid an Turked. Kroaz Jezus-Krist a gemere plas Mahomet.

Tud Grenelle a reas buan anaoudegez gand al Leanezed-ze, bonedou du var o fenn, a bigne er skalierou uhela da vont beteg ar beorien glanv.

Met setu deuet ar brezel ouz an Allmagn. An Tad Pernet a voe aomonier gand ar zoudarded; mont a reas d'o heul e prizoniou ar Prus. Goude ar peoc'h, e tistroas da Baris hag e voe tost d'ezan beza lakeet d'ar maro gand ar Gommunisted.

Al Leanezed, epad ar brezel, a zigemeras en o zi soudarded klanv pe vac'hagnet. E kreiz o anken o devoe ar joa, da c'houel Nedeleg, da welet o chapel leun a zoudarded, a ganas hag a bedas gand ar vrasa feiz ha karantez.

II

Goude brezel 1871
Ar Vreuriez en em astenn.

Al Leanez Mari a Jezus, Renerez ar Vreuriez, a gendalc'he da vont var araok. Ne rae netra hep goulenn kuzul digand an Tad Pernet. Heman oa ar c'helenner, ar sturier.

Ar Vreuriez en em astenne var barreziou Paris hag er parreziou er maez a Baris, evel Levallois-Perret, a zo enno kement a dud ezommek.

Leanezed nevez a zeue. Eur vech e voe 31 oc'h en em vouestla er memes dervez, hag ez oa 30 all o c'hedal. D'an 2 a viz gouere, deiz gouel Vizitasion ar Werc'hez Vari, edo evito ar gouel bras evid en em vouestla.

Ret oa ober evel e pep Breuriez, kaout eun ti da zigemeret ar merc'hed a c'houlenfe dont er Vreuriez hag en ti-ze o frepari dre ar bedenn, dre an aliou, ar c'henteliou santel, da veza Leanezed eus an dibab. Ret oa ober eur reolenn ha diskouez evit mat peseurt gwiskamant a dlefent da zougenn.

Ar Zuperiorez, al Leanez Mari a Jezus, a lezas a goste ar boned a zougent da genta, evit kemeret

eur gornetenn wenn hag eur gouel hir, ha divezatoc'h eur gouriz ler stag outan eur chapeled bras hag eur groaz kouevr.

Abalamour d'ar gouel du ha d'ar gornetenn wenn, e voent lezhanvet gand ar Barizianed « *ar gwennelied* ». Gwennelied ! Henvel oant kentoc'h ouz ar gwenan a labour holl endro d'ar gestenn: unan a bign e kambr eur vamm a familh, klanv en he gwele, eun all a red da c'hervel eur beleg evid eur c'hlanvour dare da vervel, eun all a ya d'an ti-ker da c'houlenn ar paperiou a zo ret evit reiza eun dimezi; hag ar re a zo chomet el leandi a zo oc'h aoza lein evid an holl, o kempenn dilhad pe o pedi er chapel.

Evid eun hevelep buhez ez eus ezomm da gaout eur feiz krenv, nerz-kalon, habaskted, eur garantez vras evit Doue. Evit-se e voe merket d'ezo en o reolenn : 8 eur da bedi; 8 eur da labourat evid o nesa, hag 8 eur da ziskuiza. Prederia var gwirioneziou ar relijion, buhez Jezus-Krist, ar finveziou diveza, lavaret ar Rozera, lenn levriou santel, studia istor an Iliz, tremen eun dervez hag eun nosvez bep sizun dirag ar Zakramant, setu aze penaos e pedont, e vagont o ene. Kennerzet gant gras Doue deuet d'ezo dre ar bedenn hag ar zakramanchou, e c'hellont mont bep mintin da diez ar beorien, da labourat, da aoza ar boued, da renka an traou, da gennerza ar c'halonou, da zeski d'ar vugale lavaret o fedennou, karet Doue.

Ne gemeront morse netra evid o labour, ha da eur ar pred, e tistroont d'o zi; da c'houde ez eont adarre beteg an noz. Ne jomont ket en noz en tiez, nemet dioc'h red, pa vez eur c'hlanvour bras bennak n'en deus den all ebet da entent outan.

« N'heller ket chom hep kredi eun dra bennak pa weler ac'hanoc'h, » a lavare d'ezo eur paourkez distroet d'ar feiz dre o madelez.

— « Met, eme eun all, petra c'hounezit oc'h entent ouzin ? » — « Bennoz Doue », a respontas al leanez.

Ya, evit Doue eo e labouront. Karet Doue ha karet an nesa, setu aze an daou c'hourc'hemenn bras, evel ma lavar Hor Zalver en Aviel.

« Me am eus bet naon, hag hoc'h eus roet d'in da zebri; me am eus bet sec'hed, hag hoc'h eus roet d'in da eva; me a oa e noaz, hag hoc'h eus roet d'in dilhad d'en em wiska; me a oa klanv, er prizon, hag oc'h deuet d'am gwelet, d'am frealzi. » Setu petra glask ober *Leanezed Mari savet d'an Nenv*, diskouez truez, karantez d'ar paour en hano Jezus-Krist.

D'o zikour da entent ouz ar re glanv e teue alies itronezed a renk uhel, pinvidik; ha netra gwelloc'h. Rak ar re binvidik a dle ranna gand ar paour, ha ma komprenfe an holl o dever var ar poent-se, e vije nebeutoc'h a gasoni, a freuz, a vrezel etre an dud.

III

Tiez nevez dre ar Frans hag er broiou all. Londrez. — Ar vreuriez aotreet gant Roum. Bennoz Léon XIII ha Pi X. Maro an Tad Pernet hag al Leanez Mari a Jezus.

Goude beza savet tiez e kichen Paris, e Levallois-Perret (1875), e Sèvres (1877), al Leanezed nevez a yeas pelloc'h, betek Kreilh (1877) evid entent ouz an dud klanv gand ar vrec'h, betek Perpignan (1879). Er bloavez-ze o gweler ive e Puteaux, e Choisy-le-Roi.

E 1880, p'en em laka ar framasoned d'ober brezel d'al Leaned ha d'al Leanezed, Leanezed Mari savet d'an Nenv a jom en tiez o deus e Frans, met gand aon na ve klasket trabas outo, ez a eul lodenn anezo da Vro-Zaoz, hag ec'h en em lakeont da labourat e Londrez.

E 1881 ar Pab Leon XIII a ro d'ezo meuleudi, hag e 1901 e ro e aotre d'ar Vreuriez hag e kav mat ar reolenn.

Ar Pab Pi X, pevar miz goude ma voe hanvet, a vennigas ar Zuperiorez en eur lavaret evelhen :

« Eur garg kaer eo hoc'h hini. Kendalc'hit d'ober vad d'ar re baour, d'an dud er boan. Oc'h ober

evelse, e pinvidikait hoc'h ene, rak o savetei ho preudeur e saveteit ive hoc'h ene... Deskit d'ar vicherourien karet al labour... Benniga a ran ho Leanezed, servicherezed ar beorien, a ra eul labour ken talvoudus evit lakaat d'en em glevet ar re baour hag ar re binvidik... Ho pezet nerz-kalon, bezit laouen. Digollet mat e vezot eun deiz... Ho penniga a ran. »

Ha var c'houlenn ar Pab, al Leanezed a zavas eun ti e Roum.

Ar Zuperiorez kenta n'eo mui e buhez evit digemeret bennoz ar Pab. Al Leanez Mari a Jezus a oa maro d'an 18 a viz gwengolo 1883.

An Tad Pernet a vevas beteg e 75 vloaz. Mervel a reas d'an 3 a viz ebrel 1899 goude beza tremenet e vuhez penn da benn oc'h ober vad.

IV

Al Leanezed skignet dre ar bed holl

Ar Zuperiorez kenta, al Leanez Mari a Jezus, he doa lavaret araok mervel: « Mont a ray mat pep tra. »

Hag e gwirionez tiez nevez a voe savet e broiou pell, e Bro-Zaoz, en Iverzon, er Beljik, en Itali, en Amerik.

E Frans ez eont da Nimes, Lyon, Saint-Etienne, Lille, Viviers, Reims, Roanne, Nevers, etc. E Brest int digouezet ive, n'eus ket pell.

Epad ar bloaz 1912 o deus ententet oc'h 7.140 den klanv, lakeet 6.839 den da zistrei d'ar relijion, gounezet 222 d'ar feiz katolik, digaset 20.318 d'ober o Fask, lakeet badezi 2.025, lakeet 1481 d'ober o Fask kenta, 1.103 da veza konfirmet, renket hervez al lezenn gristen 2.142 dimezi..., etc.

Rak n'e ket hepken ouz klenvejou ar c'horf ec'h ententont, met ive ouz klenvejou an ene. Ouspenn bara ar c'horf, e roont c'hoaz magadurez an ene, an deskadurez kristen. P'o deus gellet dre o madelez hag o kabaskted, gounit fizians an dud, e komzont d'ezo eus Doue, eus an Iliz; d'ar vugale e tes-

kont o fedennou, o c'hatekiz, hag evelse e reont eur vad n'eo anavezet nemet gant Doue... Mar d'eo kaer entent ouz klenvejou ar c'horf, peger kaer n'eo ket entent ouz klenvejou an ene! Ha mar d'eo stank klenvejou ar c'horf stankoc'h eo c'hoaz marteze klenvejou an ene.

Kement a vad o deus graet al Leanezed-man d'ar re baour, d'ar re glanv, ma z'int bet difennet gand ar bobl epad ar brezel diskiant graet d'al Leanezed e Frans. E kichen Paris, e Levallois-Perret, Belleville, Puteaux, ar vicherourien, gwazed ha merc'hed, a jomas var zao ha var evez epad meur a zizun, gand aon na vije taolet al Leanezed er maez eus o ziez. An dud difeiz eus ar Frans, ar re o doa eun tamm skiant, a lavare d'ar gouarnamant ehana. An aotrou Coppée, Akademisian, a veze gwelet e penn ar vicherourien evit difenn al Leanezed. Abenn ar fin, ar gouarnamant a gilas, ar framasoned o devoe mez, hag al Leanezed a voe lezet e peoc'h.

V

Aman hag a-hont.

Eun den yaouank, war ar studi en eur skolaj bras, spered kaer, met ampoezounet gant levriou fall, a oa klanv eur pennad mat a oa. Eul Leanez *eus Mari savet d'an Nenv* a entente outan. An den yaouank a zisklerias d'ezi en dervez kenta: « Me ne gredan e netra. » Al Leanez ne reas van evid e glevet hag a gendalc'has d'e louzaoui gand ar vrasa karantez. An den yaouank en doa da genta evel mez da welet eul leanez var e dro: « Koulskoude, emezan, Clemenceau a zo bet ententet outan ive gant Leanezed. » Abenn ar fin an den yaouank, gounezet gant madelez al Leanez, he lezas da bedi evitan ha zoken da bedi a vouez uhel en e gambr; he lezel a reas da lenn dirazan pajennou eus an Aviel hag eus ar c'hatekiz, hag hen, kel lorc'hus araok, a zeuas da veza izel a galon hag a c'houlennas beza kenteliet var ar relijion gristen, evel eur bugel. Ober a reas e bask kenta er chapel; azezet en eur gador-vrec'hek, oa henvel ouz unan maro, ker kastizet oa, met eürus oa ha laouen.

Etouez ar brotestanted, al Leanezed o deus, dre o madelez atao, digaset d'an Iliz katolik meur a hini. E Bro-Zaoz unan a lavare d'ezo evelhen: « Me a fell d'in en em ober kristen katolik. C'houi a ra evidomp ar pez n'en deus graet den ebet c'hoaz, hag evit netra. Alies am eus sonjet mont en hoc'h Iliz; en taol-man oun gounezet evit mat. »

Var hent Wesminter, eur zul vintin, eul leanez a zigouezas gand eur vaouez hag a c'houlenas diganti hag en oferenn oa bet. — « Oh nann! eme ar vaouez; va fried ne fell ket d'ezan klevet hano eus oferenn. Na deuit ket en hon ti, rak ho laza a rafe... »

Ar gwaz a oa azezet e kichen an tan. « Ac'hanta! va mignon, a lavar al leanez, evit doare hoc'h eus c'hoant da laza an holl veleien ha leanezed. N'hoc'h eus ket a c'hoant d'am laza? » — « Oh! nann, dimezell, » a respontas an den. Hag e komzer eus meur a dra. Ar gwaz en em glemm eus imor fall e c'hwreg. » Ma c'helfen, emezan, kaout eun dra bennak d'he habaskaat! » — « He lezit da heulia he relijion, eme al Leanez, hag e welot guellaenn o tont enni. »

Al Leanez a gendalc'has da welet an dud-se hag eun deiz e lavaraz d'ar gwaz. « C'houi n'hoc'h ket bet badezet. C'houi a zo libr eta da gemeret ar relijion a blij ar muia d'eoc'h. Grit ho choaz. » Lakeet nec'het, an den-ze ne ouie penaos ober. C'hoant en doa da gemeret relijion al Leanez a gave ar wella,

p'e gwir e tigase d'he heul kement a zantelez. Hag abenn ar fin, holl dud an ti a zeuas da veza kristenien katolik eus an dibab.

Setu aman eul lizer, deuet eus Barselon (Spagn): « An drouk-spered a zo bet trec'het en derveziouman, ha brao c'hoaz. Galvet omp bet da vont da gaout eun den yaouank, kouezet eus eur wezenn ha mac'hagnet. E skoaz, e c'har ha pemp kostezenn d'ezan a oa torret. Eiz dervez a oa abaoe m'oa c'hoarvezet an taol, hag e c'hwreg a oa skuiz maro oc'h entent ouz he gwaz.

« O daou oant framasoned hag enebourien d'ar relijion.

« Al Leanez vihan, galvet dioc'h red, a gavas gwall fall ar c'hlanvour, ha ne guzas ket ar wirionez ouz ar familh. Kredi a rajont edo o vont da gomz eus ar zakramanchou. Ar c'hwreg a zifennas krak komz eus relijion d'he gwaz: « Ar beleg a zeu d'e gaout, emezi, hag a oar petra en deus d'ober. »

« E gwirionez ar beleg a oa deuet teir gwech beteg an ti, met bep tro oa bet kaset da bourmen.

« Al Leanez, ankeniet, a glaskas kas ar c'hwreg da gousket, evit gellout komz ouz an ozac'h. Epad daou zervez, ne c'hellas ober netra, hag ar c'hlanvour a fallae.

« En trede dervez, ar vaouez, ker skuiz oa, a rankas en em lezel da gousket, met goude beza difennet ouz al Leanez lezel den da zont en ti.

« Kerkent ha ma wel ar c'hwreg kousket, al Lea-

nez, gant truez ouz ar c'hlanvour, a gomz d'ezan eus e vugaleaj, e Bask kenta, eus e ene, eus ar vuhez peurbadus.

« Lavarit d'in, ha ne vijec'h ket eürus o lakaat hoc'h ene e stad vat? » — « Oh eo, Leanez, met... »

« D'an ampoent e teu an aotrou person. Kovez a ra ar c'hlanvour, hag en eur vont er maez e lavar d'al Leanez: « Peger santel ho karg! C'houi a c'hell ober ar pez n'hellomp ket. Ar c'hlanvour a zo prest breman da vont dirak Doue. E c'hwreg a c'hell dihuna. »

« Antronoz, ar c'hlanvour a oa var e dremenvan. Ar vaouez keiz, aon d'ezi da veza trec'het gand al Leanez, a c'halvas framasoned d'he zikour.

« Dont a reas eun dek bennak d'en em voda endro d'ar c'hlanvour. Epad ma poanie al leanez evid ober d'ezan trei e spered hag e galon ouz Doue, ar framasoned a grie, a lavare pep seurt malloziou divalo. Ar c'hlanvour n'o zelaoue ket, ne zelle nemet ouz al leanez, ouz ar gruzifi a zouge en he daouarn; starda a reas e vuzellou var ar groaz hag e varvas e gwir gristen.

« Al leanez a roas neuze urz d'ar framasoned da vont er maez. Senti a rajont, mezek, o lavaret d'ezi he doa graet mat he micher.

« Unan anezo, ar yaouanka, a dosteas aonik hag a lavaras d'al leanez: « Me a grie krenvoc'h eget ar re all. Digaset oan bet evid al labour-ze. Pardonit d'in. » — « Va mignon, a respontas al

leanez, graet mat hoc'h eus ho labour. Met sonjit e rankoc'h mervel eun deiz ive, ha n'e ket gant ho kamaraded e vezot barnet, met gant Doue. »

« Hag al leanez en em lakeas da zebelia ar hini maro. »

Awalc'h hon eus lavaret divarbenn Breuriez Leanezed bihan Mari savet d'an Nenv.

Gwelomp breman buhez kaer C'hoar Mari-Lusi.

C'HOAR MARI-LUSI

I

Ar bloaveziou kenta

Lusi Dieres-Monplaisir a zo ganet, e 1873, en eur gerig vihan eus ar Charant-Izela, La Tremblade, eur gêr a 3500 den, en eun tiegez a oa ennan kristenien eus an dibab. Kerent he doa e Reims, er Champagn, hag alies e komz eus Reims.

P'edo en he fevare bloaz, e voe gwall-glanv; he feultrin a oa c'houezet, hag he doa bec'h o tenna he alan. Kalz terzienn he doa, hag ar medesin en doa kollet pep fizians d'he farea.

Ar gerent, ankeniet holl, en em droas ouz ar Werc'hez Vari, hag a zisklerias e tougfe, beteg he fask kenta, dilhad gwenn ha glas, ma teufe da barea.

Kerkent, en eun taol, ar plac'hig a welleas, hag abenn eun nebeut derveziou, e voe pare mat.

He zud a welas eur burzud er bareans-ze digouezet ker buan, ha beteg he unnek vloaz, oad he fask kenta, Lusi a zougas ato dilhad glas ha gwenn, en enor d'ar Werc'hez.

D'he dek vloaz e voe lakeet en eur skol e Reims,

eur skol renet gant Leanezed; he c'hoar Jann a oa ive er skol-ze. Epad an ehan-skol e tistroe da di he zud.

Ar re-man a oa chom e kichen ar mor bras. O zi, hanvet *Louisiane*, n'oa nemetan neuze el lec'h-ze. Gwez pin a oa endro d'ezan; goudoret oa ive, diouz kostez ar mor, gand eun uhelenn, met eus ar zal-debri hag ar c'hampreier e veze gwelet ar mor ha bagou e-leiz o vont hag o tont.

Epad an ehan-skol Lusi a zo bet eno o veva, o c'hoari e kichen ar mor pe etouez ar gwez pin, dindan an heol pe en disheol. Gwelet he deus peger kaer eo ar mintin, pa gan al laboused, peger kaer eo ar pardaez pa weler an heol o vont da guzat er mor. Karet a rae ar mor bras. Kas a rae ganti levriou ha kayerou d'an aod, hag e chome da zellet ouz an dremmwel, da zellet ouz ar wagennou o redek an eil varlerc'h eben. « Emaoun aze va-unan, emezi o skriva d'eoc'h. C'houec'h eur eo. Dirazon eman ar mor. Uhel eo hag hirio vintin eo kaer meurbet. Ar bagou, bet o pesketa epad an noz, a zo o tistrei d'ar porz. Evel distag int diouz ar mor glas. Oh! peger koant int da welet! » (1)

Plijadur bras he doa o pignat en eur vag, gand he breudeur Jorj ha Jozef, evit mont da bourmen var ar mor; avechou zoken ez ae he-unan, rak

(1) Lizer d'he moereb.

n'he doa aon rak netra. Eun deiz m'he doa kaset ganti e kuz he c'hoar yaouanka, Mari, e voe he bagig varnez beza trouc'het e daou damm gand eur vag vras o tont varni.

El leandi, o klevet komz eus ar mor, e lavaras eur vech: « Oh! ar mor! Pegement her c'haren! » — « Kerse e kavit beza pell eus ar mor? » — « Ya sur, met roet am eus an dra-ze evel an traou all. »

Abalamour da-ze, pa gemeras he dilhad leanez, ar prezeger a lavaras ar c'homzou-man: « Evel d'e ziskibien garet Per, Jakez ha Yann, Hor Zalver en deus ive kinniget d'eoc'h, e kichen ar mor, dont d'e heul. Eveldo ho peus lezet ho rouejou hag ho tad evit mont gantan. »

Lusi a gollas he mamm d'an oad a 8 vloaz. Peurliesa d'an oad-se ar vugale a zizonj buan, hag o glac'har ne bad ket pell.

⁂

Lusi ne ankounac'heas morse he mamm. En eul lizer skrivet ganti e 1892 e lennomp: « Maro va mamm ger en deus lezet eun dra bennak em c'halon. Nag he c'harien! Santet mat am eus petra gollen, ha d'am eiz vloaz, an dristidigez a zo deuet em buhez. Nag a wech abaoe, p'edon va-unan, oun dirollet da lenva! Nag a boan am eus bet pa welen ar vugale all briatet gand o mammou! En em voaza am eus graet d'ar vuhez-ze, da

genta evit na vefe ket gwelet va glac'har gant va zad, ha da c'houde gand aon na vefen ket komprenet awalc'h. »

El leandi e teue an daerou d'he daoulagad kerkent ha ma veze komzet d'ezi eus he mamm. « He gwelet a raen alies, eme unan eus al leanezed, o tigeri he montr hag o chom pell da zellet outan. Eun deiz, evel ma tistroe eus ar gomzlec'h, e lavaris d'ezi: « Eürus oc'h, C'hoar Lusi, gwelet ho peus ho mamm! » — « Nann, emezi, va moereb eo. » Hag o tiskouez d'in he montr digor, gant skeudenn he mamm: « Va mamm, emezi, a zo er baradoz. » Hag e lavaras ar c'homzou-ze gand eur vouez a skoas va spered. »

Evit gwiska he dilhad leanez he doa choazet an deiz a gigase sonj eus maro he mamm.

Karet oa bet koulskoude en he zi. He zad en doa evid e vugale eur garantez tener. Emgleo bras a oa en tiegez; breudeur ha c'hoarezed en em gare kalz. Hag e Reims, Lusi a gave, e kichen he mamm goz, he moerebezed, joa ha frealzidigez.

Unan eus he moerebezed a voe eviti evel eun eil vamm. Lusi, evel he c'hoarezed, en em roas, a greiz kalon ha gand eur fizians leun, d'ar voerebze. Etre ar voereb hag an nizez eun unvaniez start meurbet a voe gwelet abred, unvaniez ne reas nemet kreski gand an oad. Doue a roe evelse d'an nizez gand eun dourn ar pez en doa tennet gand eun dourn all.

Lusi a skrive evelhen d'he moereb, a miz gwengolo 1894: « Ha kredi a c'helfer, va moereb ker, oan bete-vreman gwarizius abalamour d'ho karantez evit va c'hoar Jann ha d'ar fizians he doa ennoc'h. N'hoc'h anavezen ket mat c'hoaz. N'oan ket evit kredi e chellec'h karet kement Jann hep bihanaat va lodenn-me. Met fin zo breman; ha c'houi a zo henvel ouz ar vaouez am eus lennet he buhez en eul levr: « Daoust m'oa kalz o karet anezi, evelato pep hini a veze ato laouen hep tamm gwarizi, rak ken tener oa he ene ma c'helle ober digemer d'an holl ha m'he dije gellet karet c'hoaz re all hep noazout da hini ebet. »

Eur wech all, evel ma lennomp en eul lizer d'he zad kovesour, oa bet diezet hag ankeniet o kredi n'oa mui karet gand he zud ha ne verite ket beza karet. Kement-se a badas epad meur a viz. Ar beleg a lavaras d'ezi: « Nann, va merc'h, na rit van gand hevelep sonjou. O bannit pell diouzoc'h evel ma rafec'h evid ar zonj eus eur pec'hed. Karet oc'h gand ho tud muioc'h zoken eget n'hellit kredi, pa welit sklear. Ho tad, ho c'hoarezed ho kar evel m'o c'harit, gand ar vrasa teneridigez... Na me garfe tenna divarnoc'h ar pouez-ze!... Ma teufe ho poan hag hoc'h anken eus ho kalon a zo enkrezet gand an amzer da zont, hep gouzout perak, hag o klask karantez er maez eus ho ti, na vezit ket direizet; ar c'hoant-se n'eo ket fall, met a dle beza renet mat. « Na jomit ket da

hunvreal. Bezit gwelloc'h da bedi, it etouez ar re all gant muioc'h a fizians, ha bezit laouen. »

Gwasoc'h a c'hoavezas ganti. Edo c'hoaz er skol e Reims, oajet a 15 vloaz. Hag he doa lakeet en he fenn chom hep goulenn kuzul digant den ha derc'hel ganti he-unan kement a dremenfe en he spered. Techet oa d'an dra-ze. Ato e kavas dies digeri he c'halon da re all, rak ne grede ket oa gouest da zisplega d'ar re all ar pez a dremene enni. Met en dro-man oa eun taol-penn: « P'am eus klevet ar vech kenta, emezi, komz eus kelenner, rener ar goustians, ha lavaret ne dleer ket reiza ar vuhez hep goulenn kuzul, am eus lavaret gand eur vouez lorc'hus am laka hirio souezet: « Biken n'ez in da fiziout e den netra eus ar pez a zell ouzin Me en em hentcho va-unan. Gwaz aze, ma kollan! »

Hag epad pell amzer e talc'has d'ober he fenn he-unan. Her gwelet a rer en he liziri d'he zud. Ne lavar netra eus ar pez a dremen en he c'halon. Komz a ra eus ar pez a dremen endro d'ezi, kas a ra keleier ha goulenn a ra keleier eus ar ger. Skriva a ra pajenou hir, ar geriou a zo troet brao, a ra plijadur da lenn, met goullo int, n'eus netra enno. Ar pez a garer en eul lizer eo menoziou ar galon, nann geriou goullo.

Lusi a roe peoc'h, ne zizoloe netra d'ar re all, met n'oa ket eürus. Hag o welet ar vugale all, he c'hoarezed dreist-holl, laouen hag eürus, e kave

diesoc'h c'hoaz; met e lec'h anzav d'ezi he-unan edo var an hent fall, e kendalc'he da zerc'hel kloz he dor hep digeri da zen.

Anat oa he doa poan spered. An aomonier en doa klasket meur a vech, met en aner, he hentcha evel ar re all hag ober d'ezi beza laouen ha dienkrez. Eun deiz e kavas tro da skriva d'ezi hag e lavaras evelhen: « C'houi a zo tenval ho penn. Labourat a rit ha c'hoari ive, pa vez deuet an eur. Met daoust da-ze, eo anat hoc'h eus poan. C'hoant hoc'h eus da jom hoc'h unan, ganeoc'h hoc'h-unan, hep dizelei da zen ar pez a ra poan d'eoc'h. Met ar Pastor mat, ha ne zav ket gant douster an danvadigou a zo bet gloazet? Gwelloc'h e ra: o dougenn a ra var e ziouskoaz d'o c'has d'o c'hraou... C'houi a zo en eun hent risklus: n'ouzoun ket da belec'h ho kaso, met aon am eus. An drouk-spered a zo ijinek. Ho lakaat a ra da gousket. A nebeudou ho tistroio diouz ar bedenn. Brouda a ra ar pez a zo falla en ho natur, kas a ra ho spered du-man du-hont, evit na welot ket ar pez a dremen ennoc'h. N'ho laka ket dirak pec'hejou bras, gand aon d'ho tihuna, hag hep ma welfec'h, emaoc'h kaset gantan en dezert, el lec'h n'eus netra da gomz d'eoc'h. Hoc'h ael mat a gendalc'h da vont ganeoc'h hag a-unan gand ho koustians ho talc'h c'hoaz var an hent eün, ha setu perak oc'h ankeniet. Met diwallit. Mar grit fae var gras Doue, e vezot lezet hoc'h-unan gand ho sempla-

gras Doue, e vezot lezet hoc'h-unan gand ho sempladurez... Va c'hredit, n'en em lezit ket da veza touellet. Hor Zalver a zo var c'hed ac'hanoc'h, o veza m'ho kar hag eus e berz e lavaran d'eoch: « Bugel, na lezit ket ho kalon da galedi. » Ya, ya, deuit er maez eus ar stad-ze gant lealded ha buan. Na glaskit ket enebi ouzoc'h hoc'h-unan. Mar d'oc'h krenv, torrit ho liammou ha lavarit. « Me a zavo hag a gerzo etrezek va Zad. »

Doue a zeuas d'he zikour. Lusi a gouezas klanv, -auz, an tan en he fenn, ha koulskoude ar medesin ne wele ket peseurt klenved oa.

En taol-man oa trec'het. Gervel a reas he zad kovesour. « N'oun mui evid herzel, emezi. N'e ket ar c'horf, met ar spered eo a zo klanv. Ar medesin ne c'hell netra evidon. Diskiant oun bet o klask enebi evelse ouz an Aotrou Doue. Kompren a raen kement a lavarec'h d'in. Gouzout a raen mat e fazien, hep kaout nerz awalc'h d'hen anzav. An ourgouilh eo a zalc'he kloz va genou. Breman e kav d'in eman va c'houstians o tigeri. Rei a ran d'eoc'h an alc'houez, ha n'her chemerin mui. »

Daou zervez goude edo var zao, hag e voe dishenvel krenn diouz kentoch'; eürus, e kave plijadur o pedi hag oa leun a fizians e Doue hag en dud a gomz en hano Doue.

***

D'he 17 vloaz, epad an ehan skol, e kichen ar

mor, el *Louisiane*, e voe eun tammig laosk da bedi ha d'en em rei da Zoue. En eul lizer e lavare: « Me garfe em bije bet nebeutoc'h a c'hrasou, rak neuze ne vije'ket bet ret d'in beza ker zantel. » He c'halon en em stagas eur pennadig ouz eur mignon d'he breudeur a wele avechou, hag an dra-ze he strafilhas epad eun nebeut miziou.

Gand ar vrasa lealded ec'h anzave breman he mankou: « Prim oun; eun netra a c'hell va direnka. E kounnar ez an, pa welan va c'hoar Mari o klask ober he mestrez. Derc'hel a ra d'he fenn, ha me ive, hag e sav droug ennomp an eil ouz eben, ha buan am eus lavaret eur ger trenk ». En eul lizer all e skriv: « Mat ez a an traou etre Mari ha me. Met va c'hoar eo a ra muia eus he zu. Me n'am eus netra d'ober. »

Eun deiz, el *Louisiane* e welas tabut etre he eontr hag unan eus tud an ti n'oa ket ennan a lealded. Strafilhet holl e voe gand an dra-ze hag e skrive. « Edon e kounnar, hag am eus skrivet d'eoc'h c'houec'h pajenn evit beza frealzet. Antronoz am eus lennet a-nevez va lizer, met e roget am eus, rak henvel oa ouz eur menez-tan. Spontet oun o welet peger bras oa va c'hounnar, ha n'ouzoun ket betek pegeit ez afen, ma ne vijen ket kristenez. »

He zad kovesour n'en doa ket aon rag ar barrou-ze a droe da vat. « Na gollit ket fizians, emezan, o veza n'oc'h ket c'hoaz pignet beteg an uhela santelez. Klaskit hepken, a nebeudou ha gant

pasianted, dont da veza eur zantez vihan. Na gollit ket re a amzer o sonjal er pez a zo tremenet gwechall; evesait kentoc'h da reiza gwelloc'h ho puhez en amzer da zont. »

Eur vech e kouskas var planchod he c'hambr epad an noz penn da benn, nann evid ober pinijenn, met dre ourgouilh, dre eun taol-penn.

Eur spered kel lemm hag he hini n'oa ket hep beza flemmus. Gant eun taol-lagad e wele treuziou fall an dud, met ma rae goap avechou eus ar re a oa lorc'hus, sot, ne glaskas morse taga an dud lent, aonik, ar re a veze er boan.

N'oa ket eur penn-skanv, n'oa ket troet ouz an dilhad kaer. Kalz urz he doa, barn a rae eün an traou, gwelet a rae buan petra zo kaer ha petra n'eo ket. En he liziri e weler traou evel ar re-man: « Hon tokou a oa brao, koant. » Met d'he zad eo e skrive kement-se, hag e lavare: « Sur oun e plijint d'eoc'h. »

Mont a reas, gand he c'hoarezed, d'eur vodadeg bennak, da c'houeliou-noz. Hag e lavare kement-se d'he zad kovesour evel m'he dije lavaret oa bet o pourmen. « Ne gavan ket fall, a skrive he zad kovesour, ho pije lakeet beg ho fri e goueliou ar bed, ha zoken beg ho troad. Mat eo ho pije gwelet ha tanveet, evit gellout barn dreizoc'h hoc'hunan. Digorit mat ho taoulagad, met na zigorit ket re ho kenou nag ho tiskouarn. »

En eul lizer d'he moereb, Lusi a skrive c'hoaz:

« Hol lostennou a zo bet kavet brao-tre. Danset am eus gand eun amparfal a ofiser. Plijadur bras hon eus bet. »

⁂

Araok kuitaat ar skol, d'he 18 vloaz ha mont d'al *Louisiane*, he doa goulennet eur reolenn a vuhez evit beza sikouret hag harpet. Ar c'hayer bihan a oa skrivet varnan ar reolenn a zo uzet, ar pez a ziskouez eo bet dournatet ha lennet meur a vech. Merket eo ennan e tleer karet an dever, hen ober gant feiz; gouzout en em ankounac'haat evid ober plijadur d'ar re all; beza trec'h da froudennou ar spered; kaout truez ouz ar re a vez gwall-gaset gand ar re all; n'eus ket brasoc'h, dousoc'h joa eget oc'h ober vad d'an nesa.

Ar reolennou a lavare d'ezi c'hoaz : « Taolit evez ouz ar re a ziskouezo kaout mignoniez, karantez evidoc'h. Diwallit da veza touellet. It eün hoc'h hent, bezit leal, met eveziek, evit na vezot ket tapet el las. Selaouit mouez ho koustians, rak re vat kalon ho peus evit kaout disfizians eus an dud. »

Divarbenn al levriou da lenn e roed d'ezi an aliou-man: « Na gredit ket ar pez a lavar tud ar bed. Na vezit ket kurius. En em ziwallit ouz al levriou fall, rak en em ginnig a raint d'eoc'h. »

Merket oa ive d'ezi prederia eur c'hart-eur bemdez var gwirioneziou ar relijion. Ha derc'hel a reas

mat. « Sentet am eus, emezi; lakeet am eus va spered da blega. Kompren a ran breman e vezer eürus, nann oc'h ober ar pez a zeu er penn, met oc'h ober an dever.

Evit netra ne garfen mui lakaat va flijadur araok va dever. Ne chellin ket gounit an Nenv oc'h heulia va froudennou;ar vuhez a zo berr, ret eo he zremen mat; Doue a c'houlenn diganen muioc'h eget na roan d'ezan; digalon e vefen oc'h ober implij fall eus an holl grasou roet d'in. Hag am eus lavaret: « Kousto pe gousto, var araok ez in. Techet oun d'ar vuanegez, d'an ourgouilh, re droet oun da glask va mad va-unan; me a boanio da veza habask, izel a galon, d'en em ankounac'haat va-unan... Ar pez o deus graet re all, me her graio ive. Setu aze petra fell d'in. Met ken troet oun d'en em lezel da vont, d'en em glemm p'am bevez poan, da glask va flijadur, ma rankan skei kalet, evit kaout an trec'h. Ha goude beza stourmet, pa vezan skuiz, evit kaout nerz ha kalon adarre, ez an en eul lec'h kuz da ouela ha da bedi. »

An holl, endro d'ezi, a wele e teue gwellaenn e Lusi, e save uheloc'h bemdez e karantez Doue.

Al *Louisiane* a oa vardro eun eur-vale diouz an iliz tosta, hag, er goanv dreist-holl, Lusi n'helle ket kommunia ken alies ha ma c'hoantae, met poania a rae da lavaret gwelloc'h he fedennou, ha peurliesa ez ae da bedi er chapel vihan a oa e kichen an ti. Bemdez e prederie var gwirioneziou ar reli-

jion. D'ar gwener e rae hent ar groaz. Hed eur c'horaiz, epad m'edo he c'hoarezed er Champagn, e lakeas he zad, he breudeur hag holl dud an ti da zont da glevet lenn eul levr santel, ha diouz an noz e lavarent holl ar-chapeled.

Abaoe pell amzer an tad a oa klanv gand ar remm, hag en doa poan o vale; dont a reas zoken, ha n'helle mui finval e zaouarn.

Karet a rae a greiz kalon e verc'hed, hag ar reman a roe d'ezan karantez evit karantez. Var e dro e vezent ato evit berraat e amzer hag e frealzi e kreiz e boaniou.

Met an hini en devez poan ha gwall-boan a zeu alies da veza ginet, kintus, da lavaret traou zoken d'ar re a vez var e dro. « Skuiz maro oan en derveziou-man, a lavar Lusi en eul lizer. Hag oun en em dennet er chapel evit gellout lenva. Ker glac'haret oun o veza n'hellan ket diboania va zad kez ! N'oun ket fall-galonet, met ken ankeniet, ma rankan klask frealzidigez o skriva d'eoc'h. »

C'houec'h miz divezatoc'h: « N'eo ket bet laouen evidomp deiz kenta ar bloaz. Aon am eus da fallgaloni. Tad a zo avechou dies entent outan, o veza m'en deus kalz da c'houzanv. » — « N'am eus graet netra vat er zizun-man; n'am eus ket gellet pedi eun hantereur hep beza direnket... Lenn a ran buhez santez Thereza, ma tesko d'in karet eun tammig Hor Zalver, hi hag he deus her c'haret kement... N'ez a ket gwall vat c'hoaz an traou. M'am efe

c'hoaz eun nebeut amzer evit gellout ehana ha prederia, an dra-ze a rafe vad d'in. Met n'am eus tamm amzer nemet diouz an noz ha divezat, hag e krog neuze ar c'hoant kousket ennon. »

Eul lizer deuet d'ezi eus Reims he c'hennerze: « E buhez ar zent ha ne gavomp ket ato ar groaz? Hor poaniou eo hor gwella pinvidigez... Ato e rankit roenvat, a lavarit; tamm avel ebet er goueliou da gas ar vag araok. Met, ma vijec'h frealzet, e kolfec'h an hanter eus ho miritou! Bezit eta leun a nerz-kalon. »

« Holl dud an ti, emezi, a vez laouen pa zigouez d'in liziri eus Reims, rak neuze e vezan eürus hag e kavan aes pep tra. »

⁂

Morse ne jome bouzar, pa veze goulennet diganti diskouez nerz-kalon. « Tremen a rer a-dreuz an holl draou dies evel a-dreuz eur brouskoad. Eur gignadenn bennak a vez paket, ar galon a vez glac'haret, an daerou a zeu en daoulagad, met en em gaout a rer evelato. Petra c'hounesfen ma n'am ije tamm poan? Laouen da veza graet va dever, am eus kavet ar peoc'h evit va ene. »

Ha koulskoude ne gave ket a blijadur o pedi. « Bara du a zebran. Ezomm am efe da gaout eun tammig frealzidigez epad an derveziou hir a dremenan e kichen va zad keiz, a vez ken alies fall-galonet ha tenval e benn. Mat! er chapel e vezan

evel eun tamm koad; ioul vat am eus, c'hoant der-c'hel start, ha kement-se va harp. Met kalet eo! »

Respontet e veze d'ezi: « N'eus droug ebet o veza evelse. Droug a vije, ma teufec'h da fall-galoni ha d'ankounac'haat e ro Doue tro d'eoc'h d'en em binvidikaat. Daoust ma ne zantit ket, Hor Zalver en deus bet karantez vras evidoc'h. Ober a ra d'eoc'h evel ma ra ar gwinienner d'e winienn. Dalc'hit koun eus komzou an Aviel: « Ar skourr yac'h, leun a zeo ha doareet da rei frouez, a vezo kempennet, krennet, ha goude m'en defe da c'houzanv, evit ma tougo muioc'h a frouez... Er stad emaoc'h, e tleit evesaat hepken ouz ar pez a rit, a c'hoantait; p'e gwir e rit ho teveriou, bezit eürus... Beachi a c'heller pe evid ober marc'hajou, prena, gwerza; pe evit klask plijadur. Pa veacher evit klask plijadur, eo talvoudus kaout hentchou aes ha kaer. Met pa veacher evid aferiou, evid eur gefridi bennak, ne daoler ket evez ouz an hentchou; gwell a-ze, mar dint mat; met, mar dint fall, ez er evelato da benn. C'houi a zo en hent evid en em gaout er Baradoz. Petra c'helfe miret ouzoc'h da vont araok? An dud a zent ouz o faltazi, o hunvreou, a gerz en desped d'ezo; ar re a zo fur hag a varn eün an traou a jom var o zu mat, a jom laouen, ne reont van gant froudennou o spered... Lavarit alies da Zoue: « ho polontez bezet graet, » hag e kavot harp d'hoc'h ene. Ar maen a zo yen, kalet, met krenv; hag harpet var ar vein, e talc'her start. Bezit sur e plijit muioc'h da Zoue, pa

c'houzanvit evelse gant nerz ha levenez ar zec'hor hag an denvalijenn, eget o kaout frealzidigez leun ho kalon...

« An Iliz, o kenderc'hel var an douar buhez ar Zalver, a dle kemeret poaniou Jezus en e Basion, o gouzanv a-nevez. Ar re a gar a vez kaset gantan da liorz Gethsemani. »

« Na rannit ket ho puhez e daou damm. He c'hemerit en he fez, o sonjal ez it d'an Nenv a-dreuz an hentchou dies. Ha neuze ne reot van evit gwelet p'eo kaer an amzer pe fall. Poan ho peus avechou marteze; n'eus forz, gouzout a rit oc'h karet gant Doue. »

Lusi a entente ar c'henteliou-ze: « Ato an nevelep sec'hor. Kaout a ra d'in oun dilezet gant Doue. Ha koulskoude ne gollit ket ho poan oc'h va c'hentelia. Tanva a ran erfin al levenez ho peus prometet d'in. Digemeret a ran va foan, ha ne c'houlennan mui e ve tennet diganen. »

Nebeut miziou goude e skrive adarre: « N'oun cürus nemet o veza m'en em ginnigan holl da Zoue bemdez e kreiz va foaniou; seulvui am eus da c'houzanv, seulvuioc'h a boaniou a c'houlennan, evit kaout eun ene kaeroc'h... Kresket eo va feiz abaoe m'eo lamet diganen joa ha frealzidigez ar galon. Ar pez a zantan a zo yen, rust, sioul, met ive nerzus ha laouen. Ne garfen ket treki. »

Ret oa kennerza ar menoziou-ze ker kalonek. « Nedeleg! Nedeleg! a skrive d'ezi he sturier. Peoc'h d'an eneou a volonte vat! It gant an aelez da gaout

Jezus. Selaouit petra lavaront: « Piou a glask ar peoc'h? setu aze priz ar peoc'h. » Prenit, heb aour nag arc'hant, prenit kalz. Goullonderit ho kalon e daouarn an aelez, hag astennit ho re evit kaout diganto an tenzor a roont. »

N'oa ket c'hoaz fin d'an abadenn. Stourmadou a vefe c'hoaz. Met breman ne raent mui aon. An ene en em zave evel ma ra eun den klanv bet trec'h d'eur boan vras. Ar feiz a oa deuet da veza krenvoc'h, startoc'h. Pa vezer en em gavet beteg eno, betek digemeret gant joa kement a zigas Doue, e vezer pignet uhel e skeul ar zantelez.

***

Doue a ra avechou d'an eneou evel ma ra ar mammou d'o bugale evit esaat ha krenvaat o c'harantez. Mont a reont da guzat, hag ar bugel, strafilhet holl, a zilez e c'hoariellou; lenva ha krial a ra da c'hervel e vamm. Houman, skoet he c'halon, a jom sioul, var c'hed. Eürus eo o welet karantez he c'hrouadur, hag evit gwelet gwelloc'h e lez anezan eur pennadig da grial, hag abenn ar fin e red da gregi ennan ha da rei d'ezan eur pok a garantez.

Stank int an eneou a zo bet savet evelse d'an uhela santelez dre an hentchou dies, a zo chomet hep beza frealzet gant an Aotrou. Met stank int ive ar re n'o deus ket gouezet anaout karantez o Mestr, a gave d'ezo oant dilezet gantan, hag a zo bet fallgalonet, n'int aet tamm var araok.

Lusi he deus gwelet sklear hag he deus stourmet. Komprenet he deus komzou an Aviel. « An hini a c'hoanta dont d'am heul a dle dilezel e c'hoantegeziou e-unan, kregi en e groaz ha dont evelse var va lerc'h. »

He liziri a ziskouez he doa ar memes nerz ha santez Thereza, a lavare ive, en eun hevelep stad: « Lezit ganen va yenienn, va Doue. Kement a boan a ra d'in, ma tle beza mat. »

Komprenet he deus oa he foaniou eur merk eus karantez Doue en he c'henver.

Ne ehane ket da stourm, met, evelato, ezomm he doa da ziskuiza eur pennadig bennak. He flijadur oa dont bep bloaz d'ar Champagn da dremen eur miz, c'houec'h sizun gant he mamm-goz, a oa leun a garantez evit he bugale vihan.

Met an tad ne veze ket dilezet evit-se. Pep hini d'he zro, a jome en e gichen. Ha Lusi, daoust d'ar joa a gave e Reims, a rae gwella ma c'helle evit chom aliesoc'h eget he c'hoarezed e kichen he zad.

E Reims e veze graet d'ezo eun digemer kalonek. Ezomm o doa da gaout eun tammig levenez, eürusted. An dra-ze a rae vad d'o c'horf ha d'o ene.

***

Lusi, e Reims evel el Louisiane, a gendalc'he da veva gant Doue, renet e pep tra gant he feiz hag he c'harantez, ato prest da labourat, da zikour ar re all, d'ober plijadur d'ezo.

Pa veze eur vodadeg bennak, hi eo a lakae buhez ha levenez endro d'ezi, gouzout a rae lavaret ar geriou a blije, ha da c'hoari n'oa hini ebet gwelloc'h egeti.

Da ugent vloaz oa deuet da veza eur plac'h yaouank evel na weler ket kalz, koant a gorf, koantoc'h c'hoaz a ene, rak m'he doa poaniet heb ehana d'en em zizober eus ar plegou fall ha da greski e karantez Doue.

Karet a rae ober pinijenn, kuzat a ouie he finijennou. Pa veze c'hoariou, leinou, ez ae du-man du-hont da gaout ar plac'hed all, da ginnig d'ezo eun dra bennak, evit na vefe ket gwelet e tileze he unan an dra-ze.

Ato e kave ar plas falla. Ma veze eur skaon zies, hi eo he c'hemere ato eviti.

Evelato ne c'hellas ket, daoust d'he ijin, kuzat pep tra ouz he moereb. Houman a lavaras d'ezi meur a vech petra he doa gwelet, ha neuze Lusi a ruzie, hep lavaret ger.

Leun oa a druez evit an dud reuzeudik. Ne c'helle ket gwelet unan bennak er boan hep beza glac'haret.

Er skol he doa ive diskouezet evelse he madelez e kenver ar re o doa ezomm da veza frealzet, ar re aonik, ar re o deze glac'har, ar re a veze dilezet gant ar re all. En he c'hayer he doa skrivet kementman: « Ar c'halonou o deus avechou poaniou kuzet. Ret eo o anaout evid ober vad d'ezo, rak avechou,

hep sonjal, e vez graet poan d'ezo evel ma ra ar vugale d'al laboused bihan. »

Eur spered kaer oa, poellek, a varne mat an traou. Desket bras oa, plijadur a gave o lenn levriou skrivet mat, o selaou eur brezegenn troet brao. Ne gare ket komz eus traou a-netra evel ar plac'hed penn-skanv, met eus traou a-bouez; meuli a rae al labourou kaer graet gant an dud, met dirag oberou Doue e chome mantret. Karet he dije gwelet Rom hag an Douar Santel, met ne c'hellas ket.

En eur ger, eur plac'h a zoare, koant, desket bras, dereat, ato laouen, ha fur, leun a feiz, a garantez evit Doue, setu petra oa Lusi d'he ugent vloaz. O chom er bed, he dije graet eur vamm a familh eus an dibab. Met da Zoue eo ec'h en em roio.

EIL PENNAD

Doue he galv : senti a ray ouz e vouez

Gwechall Hor Zalver a c'halvas e-unan e ebestel en eur gomz d'ezo: « Lezit aze ho rouejou, ha deuit ganen. »

Hirio e kendalc'h da c'hervel ar re a c'hoanta da gaout evit e veleien, e leaned, e leanezed. Ne gomz ket d'ezo evel ma reas gwechall d'e ebestel gant e vouez den, met komz a ra d'o c'halon dre e c'hras. Digas a ra d'o c'halon c'hoant santel d'e heul, da zilezel pep tra evit beza holl d'ezan. Hag an den yaouank a respont: « Ya, o va Jezus, klevet am eus ho mouez. Klask a rit tud dispont, kalomek da brezeg hoc'h Aviel, da gelenn ar re a zo tenvalijenn var o spered, da gaout truez ouz ar re glanv, ar re baour, da rei ar zakramanchou. Me a zento ouz ho mouez. N'oun nemet sempladurez, met kennerzet ganeoc'h, e c'hellin ober vad d'an eneou. »

Ar plac'h yaouank a lavar henvel: « O va Jezus, me a ginnig d'eoc'h kement am eus; c'houi eo a vezo va Fried; me a vezo Leanez. Me a ray skol d'ar

vugale, a zesko d'ezo ho karet; me a entento ouz ar re glanv en ospitaliou; me c'houlenno mont d'ar broiou pell evit sikour ar visionerien; me a dremeno va buhez en eul leandi o pedi evid ar re ne bedont ket, oc'h ober pinijenn evid ar bec'herien. O va Jezus, grit ma vezin eul leanez santel. »

Evelse e c'hoarvez. Peurlieusa Doue, goude eur bedenn c'houek, eur gommunion graet gant muioc'h a garantez, a skuilh eleiz a c'hrasou en ene, hag an ene entanet en em ro da Zoue, a nij dreist traou ar bed, a lavar d'ezo kenavo, en em zistag diouto, a c'hoanta beza da Zoue hepken. Ne jomo ket ato er stad-se, diskenn a raio adarre, met a-nebeudou Doue a vezo trec'h, hag a-benn ar fin an ene en em roio d'ezan evit mat.

« Graet am eus va Fask kenta gant kalz a garantez, a skrive Lusi. En em ginnig a ris holl da Zoue en deiz-ze, zoken evit beza leanez, met hep sonjal e c'helfen beza leanez, hep c'hoantaat an dra-ze. »

Eun nebeut bloaveziou divezatoc'h, da c'houel an Holl Zent 1888 e santas, o kommunia, eur joa vras ha c'hoant da vervel evit beza gant Doue.

Da c'houde e teuas ar bloaveziou kalet hon eus komzet anezo; da stourm he devoe; evel dilezet oa gant Doue, met derc'hel a reas mat, hag e voe trec'h d'an droug.

E 1895 e voe goulennet diganti perak ha penaos oa deuet d'al leandi hag e tisklerias an traou evelhen: « Ar c'hoantegeziou direiz a verve em c'halon. Ioul

am oa da gaout eur vuhez aes, digabestr; fallaat a raen da bedi, edon o riskla, ha ma ne vije ket bet Doue o veilha varnon, m'am efe kavet tro, ne ouzoun ket betek pelec'h am ije gellet mont. A-nebeudou oun en em zavet, met skuiz ha varnez fallgaloni. Ne felle ket d'in mui ober an droug, met n'am oa ket a nerz awalc'h d'ober ar mad. En em droet oan adarre ouz ar bedenn. Da welet d'an dud, edon e peoc'h, met gras Doue a laboure ennon a-nebeudou. Gwelet a raen sklear pegen nebeut a dra eo plijadureziou ar bed. Mestrez oan d'am c'halon, met santout a raen oa goullo ar galon-ze, ha ne welen ket penaos he leunia.

Perak, ac'hano, oun deuet da zonjal beza leanez ? An dra-ze a zo c'hoarvezet goustadik, hep ma ven bet poulzet gant den ebet...

« Met, o santout oa goullo vo c'halon, hag o kredi ne c'hellen ket kas da benn ar froudenn a oa deuet em spered, e sellis endro d'in: bez ez eus familhou kristen, tadou ha mammou a ra enor d'an Iliz, plijadur da Zoue. Ar briedelez hervez lezenn Doue a zo eun dra gaer, eun dra vras.

« Hag eun deiz, e 1892 a gav d'in, o prederia var gwirioneziou ar feiz, e lennis ar c'homzou-man: *Bras eo an eost, met n'eus ket awalc'h a eosterien.* Skoet e voe va spered hag e lavaris ennon va-unan: « Perak n'ez afen ket ive da labourat d'an eost-se, da c'hounit eneou da Zoue ? »

« Meur a vech abaoe am eus kaset pell diouzin

ar zonj-ze, rak ne gave ket d'in kaout awalc'h a garantez hag a nerz-kalon evid eun hevelep labour.

« Kenderc'hel a ris da veva evel araok, evel va c'hoarezed.

« Ha neuze eo e teuas ar zec'hor, ar yenienn-ze d'am ene, hep tamm frealzidigez ebet.

« Sellet am eus piz neuze ouz ar briedelez hag ouz stad al leanez, gwelet am eus gant daoulagad ar feiz o zalvoudegez hag am eus lavaret evelhen: « Va Doue, ar pez a c'houlennot diganen a roin d'eoc'h. »

Setu aze petra he deus diskleriet Lusi he-unan. Met setu aman traou all hag hor zikouro da gompren ar pez a dremenas en he spered hag en he c'halon.

E 1895, he zad a voe klanvoc'h eget kustum. « Hor c'hlanvour keiz, emezi, en deus kalz poan hag a zo fall-galonet. Eun druez eo. Eun naved a reomp evitan. Da Hanter-eost, deiz diveza an naved, hon tad en deus lavaret ez aio da gommunia, ma c'hell bale gant e vranellou. Jorj ha Jozef en em unano ganeomp. D'an 10 a viz gouere am eus kinniget va yec'hed pe va buhez evit ma pareo va zad. O nevezi ar bromesa-ze, n'am eus aon nemet rag eun dra: aon na vefen ket din da veza selaouet. »

Eun tammig oa dievez oc'h ober evelse, hag he zad kovesour a skrivas d'ezi: « C'hoant em befe d'ober rebechou d'eoc'h, ha n'hellan ket. Pedit,

goulennit, grit gwella ma c'hellot endro d'ho tad, d'e frealzi ha da skanvaat e boaniou. Met arabat eo tenti furnez Doue. Arabat eo meska ho stad a vuhez gant ar pez a rit evid ho tad. Ho labour ho peus d'ober var an douar-man. Petra vezo? N'ouzoun ket. Pe c'houi a zimezo, pe c'houi a vezo leanez, Doue en deus merket d'eoc'h eul labour d'ober... P'e gwir e c'houlennit kuzul, sentit. Ho karantez he deus graet d'eoc'h kinnig evid ho tad ho yec'hed, ho puhez. Hep dont var ho kiz, grit evelhen: kinnigit da Zoue ho puhez penn da benn, evid ober bemdez ar pez a gavot ar gwella evit plijout d'ezan. »

Lusi a respontas kerkent: « Kemeret am eus va c'hrusifi ha goulennet digant Hor Zalver ar c'hras da veza ato prest d'en em ginnig d'ezan en doare ma kavo gwella evid e c'hloar. Ya, kinnig a ran d'ezan va buhez holl, ha va dever a rin bemdez evel m'en em ziskouezo d'am daoulagad. Ra verko d'in va hent, va labour, hag e kerzin hep marc'hata. »

E miz eost 1894 eo e komzas, evid ar vech kenta ha sklear, d'he zad kovesour eus galvedigez Doue, en eul lizer hir.

« N'oun douget d'ar briedelez nemet evel m'eo an dud gand o natur, n'emaoun ket a klask unan d'am diwall, d'am harpa var hent ar vuhez kristen.

« N'e ket dre aon ne gavjen ket ar garantez a c'hedan, eo e sonjan alies mont da leanez.

« N'e ket ken nebeut dre eur garantez entanet

evit Doue. Gouzout a rit peger zec'h, pegen yen eo va ene.

« Klask a ran, araok pep tra, en em zantellaat. Hogen, o vont da leanez eo e kavin ar muia tro d'en em zantellaat. Kaletoc'h eo ar vuhez, gwir eo, met eünoc'h ha suroc'h. Hag ar vuhez a zo ken berr!

Hag ouspenn, galvet oun gant Doue. Her santout a ran. Va fedi a ra goustadik, tri bloaz a zo. Senti a rin ouz e vouez,p'am eus he c'hlevet.

« Lavaret ho peus d'in, ha gwelet mat a ran breman, m'en deus roet Doue d'in an natur am eus, ma ro lec'h d'in da c'houzanv o veza n'eo ket frealzet va ene, kement-se a ziskouez en deus c'hoant d'am c'has pelloc'h, dre hent ar binijenn. Mat, prest oun da zilezel pep tra evit e heulia.

« N'oun ket graet evit tremen va buhez o prederia, n'am eus ket kennebeut a blijadur o kelenn, leanez a Garantez eo e vezin. Karet a ran kalz ar beorien; c'hoant am eus d'en em rei d'an dud reuzeudik, evit diskouez d'ezo an Nenv, a zo ker frealzus d'ar re o deus da lenva var an douar-man.

« Ioul vras am eus da labourat evit silvidigez an eneou, hep gedal netra nemet digant Doue.

« Ma komzan d'eoc'h eus an dra-ze, n'e ket m'am eus sonj mont dioc'h tu; va dever eo chom c'hoaz aman er goanv-man. »

N'eus netra da rebech el lizer-ze a ziskouez ker mat pegen sklear, pegen eün oa he spered, pegen nerzus he c'halon.

Gellet e vije bet lavaret d'ezi mont var eün d'al leandi hep dale pelloc'h.

Met en eun dra a bouez evelse eo gwelloc'h gedal, eveṣaat, evit gwelet ha padout a ra er galon ar c'hoant santel, gwelet ha start awalc'h eo.

An tad kovesour a respontas: « Muioc'h eget biskoaz diskouezit ho karantez da Zoue en eur ober mat ho teveriou pemdeziek. Grit evel n'ho pefe ket choazet c'hoaz ho stad a vuhez. O klask hoc'h hent emaoc'h.

« En em lakit avechou dirag ar stad a briedelez.

« Sellit mat ouz pep tra, ouz an eürusted a c'helfec'h kaout o chom er bed, ouz ar pez a zilezot o vont da leanez; eur familh gristen a zo eun dra vat; beza leanez a zo eun dra vat. Lezit gras Doue da verka d'eoc'h goustadik ar pez a blijo ar muia d'Hor Zalver.

« Chom a-drenv pa vezer galvet a zo beza digalon; met re a fizians en defe ennan e-unan an hini a lakfe var e ziouskoaz eur garg re bounner.

« Pedit evid anaout an hent a dleit kemeret, ha pa vezot eun tammig enkrezet, ehanit, epad eun nebeut derveziou, da zonjal en traou-ze. »

***

Senti a reas dioc'h tu ouz an aliou-ze. Hag e skrive, nebeut amzer goude: « Lavaret a rit d'in ne dlean ket kredi eo choazet va stad a vuhez: klask a ran he anaout hag evit-se e studian.

« En derveziou-man am eus bet amzer da brederia var ar stad a briedelez. Aman, el Louisiane, hon eus ganeomp eur giniterv, dimezet bloaz'zo, gant he gwaz hag he bugel. Alies e c'hoarian gand an hini bihan, hag e sonjan oun dimezet, me ive, d'eur pried eus an dibab, am eus bugale, eun ti, oun eürus kement ha ma c'heller beza var an douar-man. Da c'houde e sonjan emaoun el leandi, pell diouz va c'herent, dindan eur Superiorez a ranker senti outi hed an deiz, gant leanezed all o deus peb hini o zemz-spered; hag ouspenn, nag a binijennou d'ober! Mat! gwech ebet ar skeudenn genta n'he deus plijet d'in muioc'h eget an eil!

« Va Doue, ar vuhez a zo ken berr! berroc'h eget n'heller kompren. E kreiz eürusted ar bed-man, gant eur galon evel va hini, e c'helfen hoc'h ankounac'haat, en em staga re ouz ar grouadurien. Kemerit va c'halon, pa z'eo glan breman; he rei a ran d'eoc'h laouen!

«Nann, e gwirionez, n'ez in ket d'al leandi gand aon ne gavjen ket er bed ar garantez a c'houlenn va ugent vloaz, met gand an ioul da lakaat va holl nerz, holl dan va c'halon da zervicha Doue.

« Ato eo sec'h va ene. Em fedennou va spered a nij du-man du-hont. Skuiz oun o veza evelse. Alies e lavaran: « Va Doue, lopit varnon kentoc'h, met n'am lezit ket evel eun tamm koad dirazoc'h!

« Digeri a ran Levr an *Imitasion*, hag e kouez va

daoulagad var eur bajenn a zere ouzin. Neuze e kavan nerz da vont adarre gant va hent.

« Met, daoust d'ar pez am eus da c'houzanv, ar peoc'h a zo em c'halon, hag hep strafilh eo e sonjan bemdez, kouls lavaret, el leandi.

« Evel a welit, muioc'h eget eun all me zo graet evit gouzanv, hag am eus nebeutoc'h da c'hounit abalamour d'am zemz-spered.

« N'am eus ket bet marteze muioc'h da c'houzanv eget meur a hini all; met ne gav ket d'in e vefe kalz o santout evel ma ran.

« En eur ger, gwelloc'h eo ganen dilezel va eürusted en douar-man, eürusted a vezo ato berr, ha beza sur da reseo digant Doue an eürusted en deus prometet d'ar re a zilez pep tra evid e heulia.

« Ha n'e ket eur froudenn a ra d'in komz evelse, hervez ma vezan laouen pe enkrezet; bemdez e sonjan en dra-ze gant peoc'h ha plijadur. »

N'e ket en he spered hepken edo ar menoziou-ze, evel sonjou goullo, met prest oa da bep poent d'ober evel ma lavare. « Kuitaat ar re a garan a ra d'in, emezi, eur rann-galon spontus. Ha koulskoude e klevan ker freaz ar vouez o lavaret d'in: *Kerz, me da harpo!* Pa vo deuet an eur, e pezo an nerz ec'h eus ezomm. »

Ha c'hoaz: « O lenn eul levr santel, am eus gwelet ar geriou-man: « Va Doue, va dilezet ho peus'ta! Ankounac'haet oun ganeoc'h. Met, Aotrou, grit heb aon ar pez a gerot. Rogit, diframmit, ha kredit mat

n'ho tilezin morse. » Ha goude beza lennet an draze, e santan emaoun evelse, me ive. Ar boan a zo ato aze, kriz, met lavaret a ran da Zoue: « Renkit an traou, nann hervez va zempladurez, met hervez ho polontez. »

Ker krenv oa ma c'helle derc'hel ganti he unan ar pez a dremene en he spered, ha den endro d'ezi ne c'hellas divinout pegement he doa da stourm. Ne veze ket tenval he fenn, met laouen ha karantezus ec'h en em ziskoueze ouz tud an ti.

Re a nerz kalon he deus, a lavare unan bennak. En em rei a ra hep konta, dreist ar muzul. »

***

Epad Koraiz 1895 e voe goulennet da bried gand eun den yaouank a zoare, eur c'hristen mat, o chom er Champagn, e kichen he c'hoar. An den yaouank en doa dindannan micherourien, ha Lusi a gavje tro d'ober vad d'ezo ha d'o bugale. E nep lec'h all ne vije bet gwelloc'h.

Lavaret e voe d'ezi taoler evez mat, prederia, sonjal araok rei he ger.

Hi ive a c'houlennas amzer da zonjal, hag e skrivas ar c'homzou-man: « Ar pez a c'houlennot diganen, va Doue, a roin d'eoc'h. »

Met, petra d'ober? Re all o dije graet an dra-man pe an dra-hont. Lusi, en em gavet e Reims, a c'houlennas ober eur retred e ti Leanezed Mari savet d'an Nenv. Ne voe lakeet etre he daourn nemet levriou

divarbenn ar briedelez ha deveriou ar mammou kristen.

D'an trede dervez, goude beża bet pell o pedi er chapel, e verkas evelhen an hent he doa choazet:

« O va Doue, santout a ran evel sant Aogustin, ho peus va graet evidoc'h, e vo ato enkrezet va c'halon betek ma tiskuizo ennoc'h.

« Epad eun amzer oun chomet pell diouzoc'h, hag am bije karet ho kas pell diouzin, evit beza libr. M'ho pije va dilezet, va flegou ha va ioulou fall o dije va c'hollet. N'ho peus ket ehanet d'am gervel ha d'am gedal, daoust d'an nebeut a vall am oa da dostaat ouzoc'h.

« Ar menoziou o deus miret ouzin da goueza, a zo deuet diganeoc'h. A-nebeudou oun deuet da veza gwelloc'h ha da gompren n'heller ket beva pell diouzoc'h.

« Er briedelez kristen em bije gellet ho karet hag ho servicha, beza eürus e pep giz hag ober va zilvidigez.

« Perak, va Doue, eun dimezi evelse, eun dimezi santel, a lez goullo va ene?

« C'houi hepken a zo gouest d'e leunia.

« An trec'h a zo d'eoc'h, va Doue, her santout a ran.

« Va galvet ho peus. Lavaret ho peus d'in: « Ha dont a reot ganen? » Aotrou, hirio me a lavar ya evit mat. Rei a ran karantez evit karantez! holl oun d'eoc'h, hag evid ato. Me a zilezo pep tra evid

hoc'h heulia, me a roio va vuhez d'ar beorien, rak karantez vras am eus evid an dud reuzeudik.

« N'oa ket dleet d'in kement a garantez eus ho perz. Met C'houi a ziskouez ho madelez alies e kenver ar re a virit an nebeuta.

« Ar pez a zalc'hen ar muia ganen a roan d'eoc'h: va c'halon ha va bolontez.

« Pep tra a roan d'eoc'h, va Doue. D'in-me na roit netra var an douar-man, na roit ket zoken ho frealzidigez er bedenn. Met en distro — ha ne c'helloc'h ket nac'h an dra-ze ouzin — roit d'ar re a garan nerz, mar dint sempl; birvidigez, mar dint klouar. Distagit diouz ar bed ar re a vije touellet gant plijadureziou ha c'hoariellou ar vuhez paour-man. Roit kant kement all d'ar re o deus graet vad d'am ene. Na zilezit morse ar re a guitaan evit mont ganeoc'h. Ne c'helfen ket o dilezel, ma n'o c'hemerfec'h ket dindan ho skoazell. Ra vezo talvoudus evito ar pez a ran.

« N'ouzoun ket pedi, va Doue; ra vo va oberou eur bedenn heb eban, ra lavarint d'eoc'h va c'harantez!

« Ar vuhez a zo berr. Me a fell d'in mont d'an Nenv dre an hent eüna. Al lodenn wella eo a gemeran. »

En dro-man oa sinet ar marc'had, lavaret oa ar ger diveza. Hag epad ma trugarekeas Doue eus ar grasou resevet digantan, e santas, evel m'he deus diskleriet, eul levenez dispar. Epad eun nebeut amzer, sec'hor he ene a dec'has kuit. Kom-

pren a reas mat oa bet selaouet he fedenn hag e plije da Zoue ar pez a ginnige d'ezan.

Hag a nebeudou adarre e voe an traou evel araok, ar sklerijenn a varvas, ha ne jomas gant Lusi nemet he feiz hag he nerz-kalon evit derc'hel d'ar bromesa he doa graet.

Pa lenner buhez santez Thereza, n'heller ket miret da vousc'hoarzin, pa glever anezi oc'h en em damall evid « he fec'hejou bras », traou ne gavomp netra, kouls lavaret, da rebech d'ezo. Lusi ive en em damall evid he faziou, he fec'hejou gwechall, he c'hoant direiz da veza libr.

Ar re a zo santel o deus kasoni ouz an distera pec'hed, ha pinijenn a reont gwella ma c'hellont.

Lusi a zo henvel c'hoaz ouz santez Thereza en eun dra all. Santez Thereza he deus skrivet ive: Ker sec'h oa va c'halon, m'am ije gellet klevet displega penn da benn Pasion Hor Zalver hep skuilh tamm daerou; hag an dra-ze am glac'hare. »

Santez Thereza a lavar ez eas d'al leandi, nann dre eur froudenn eus he spered, nann galvet sklear gant Doue, met dreizi he-unan; goude beza pouezet eürusted an douar-man a zo skanv meurbet, e welas oa fur mont d'an Nenv dre an hentchou eüna.

Hag ive he deus diskleriet e kavas diesoc'h koll he liberte eget ober holl binijennou al leandi, hag

ar pez a reas ar muia poan d'ezi, a voe dilezel karantez he c'herent.

Lusi en em ginnige holl da Zoue, hep gedal netra er bed-man. « Na roit netra d'in en distro, met taolit ho pennoz var ar re a garan. »

Ha da fin ar bajenn gaer-ze e skriv: « Ar vuhez a zo berr, me a fell d'in mont d'an Nenv dre an hentchou eüna. »

Hag e gwirionez, ne jome ganti da veva nemet ugent miz, deiz evit deiz.

Netra ne ziskouez d'eomp he dije kredet oa ken tost-se d'ezi ar maro, rak yec'hed mat he doa ha doare da c'hellout labourat pell amzer evid ar re baour.

Pa lavare Lusi: « Me a vezo Leanez a Garantez », ne zonje nemet er beorien da zikour.

Ne gave ket d'ezi oa graet evit chom ato da bedi en eul leandi kloz. Ezomm he doa da labourat, da vont a-man hag a-hont da entent ouz ar re glanv,

Rak-se, pa glevas hano eus Leanezed Mari savet d'an Nenv, a oa karget da vont da diez ar re baour da welet ar re glanv, pa anavezas reolennou ar Vreuriez-ze n'oa savet nemet abaoe 30 vloaz, hag a oa bet skignet a-bell e nebeut amzer, Lusi ne varc'hatas ket: aze, evel Leanez, eo e rofe he buhez d'ar beorien.

Goude he retred, e chome ganti traou dies d'ober. Ret oa komz ha mont araok. Ha da genta, edo ar respont da rei d'an den yaouank divarbenn

an dimezi. Lavaret nann goude beza gedet pell n'oa ket brao. Met Doue a renkas an traou evid ar gwella. Eur c'hoar da Lusi, Mari, a zimezas, c'houec'h miz goude, d'an den yaouank-se.

Ar gerent eus Reims a zigemeras menoz Lusi gant o feiz hag a blegas dindan bolontez Doue, daoust ma voent souezet. Eul lizer skrivet gant Lusi d'al Louisiane hen diskouez: « M'ho pije gwelet va eontr Herri, dimerc'her, o tigouezout er gear goude beza bet o veachi; eürus bras oa oc'h va gwelet, met n'edo ket var c'hed eus ar pez a dlïen lavaret d'ezan. Hag e lenve dourek. Met hen ken nebeut ne rafe netra evit va derc'hel. Gouzout a reont holl eo bolontez Doue.

« Lenva a ran o skriva d'eoc'h, rak ne gomprenot morse pegement ho karan ha pegement e koust d'am c'halon kuitaat va zud, beva pell diouto...

« Met d'eoc'h e vezin kalz muioc'h eget ma vijen bet dimezet. Me a vezo ato ho c'hoar vihan, ne vezo distroet diouzoc'h na gand he fried na gand he bugale. Va c'harantez evit Doue ne ray nemet lakaat da greski va c'harantez evidoc'h. »

Met an tad!

D'ar mare-ze edo e Dax, gand e verc'h Mari, rak e Dax ez ' eus mammennou dour tomm mat ouz ar remm, e glenved. Mall en doa da glevet kelou divarbenn an dimezi en dije graet d'ezan plijadur bras.

Penaos rei d'ezan da glevet ar wirionez ?

Lusi a wele mat pebez taol kalet a skofe kalon he zad, hag he doa aon o skriva d'ezan. Ne skrivas ket d'ezan epad ma chomas e Dax, met hepken pa z'eas da Lourd. E Lourd eo ec'h en em gavas gantan al lizer.

« Tad ker, lenva a ran o sonjal er boan a raio d'eoc'h al lizer-man. Marteze e vije bet gwelloc'h gedal ma vijec'h distroet d'al Louisian evit komz d'eoc'h; met mall am oa da gas d'eoc'h ar c'helou epad ma vijec'h e Lourd.

« Tad ker, ar Werc'hez eo a roio d'eoc'h nerz da zioueret ho merc'h Lusi a vezo leanez.

« An dimezi kinniget d'in a gaven dereat, a blijo kalz d'in. Sellet am eus piz ouz pep tra. N'e ket eur froudenn a ra d'in lavaret nann. Epad va retred, mouez Doue, a glevan tri bloaz 'zo, a zo bet skleroc'h, ha gwelet am eus mat oun galvet gantan.

« C'houi a dlefe beza bet ar c'henta o klevet ar c'helou, met gand aon d'ober droug d'ho yec'hed eo am eus gedet beteg hirio.

« Breman e lakan va fizians er Werc'hez Vari hon eus pedet ker mat hon daou e Lourd varlene. Mont a reot da lenva dirak skeudenn ar Werc'hez, er c'heo burzudus. Eno e kinnigot d'ar Werc'hez ho klac'har.

« Dalc'hit sonj, breman 'zeus 20 vloaz, oun bet pareet gand ar Werc'hez p'edon o vont da vervel. Ar bugel a voe neuze roet d'eoc'h ganti, a zo a-

nevez goulennet hirio. Met ne golloc'h ket ho merc'h o rei anezi da Zoue.

N'ankounac'haan ket va c'hoar Mari, a ouezo ho frealzi evel ma c'hoantafen ober va-unan. Met, tad ker, ne vezin e peoc'h nemet p'am bezo ho klevet o tiskleria e kinnigit da Zoue, ne lavaran ket gant joa, met gant feiz hag a volonte vat, ho merc'h, a garo he zad muioc'h eget biskoaz. »

Ene an tad a oa ken uhel hag hini ar verc'h. Respont a reas dioc'h tu; e lizer a ziskouez e c'hlac'har, met ive e feiz.

« Va merc'h ker, kinniget am eus va holl foan da Zoue, ha ne glaskan ket he diskleria d'it. Kement e lenvan o skriva d'it, ma n'ouzoun lavaret nemet eun dra, da garet ha da venniga a ran. Va c'halon, ker glac'haret beteg-hen, en em zigor bras evit digimeret va Lusi.

« Doue a zo mat, hag en dezo truez ouzin.

« Ne c'helles ket ober gwelloc'h eget skriva d'in aman. Da c'hoar Mari a lavaro d'it e tougan va foan evel eur c'hristen.

« Ra vo troet va foaniou e bennoz evidoc'h holl, va bugale.

« Evidon-me, ne c'houlennan ar pare digand ar Werc'hez, nemet e kement ha ma c'hello talvezout d'eoc'h. Ra vo lezet ganen kement a boan hag a chellan gouzanv.

« Ar Werc'hez Vari a roio d'in nerz da c'houzanv. »

Al lizer-ze a ziskouez oa an tad eur c'hristen start, a feiz krenv.

Lusi a voe eürus o welet e roe he zad e asant, e roe e verc'h da Zoue. Souezet e vije bet, m'he dije klevet unan bennak o lavaret d'ezi neuze: « Dalc'h prest da galon, va merc'h; emaout o vont da c'houzanv evel n'e peus ket gouzanvet c'hoaz. »

III PENNAD

TRUBUILHOU

D'ar mare ma kave da Lusi edo he bag o vont er porz, e teuas en eun taol eur barr-amzer spontus da lakaat ar mor e kounnar.

An drouk-spered, sur awalc'h, eo a glaske distrei an ene kaer-ze divar an hent a gemere.

An tad a oa distroet d'al Louiziane abaoe eun nebeut sizuniou. Lusi a zeuas ive, gant he c'hoar Jann, da viz eost, hag e tlie, da viz here, mont d'al leandi.

Epad ar miz-ze, e tremenas el Louisiane an hader-draog a gomz anezan an Aviel, hag e taolas had fall e park an tad a familh, hag ar parkad ed a voe louzet holl gand an draog o sevel etouez.

Lavaret e voe d'an tad pep seurt traou: he doa graet e verc'h eun taol-penn; oa bet unan bennak o lakaat ar menoziou-ze d'ezi en he spered; ne zonje nemet enni he-unan, tamm en he zad nag en he c'herent all.

E lec'h harpa an tad, e klasked e lakaat da fallgaloni; e lec'h skanvaat e boaniou, e klasked o founneraat.

An tad ne deuas ket var e c'her, met gouzanv a reas muioc'h.

Lusi, o tont d'al Louisiane, a gave d'ezi e vije eürus he zad oc'h he gwelet, met souezet e voe ha poaniet o pokat d'he zad. Heman a jomas klouar, tenval e benn; en daou zervez varlerc'h n'her gwelas ket zoken. Lusi a zantas oa c'hoarvezet eun dra bennak.

He c'halon neuze a frailhas. « N'oun ket evid harpa, emezi. »

En he liziri e weler pegement e c'houzanvas epad an amzer-ze a drubuilh, a badas daou viz.

D'an 2 a eost, e skriv: « Va zad a c'hede ar c'harr; en e zav edo, harpet var e vranellou. Lammet am eus eus ar c'harr, ha da genta oun aet da bokat d'ezan. Va stardet en deus en e zivrec'h, an daerou en e zaoulagad. Met kerkent Jann hag ar re all a zo deuet, ha n'am c'hlaske mui da c'houde.

« Epad an deiz, n'am eus ket bet eur zell nag eur gomz digantan. Avechou, gand ar re all, e veze laouen, met kerkent ha m'am gwele, e teue tenval e benn.

« Doue hepken a oar petra am eus gouzanvet en deiz-ze. Bremaik, epad ar pedennou diouz an noz, edon en e gichen; ar geriou a jome e toull va gouzoug. »

D'ar 6 a eost: « An ene a zalc'h mat ato, met ar galon a zo brevet. Va zad n'en deus lavaret ger ebet d'in c'hoaz. »

D'an 9: « Epad m'edo ar re all en aod, oun aet e kambr va zad. E vriatet am eus. N'en deus ket va c'haset kuit. Lenva a rae ive, hag en deus lavaret evelhen: « Da ginniget am eus da Zoue, met an dra-ze ne vir ket ouzin da veza glac'haret. Ne fell ket d'in beza frealzet. » Pebez poan evidon! Spontus eo!

D'an 13: « Va c'halon zo brevet holl! Kredet o deus lavaret d'am zad oun eur verc'h dinatur, me ! »

D'an 18: « Ouspenn va holl foaniou all e teu, abaoe daou zervez, eun enkrez ne gomprenan ket. Eur gouel du a zo dirak va daoulagad, ne welan mui skler, n'ouzoun mui petra d'ober... Ker kalet eo bet evidon ar miziou diveza, an derveziou diveza ! »

D'an 28: « Poan am eus, met ne fall-galonan ket. Tenvalijenn ar zizun dremenet a zo aet kuit. A galon vat e kemeran kement a c'hoarvez...

« Gellet am eus lavaret eur ger bennak d'am zad. Kement a oa em c'halon am eus diskleriet d'ezan. Va zelaouet en deus, ha komprenet en deus ive, met ato e chom henvel. »

Ne veze ket lezet ar plac'h keiz hep sikour. Bep tro ma c'houlenne, e veze selaouet.

« N'ankounac'hait ket eo gand e groaz ho kalv Jesus-Krist. Buhez eul leanez he deus he joa,

zoken er bed-man; met breman emaoc'h er mare diesa, o tilezel pep tra hep reseo netra.

« Aman hon eus ganeomp eul lean koz ha santel, boazet da ren leaned ha leanezed. Ar Pab en deus e garget, n'eus ket pell, eus eun dra dies da zirouestla, en eul leandi.

« Diskouezet am eus d'ezan ho liziri, displeget d'ezan pep tra, ha setu aman petra en deus respontet: « An ene-ze a zo uhel, ezomm en deus da garet, d'ober vad d'ar re all. Eün eo ha leal. Er Vreuriez choazet e kavo tro da labourat. Benniget e vo gant Doue. »

Er c'homzou-ze, lavaret gand eun den fur ha santel, ra gavot nerz ha frealzidigez. »

« Fizians am eus ho peus gellet diskouez d'ho tad eun tammig eus ar garantez ho peus evitan. Met, ma n'ho peus ket gellet, ma rankit gedal an noz evit lenva, gouezit mat eo aze buhez al leanez: trei kein da joa ar bed, kinnig da Zoue c'hoantegeziou ar galon.

« Ho kalon a zo taer, buhezek, buan d'en em rei; ret e vo derc'hel varni. Ho kalon a zo mattre, prest d'ober vad da gement hini a zo er boan, en ezomm, met ive eürus oc'h o welet e tiskouezer d'eoc'h anaoudegez vat. Ret e vezo deski rei, hep gedal anaoudegez ebet.

« Perak ne grogfec'h ket el labour-ze, breman dioc'h tu, el Louisiane, p'e gwir e fell d'eoc'h beza leanez ?

« Er vuhez a c'hoantait kemeret, e tleer gouzout en em rei; oc'h en em ankounac'haat, oc'h en em drec'hi an-unan, eo e pigner uhel e skeul ar zantelez, ha seulvui ec'h en em zilezer evit Jezus-Krist, seulvui a c'hrasou a resever digantan.

« Kemerit evelse ho poaniou. Lenva a c'hellit, met ho taerou ne dleont ket beza re c'houero, p'egwir **int talvoudus.**

« Nag e karfen gellout lakaat dirag ho taoulagad eul levr kaer divarbenn ar poaniou, skrivet gant Blanc de Saint-Bonnet. Setu aman petra a lennan ennan: « Ar boan n'eo nemet eur benveg. A-drenv d'ar benveg-se ez eus unan hag a wel skler. Ar boan a zeu da beurober al labour boulc'het gand ar garantez. An dud santel a c'houzanv evid en em zantellaat. Evit dont da veza gwelloc'h, eo o deus poaniou da zougenn. E kreiz an eürusted e teuer d'en em ankounac'haat. Er vuhez e ranker pignat ato, hag an eürusted a zo eun ehan. Ret eo e teufe Doue, dre nerz, d'ober d'eomp bale.

« Er purkator ez eus da c'houzanv dioc'h ma vez da baea evid ar pec'hejou, en Nenv e vezer enoret dioc'h ar zantelez; var an douar-man e c'hounezer dioc'h ma vez poaniou da zougenn.

« D'an eneou a c'hoanta lakaat kaer kaer, Doue a zigas ato poaniou a bep seurt.

« An ene en deus bet ar muia da c'houzanv eo an ene n'eo bet, pennad ebet, dilezet gant Doue. »

« Digemerit gant feiz, eus dourn Doue, pep tra, pep poan, n'eus forz eus pe du e teuio.

« Bez ez eus a-hont, e Paris, Leanezed ouz ho kedal, hag o deus ranket ive eveldoc'h, gouzanv pep seurt trubuilhou. Marteze n'ho poa morse pouezet mat komzou Hor Zalver ho peus lennet alies : « Deuet oun evit diframma ar vamm diouz he merc'h, an tad diouz e vab. »

« O tilezel ho familh ez oa evidoc'h eun tenzor a boaniou, met ive a c'hrasou kinniget gant Doue. Evit daoulagad an dud kement-se a zo spontus. Met, selaouit mat: n'eus netra ken tost d'an Nenv evel ar C'halvar; hag ar re en deus Jezus dalc'het en e gichen var ar C'halvar, eo ar re en deus karet hag enoret ar muia: Mari, e vamm, Yann, an diskibl karet, Mari Madalen.

« Bep mintin, en ho pedennou, komprenit evelse talvoudegez ar poaniou.

« Piou a zo galvet eürus gant an Aviel, nemet ar re o deus da lenva, da c'houzanv er bed-man? Mister ar Redampsion a zo bet graet dre ar groaz,ha mat eo ato touch ouz ar groaz.

« Krogomp er groaz a galon vat, pa vez kinniget d'eomp, evel ma voe kinniget d'ar Syrenean var hent ar C'halvar. »

Mar domp chomet pell var al liziri skrivet gant Lusi pe skrivet d'ezi, eo evit diskouez gwelloc'h peseurt ene he doa, hag ive evit kelennadurez ar re a dremeno dre hevelep trubuilhou.

Lusi ne c'houlenne ket kaout truez outi, ne glaske nemet beza kuzuliet, harpet e kreiz he anken.

Levr *Imitasion J. K.* oa al levr a gare lenn. Kaout a rae ennan nerz, sklerijenn, frealzidigez; bemdez e lenne ar pajennou a gomz eus ar groaz, an nerz-kalon, poaniou ar vuhez-man. Skriva a ray divezatoc'h:

« Levr ebet n'en deus graet d'in kement a vad hag hennez. »

Liziri he moereb hag he c'hoarezed a reas ive kalz vad.

⁂

He zad kovesour, o kredi ober mat, a yeas beteg al Louisiane, gant fizians e c'helfe renka an traou. Met da c'houde, Lusi he devoe muioc'h da c'houzanv eget araok.

Ar c'hardinal Langenieux, arc'heskob Reims, mignon d'ar familh, a gasas d'ar plac'h keiz eul lizer d'he c'hennerza... Pedi a ran ganeoc'h, va merc'h ker, evid ho tad, kristen ker mat. Koust a ra deoc'h ober poan d'ezan. Hag ho poaniou a droio e levenez. »

Met Lusi, d'ezi da veza glac'haret, ne fall-galone ket. He holl deveriou a rae bemdez eus ar gwella, hag ar re a veve ganti n'o dije ket gellet divinout petra dremene en he spered hag en he c'halon.

Gwelet e voe o labourat da liva asiedou he doa prenet, var goulenn he zad. Beteg an dervez diveza e stagas d'al labour-ze.

Diouz an noz e c'hoarie gand ar piano evid ober plijadur da dud an ti.

Ha zoken deski a reas pignat var eur marc'h-houarn; ne voe ket pell evit deski, hag e skrive: « Petra lavarfe Leanezed ru Violet, e Paris, ma welfent Lusi o vont, var he marc'h-houarn, ker buan hag eul luc'hedenn ? Ha goulskoude, evelse eo. Mari, va c'hoar, a zo en em lakaet da zeski, ha me am eus c'hoantaet diskouez n'oan ket falloc'h eget Mari, hag oun pignet var marc'h va breur Charl. »

Gwelloc'h a reas. Karr rederien hent a jomas eur pennad amzer e kichen al Louisiane. Epad ma z'ae ar re all da zellet ouz ar c'hoariou, c'hoariou Guignol ha traou all, Lusi a reas anaoudegez gand eur verc'h a oa ive o chom er c'harr, he doa redet dre ar Frans a-bez, hep beza bet badezet, d'ezi da veza bras. Komz a reas d'ezi eus a Zoue, eus an Iliz, deski a reas d'ezi he c'hatekiz, hag o veza m'he doa kalz spered, e voe hepdale prest da reseo ar zakramanchou. Dilhad dereat a voe pourchaset d'ezi gant Lusi.

« Badiziant ha Pask kenta Guignol vihan a zo bet lidet kaer. He eontr hag he moereb a zo deuet ganti, hag holl o deus kommuniet. »

Eur wech all Lusi a jomas pell e kichen eur vaouez koz dare da vervel, a oa o ronkellat, glaourenn o tont eus he genou ha goloet a c'houezenn. Gant he fedennou hag he c'homzou c'houek e poa-

nie da frealzi ar geizez koz, hag, o kredi n'oa den ebet eno, e roas d'ezi eur pok a garantez.

Met unan all a oa eno hag a welas an taol.

Evelato an amzer a dremene, hag an traou a zeue da veza diesoc'h diesa. Klenved an tad a gendalc'he, ha gwasoc'h zoken. He werc'hed a veze an eil goude eben var e dro. Lusi a ziskouezas muioc'h a aked hag a garantez eget biskoaz, o klask ober vad d'he zad, bihanaat e boaniou.

⁂

Mignoned drouk-ioulet, o welet oa gwasaet klenved an tad, a roas d'ezan an ali d'ober d'e verc'h gedal eur bloaz c'hoaz. Lusi, o klevet petra a glasked, a yeas gant herr er gambr, hag eno, dirag ar vignoned, e lavaras d'he zad:

« Perak e klasker en em lakaat etre c'houi ha me? C'houi hepken ho peus da welet aman. Me a zento ouzoc'h, met *ouzoc'h hepken*. Ma kavd'eoc'h, e gwirionez, e tleit ober d'in gedal c'hoaz, me a zento, met netra n'hello miret ouzin da vont da leanez, rak gouzout a rit n'e ket eun taol penn eo a ran. C'hoant am eus beza aotreet ganeoc'h, met n'am eus ezomm ebet eus aotre an dud n'int ket eus an ti-man »

An tad a zisklerias ne felle ket d'ezan enebi ouz c'hoant e verc'h, hag ec'h anaveze petra en doa d'ober.

« Seulvui e tosta evidon an eur da vont kuit, a

skrive Lusi, seulvui am eus da c'houzanv. Eiz dervez c'hoaz! Nag a boaniou a zigasint ganto!

« Me gred ho peus klevet eo bet gwall glanv va zad adarre. Ne vezo ket pare awalc'h disul, pa rankin e guitaat. Ha koulskoude va dever eo e zilezel e kreiz e glenved, goude beza bet penn-abeg d'ar c'hlenved-se. Fizians am oa e vije bet trec'h e garantez d'e c'hlac'har.

« O va Doue, pegement ho karan, evit gellout digemeret hevelep bec'hiou!

« Endro d'in ne weler ket petra dremen em c'halon. Ne gomprener ket e talc'hfen mat da c'halv Doue.

« N'o deus ket gwelet va anken, ar re a gav abeg ennon. N'o deus ket gwelet va c'halon o frailha, pa vezan va-unan hep den var va zro, pa c'hellan en em lezel da lenva.

« Avechou, ha zoken dec'h d'abardaez, am eus c'hoant da vont e kounnar, pa glevan tud hag a dlefe va harpa, o komz a-hed hag a-dreuz eus traou ker grevus.

⁂

« Er mintin-man, o lenn levr an *Imitasion*, eo kouezet va daoulagad var ar c'homzou-man: ***Ne dleomp ket goulenn ar peoc'h digand an dud.*** Goudeze am eus kavet eun tamm habaskted. »

— « Ya, va merc'h, tostaat a ra an eur, hag ho peus muioc'h da c'houzanv. Santout a rit petra vo

an diesa: en em ziframma eus divrec'h ho tad ha mont kuit evid ato.

« Nag int pounner, ar c'hroaziou-ze! Nag a garantez a dleit da gaout evid an Hini o laka var ho tiouskaaz!

« It, it! Liorz Gethsemani eo evidoc'h. It, gand ho taerou; it gand ho feiz! Grit ar gommunion en deiz-ze, ha goude ne gomzfe ket Jezus d'ho kalon, goude ne rofe ket a frealzidigez, bezit heb aon, ganeoc'h e vezo; ar pez hen diskouezo, eo an nerz ho pezo.

« Met ne c'hellit ket gedal hep termen ebet, rak re skuizet e vijec'h.

« C'hoantaet ho peus gedal, gant fizians e teufe glac'har ho tad da vihanaat. N'eo ket c'hoarvezet ar pez a glaskec'h. Na glaskit ket mont en tu all d'ho nerz, rak gand ar skuisder e teufec'h da fall-galoni, hag an drouk-spered a glaskfe dont da roda endro d'eoc'h.

« Pedit evid ho tad, ma vo harpet gant Doue, sklerijennet gand e feiz evit gellout, daoust d'e boaniou, tanva joa ar c'hristen. »

Dont a rae eta an deiz spontus, an deiz ma tlie eur verc'h eus an dibab, leun a vadelez, a garantez, dilezel he zud evit beza holl da Zoue.

Ma n'en dije ket Doue goulennet, piou a gredfe ober evelse? Met en Aviel e lennomp: « An hini a gar e dad hag e vamm muioc'h egedon, n'eo ket graet evit beza ganen. »

Ar bed, ne varn nemet divar an diavaez, a gav abeg er re o deus ar muia kalon, ar vrasa karantez. Ar bed ne oar ket petra eo karet Doue dreist pep tra.

Santez Thereza, goude beza kollet he mamm ez vihan, he devoe da stourm eneb he zad en doa eviti re a garantez ha ne felle ket d'ezan he lezel da vont kuit.

« E gwirionez, emezi, ha pa vijen bet dare da vervel, n'am ije ket gouzanvet muioc'h eget na ris o tilezel ti va zad. Doue a roas nerz d'in, hag e c'hellis mont. »

Henvel a c'hoarvezas gant Lusi. Graet e voe pep tra evit dont a benn anezi. Bez e oa el Louisiane eur vaouez, mat da labourat, poellek, ato prest d'ober kement a veze goulennet; pep tra a c'helle beza fiziet enni, ha dreizi ez oa urz en ti. Pell zo edo o labourat er familh, ha ganti e c'helled beza dienkrez.

Hogen, eun abardaez, e tisklerias an dra-man:

« Mar d'em'an Lusi o fiziout ennon-me evit gellout dilezel he zad, me a guitaio an ti-man; neuze e vezo gwelet ha kredi a ray Lusi dilezel he zad e kreiz e glenved. »

An taol-ze a voe kalet evit Lusi.

« Lenvet am eus epad an noz penn da benn, emezi, goullo eo va fenn. Re bounner va zamm... Mar d'eo ret, e chomin aman evid entent ouz va

zad. Met ne c'helled ket goulenn diganen eun dra poaniusoc'h: miret ouzin da vont da leanez! »

— « Ne vezo eta espernet poan ebet d'eoc'h! Muioc'h eget na gredemp ho peus c'hoaz da c'houzanv. Met dalc'hit koun eus komzou ar Skritur Sakr: en eur lenva edont oc'h hada, met e kreiz al levenez oc'h eosti.

« P'en deus Doue dibabet evitan eun ene, e torr, hep truez, kement her stag ouz an douar.

« N'e ket kastiza eo a ra Doue evelse, met esaat hon nerz, rei tro d'eomp da c'hounit, da gaeraat hor c'hurunenn en Nenv. »

He moereb, eus he zu, he c'hennerze: « Va c'hred, ne c'hoarvezo ket ar pez a zonj d'it. Ha p'e gwir e peus diskleriet beza prest d'ober bolontez Doue, Doue a ouezo da baea. Evit diazeza mat eun ti, e ranker toulla doun, ha seul uheloc'h e saver eun ti, seul dounnoc'h e tleer e ziazeza. Ar groaz eo maen-diazez ar vuhez kristen. Da vuhezleanez ne vezo ket diazezet var an traez, met var roc'h ar boan hag ar fizians e Doue.

« Doue, er mintin-man, en deus lakeet dindan va daoulagad ar c'homzou-man evidot, sur oun. « Doue a zo a-unan gand an eneou karantezus. Plijadur en deus o trouc'ha diouz ar c'hefiougwini, evit ma tougint kaeroc'h bodou-rezin. Sanka a ra doun en douar an edennou a roio ar gwella gwiniz. »

Ar pez a rae aon da Lusi ne c'hoarvezas ket.

Doue a zigasas kroaziou d'ezi evit kaeraat he ene, nann evit miret outi da vont da leanez.

Ar vag a voe hejet var ar mor dirollet, met n'ez eas ket d'ar goueled.

An amzer a zeuas da gaeraat. An tad, distag diouz e varrad poan, a zentas ouz e verc'h hag e Reims e kavas ar peoc'h, hag e roas e asant evel m'en doa graet e Lourd.

Lusi a voe ken eürus ma c'hellas, hep re a skuizder, dougenn ar boan ziveza: kuitaat he zud, lavaret kenavo d'ezo.

D'an 28 a here 1895 eo e tlie mont d'al leandi. En deiz araok, d'ar 27, var he goulenn, ar familh en em vodas evit klevet an oferenn e chapel Leanezed Mari savet d'an Nenv, el lec'h m'he doa graet Lusi he Fask kenta, el lec'h m'he doa, ez vihan, en em ginniget da Zoue, « zoken betek beza leanez », el lec'h m'he doa, pemp miz araok, graet eur retred ha klevet mouez Doue ouz he gervel.

D'an eur a c'hlac'har e tistroe d'ar chapel-ze evit kaout, goude ar grasou a sklerijenn, ar grasou a ro nerz d'ar galon.

Antronoz e kemeras hent al leandi, leun a nerz evel ato.

Gwenn oa he dremm, he mouez a grene eun tammig, ha daerou puilh a goueze eus he daoulagad; evelato e vousc'hoarze evit frealzi ar re all.

« Spontus e voe an eur-ze, emezi. Ha koulskoude e voe aesaet gant nerz-kalon va zad. P'am briatas

evid ar vech ziveza, e lavaras: « Me da ginnig da Zoue a greiz kalon. » N'en doa ket c'hoaz gellet lavaret ar ger-ze.

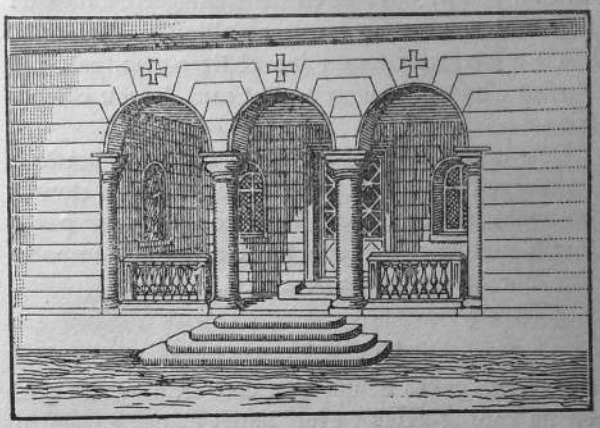

Al leandi. An ner vras haŋ ar porched.

He moereb hag he mamm-goz he ambrougas beteg al leandi. Ar vamm-goz, daoust d'he oad, a c'hoanteas ober he dever betek penn, kas he merc'h-vihan beteg al leandi.

P'en em gavjont, al Leanezed a oa er chapel. Galvet e voe ar Renerez (superiorez). Ar vamm-goz a ginnigas d'ezi he merc'h-vihan. Lusi, goude beza briatet start he mamm-goz, en em daolas etre divrec'h ar Superiorez hag a yeas ganti el leandi.

D'ar memes eur he zad a skrive d'ezi: « Edon o

klask paper d'ober d'it eul lizer, pa glevis eur c'harr o chom a zav e kichen dor hon ti. Kardinal Reims, ato leun a vadelez, eo a zeue evit frealzi da dad paour. Lavaret en deus eur ger c'houek da bep hini ac'hanomp ha graet plijadur d'an holl.

« Ra gavi eun tamm joa el lizer-man, rak, ma lenvan c'hoaz, va daerou n'int mui daerou c'houero. »

Lusi a glevas, emezi, trouz ar c'harr a gase kuit he moereb hag he mamm-goz, hag e rankas stourm da enebi ouz ar c'hoant he devoe da redek var o lerc'h, met er chapel edo, hag e sellas ouz an aoter hag Hor Zalver a roas nerz d'ezi.

***

P'en em gavas he-unan en deiz-ze, diouz an noz, en he zoullig-kambr, evel kollet c'hoaz en eun ti ne anaveze ket, e kemeras al lizer deuet eus Reims ha roet d'ezi dre zourn he moereb.

« Ne fell ket d'in ho lezel hoc'h-unan en eur-man ker poanius evidoc'h. Pell diouz ho kerent, evel dilezet gant Doue, ne welit endro d'eoc'h nemet tenvalijenn, hag hoc'h ene a zo ankeniet betek mervel.

« Alies, d'ar mareou-ze, an drouk-spered, tad ar gaou, a c'hoanta ober an diveza, met ar gwasa stourmad evit distrei diouz Doue ar re a c'hoanta en em vouestla d'ezan.

« Ma c'hoarvesfe ganeoc'h kement-se, va merc'h,

gouezit mat n'ho peus mui ezomm breman eus grasou a sklerijenn, met hepken eus nerz. En em roit da Zoue gand ar vrasa fizians; a-drenv d'an denvalijenn eman an heol skedus.

« Nann, ho spered ne vezo ket enkrezet. Var ho kalon eo e kouez ar boan... Sant Yann, evel a ouzoc'h, a voe karet dreist ar re all gand Hor Zalver. Hor Zalver a lavaras d'ezan: « Hag eva a c'helli ar c'halir beteg al lec'hid ? »

« Breman eo emaoc'h er mare diesa eus ho puhez a leanez. Santout a rit petra ho peus dilezet, petra ho peus kollet, ne welit ket c'hoaz petra ho peus da c'hounit.

« Komzou an dud a zo re zempl evit gellout breman ho frealzi. Met chom a ra ganeoc'h an Aviel, komzou Doue. Ar c'homzou-ze ne vezont komprenet mat nemet gant an dud m'int bet lavaret evito, evel ganeoc'h breman.

« Ha c'hoant e peus dont ganen ? » — Galv Doue —

« Va c'haret a rez muioc'h eget ar re all ? » — Al lodenn wella o deus choazet. — Ne vefes ket d'in e gwirionez, ma karfes da dad muioc'h egedon, ma karfes muioc'h egedon, da c'hoarezed, da vreudeur, da barkeier, al Louisiane, ar mor... O c'haret a c'hellez, o c'haret a ri ato, met va c'haret a dleez muioc'h egeto, hag evit diskouez d'in da garantez, dilez pep tra ha deus ganen. »

Graet eo... Breman, setu c'houi hoc'h-unan. Len-

vit, met bezit leun a fizians, rak evit beza da Jezus eo oc'h deuet aman. Lenvit, met e kreiz ho taerou gwelit ho puhez oc'h en em zisplega. Goude an dra-man e vezot krenvoc'h, distrob diouz pep liamm, gouest d'ober vad d'ar beorien, vad d'o c'horf ha vad d'o ene. Lenvit, met n'ankounac'hait ket eo deuet an eur da vont adarre ha da lavaret gant Jezus: « Savomp ha kerzomp. »

« Lenvit, met ho taerou a dle beza eur bedenn. Lavarit da Zoue a greiz kalon: « Ho polontez bezet graet. »

***

Antronoz, e komanse eur retred. Rak ne c'heller ket mont d'eul leandi evel ma z'er en eul lec'h all. Ret eo lakaat dirak Doue ar re a c'houlenn beza digemeret, pedi, prederia, gwelet ha nerz awalc'h o dezo d'ober kement a zo merket er reolenn.Kalet eo an dra-ze evid eur plac'h yaouank o tont eus ar gear, eus a douez he zud. Ar re n'o deus ket a nerz-kalon ne c'hellont ket harpa. Ar re a zo krenv a zalc'h mat, hag evel an houarn taolet en tan, a goll o mergl hag a gresk o nerz.

D'ar 5 a viz du Lusi a skrive... Setu va retred o vont da echui. Ma lavarfen n'eo ket bet poanius an derveziou kenta, e lavarfen eur gaou. Anaout a rit kalon ho merc'h hag e komprenit petra he deus gouzanvet. Kavet am eus nerz epad va retred, ha gwelet a ran mat emaoun var an hent a c'hoanta Doue evidon... Ar reolenn a zo, evel ma c'heden,

frank hag eün, mat d'am zikour da labourat evid ar re all...

Aman ho merc'h ne vezo ket enkrezet. Karet a rer mat an Aotrou Doue, e zervicha a rer a greiz kalon, laouen ha gant joa... Jann ha Mari, evit doare, a dle dont d'am gwelet diziou. Ma vefe gwir, pebez eürusted! »

D'he moereb e skrive henvel: « Bennoz Doue d'eoc'h evit beza deuet d'am zikour en eur mare ker poanius! N'helfen ket lavaret d'eoc'h pegement a enkrez am eus bet en dervez kenta. Ma vijec'h distroet, e vijen aet ganeoc'h... Breman ez a gwelloc'h ganen.

« An darn vrasa o deus soubenn diouz ar mintin. Re all o deus en eur volenn eun dra bennak, n'ouzoun ket pe hano rei d'ezan. Me am eus chokolat beteg-hen. (Ne lavar ket oa bet roet urz d'ezi d'e gemeret, en desped d'ezi; ne lavar ket kennebeut e lakae ennan kalz dour pa gave d'ezi ne veze gwelet gant den).

« Da goan e tebran eun asiedad bras a zoubenn ar c'haol. Bevet mat omp.

« Er pevare estach emaoun o loja, tost d'an nenv.

« En em garet a rer. Levenez a zo en ti. Pa vez ehan, pep hini a gempenn he dilhad. »

Antronoz e tilezas an dilhad he doa douget betek neuze, evit gwiska ar zae zu, ar vantell, ar boned bihan a zoug ar re a zo o c'houlenn beza leanezed (ar bostulantezed).

IV PENNAD

El leandi

O c'houlenn beza leanez (Postulantez)

Araok beza leanez, e ranker beza preparet mat. Evit-se ez eus diou bazenn da bignat. Da gentañ, goude beza bet digemeret el leandi, e chomer eur pennadig amzer evel da esaat buhez al leanezed. Evel eun emgleo a zo etre al leandi hag ar plac'h yaouank a zigouez. An emgleo-ze a lavar demdost evelhen: « Emaoc'h o vont da veva en hon ti, en hor c'hichenn; c'houi a lavaro ha plijout a ra hor buhez d'eoc'h, ha ni a lavaro ive ha plijout a rit d'eomp. » Diskouezet e vez d'ezi ar reolenn, gwelet a ra penaos eo reizet pep dervez, petra o deus d'ober al leanezed. Beva a ra eveldo, pell diouz trouz ar bed, hag abenn eur pennad e c'hello lavaret ha gouest eo da zenti, da labourat, da veva evel al leanezed a wel dirag he daoulagad.

Al Leanez karget eus ar plac'hed yaouank a c'houlenne beza digemeret er Vreuriez, al Leanez Madalen, a oa eur vaouez mentet bras hag eur vaouez a benn. En he c'homzou oa aes anaout he feiz krenv ha start. Eur skouer oa evid an holl dre he doare beva. Didruez eviti he-unan, troet d'ober

pinijenn, oa leun a vadelez evid ar re all, daoust n'hen diskoueze ket var he dremm a veze ato eun tammig rust ha garo.

Eur bostulantez

Lusi a anavezas dioc'h tu petra oa al Leanez Madalen, ha, leun a fizians enni, a c'houlennas beza sturiet a zoare ha dizamant.

An eil dervez goude ma wiskas he boned, e voe karget da skuba. Gand he zae tronset, eun tavancher lien glas, ez eas gand al Leanez a dlie diskouez d'ezi an doare d'en em gemeret gand ar valaenn. Ar « plac'hig vihan » a zellas hep lavaret ger hag a lezas al leanez, eun tammig souezet, da skuba ar gambr penn da benn. Met ar gentel a voe komprenet, ha ne voe ket ezomm da ziskouez diou vech da Lusi penaos skuba eur gambr.

Evid al labourou all e voe henvel. En o Breuriez n'eus ket a c'hoarezed-lik karget eus labouriou an ti. P'e gwir int servicherezed ar beorien, e tleont gouzout pep labour, renka an ti, skuba, aoza boued ha traou all.

Lusi a groge el labour heb aon ebet, gant plijadur. Ampart oa d'ober pep tra, ha ma veze traou dies, euzus d'ober, e veze ato prest. Ha pa veze lavaret d'ezi ehana, e responte brao: « E pinijenn am lakit; me a vije klanv, ma ne labourfen ket. »

Ato d'an eur, pa zone ar c'hloc'h, e tigoueze araog ar re all er gegin hag e laboure vardro ar chaodouronou. Ma veze klasket o zenna diganti, e lavare: « Va lezit ganto, me a zo krenvoc'h evidoc'h. »

Ker c'houek e veze he mouez o c'houlenn ar chaodouronou, ma veze ranket o lezel ganti. Hag epad eur miz hi eo a voe karget anezo. O lakaat a rae da lugerni, evit ma vefent kaer da welet. « N'heller ket ober re vat, emezi, pa labourer evid an Aotrou Doue. »

Lavaret e vije bet n'he doa graet morse labour all.

Er poull-kanna ive, da walc'hi an dilhad, n'oa ket gwelloc'h eviti.

O feri, o veza n'oa ket boazet, he doa rouzet, en dro genta, tammou lien. Al leanez ne roas d'ezi, o welet an dra-ze, nemet tammigou bihan da feri. Dies e kavas, rak c'hoant he doa da labourat e pep lec'h.

Goulenn a rae beza karget da vrousta ar bouteier-ler, da ficha gweliou, d'ober n'eus forz petra.

Eur vech, dioc'h ar mintin, ar c'harr-bras a zistroe eus ar marc'had. Ar porzier n'edo ket en e di,

ha n'oa den da ziskarga ar c'harr. Ar re all a zelle endro d'ezo, ne ouient ket petra d'ober. Lusi neuze, skanv evel eul labous, a lammas er c'harr hag a ziskargas ar zac'hadou avalou-douar hag an holl draou o oa er c'harr.

Er penn kenta e voe rebechet d'ezi beza re brim. Re vuan ez ae, a gas e sarre hag e tigore an doriou, henvel oa ouz an avel-sterenn... Deski a reas beilha, lakaat evez, ha dont a reas a benn eus ar pleg fallze. Gwelet e veze avechou o tiskenn d'ar red ar skalierou, ha kerkent o kemeret he amzer hag o vont goustadik: komprenet he doa ez ae re vuan hag e ranke trec'hi he zech.

Epad an ehan-labour, e veze laouen, e kare c'hoari, lakaat joa etouez an holl.

Eur vech, epad ar gentel gatekiz, unan a c'houlennas beza sklerijennet var eun dra bennak lavaret gand al leanez. Araok m'he doa houman gellet digeri he genou da respont, Lusi he doa respontet. Evid ober skol d'ezi, al leanez a lavaras a vouez uhel: « Mat! setu breman Lusi o vont da rei sklerijenn d'eomp holl! » Kompren a reas, hag e soublas he fenn en eur vousc'hoarzin.

Eur vech all he doa torret eul lamp er chapel. Dies he fenn gand ar pez a oa c'hoarvezet, ez eas da gaout Leanez Madalen da lavaret oa prest da baea ar pez a vefe ret evit kempenn al lamp. « *Dimezell*, eme al Leanez, dalc'hit sonj oc'h paour ha n'ho peus netra. »

Ar gentel a voe komprenet adarre, hag ar ger *dimezell* a voe evel dour yen o koueza varni.

N'e ket hep stourm, hep poania, e c'helle en em drec'hi evelse. Met gant ioul vat ha gras Doue e teuer a benn eus pep tra.

Eun dra a gavas dies meurbet: gouzout e tremene al liziri a skrive hag a reseve dre zaouarn ar Renerez. Gouzout a rae, araok dont d'al leandi, edo evelse an traou. N'eus forz, poan he devoe o plega d'ar reolenn-ze, hag he feiz hepken a roas d'ezi an trec'h var he natur.

***

Kenteliou a reseve a bep tu. Eul lizer a lavare d'ezi evelhen: « Da c'houzanv ho peus bet el Louisiane, hag oc'h bet trec'h. Breman emaoc'h oc'h en em brepari da respont da Zoue, ho kalv davetan. Al labour a rit er gegin pe en eul lec'h all a zo talvoudus bras evit deski d'eoc'h servicha Jezus divezatoc'h er beorien, rak ar C'hrist a zo en em c'hraet paour, dinerz, klanv, hag o servicha ar beorien, e servichomp ar C'hrist e-unan. « C'houi a gompreno skoueriou ha komzou ar Mestr: « Deuet oun evit servicha, nann evit beza servichet. » C'houi a roio testeni d'an Aviel, hag abalamour d'eoc'h ha d'ho c'hoarezed e vezo gellet lavaret d'an dud difeiz: « Ar re baour a zo kenteliet, karet; gwelloc'h e vez graet d'ezo eget ne vez d'ar re vras, d'ar re binvidik. »

« Ober a reot labour an ebestel hag ho pezo pae an ebestel; met araok, gouzanvit evel an ebestel.

« Ho puhez n'eus nemet eun tamm anezi. Ar pez a rit breman a zo stag ouz ar pez a reot divezatoc'h, ne ra nemet prepari ar vuhez da zont.

« Setu petra dleit sonjal oc'h ober labourou dister. O tibluska avalou-douar, o skuba, o walc'hi, e teskit labour al leanez, e pinvidikait ive hoc'h ene, rak an traou-ze, dister da welet, a zo bras meurbet pa vezont kinniget da Zoue.

« Morse n'hoc'h eus bet muioc'h a ezomm eget breman a nerz, a basianted.

« Ret eo da genta beva eur vuhez kuzet, en em zistaga[a-grenn diouz ar bed, ober pinijenn, araok lakaat ho tourn el labour santel a c'hoantait ober divezatoc'h evel leanez. Hoc'h ene en deus ezomm da veza mezet gant dourn Doue evit beza krenvoc'h ha startoc'h.

« Buan e vijec'h deuet da fall-galoni, ma vijec'h bet taolet dioc'h-tu, gand ho polonte vat hepken, e kreiz al labourou a reot ker mat divezatoc'h. El leandi, o c'houzanv er penn kenta, e c'hounezit nerz-kalon, e welit petra vank d'eoc'h c'hoaz, e klaskit en em zizober eus ho plegou fall, e teskit ho micher.

« Ma teufech da veza enkrezet divarbenn gouzout ha c'houi a zo galvet gant Doue pe n'oc'h ket, bezit heb aon. Graet ho peus enklask, ha gwe-

let ho peus sklear en amzer m'oa ret. N'oc'h eus ezomm nemet nerz ha pasianted.

« Kinnigit ive da Zoue bemdez eur binijenn bennak... Poan a ra d'eoc'h gouzout e vez lennet ho liziri. Ne vezont ket lennet holl. Met ar reolenn a lavar e c'heller o lenn. Abalamour da ze eo e vez roget o golo pa gouezont etre ho taouarn... Kinnigit an dra-ze da Zoue. »

P'en em gave ganti al liziri-ze leun a garantez, o lenne hag o azlenne ugent gwech. C'hoant he doa d'o debri, kement o c'hare; o glebia a rae gand he daerou. « Petra fell deoc'h, a responte d'ar re he gwele, ruz he daoulagad gand an daerou; n'oun ket evit miret. En em roet am eus da Zoue, ha n'ez in ket var va c'hiz. Forz a ze, koust a ra! Met ma ne goustfe ket, petra a c'hounesfemp? »

E miz kerzu he c'hoar a zimezas, hag an taolze a voe adarre pounner d'he c'halon. « Gouzout a raen, emezi, am ije bet glac'har. Met muioc'h am eus bet eget na zonje d'in. Ha koulskoude. dioc'h an noz, oan eürus da veza da Zoue evid ato. »

Eun nebeut miziou goude e voe tro he breur da zimezi, hag a-nevez e c'houzanvas en em gaout pell diouz he zud.

Skriva a rae: « Frailhet eo va c'halon. Lenva a ran, met nerz am eus, ne geuzan da netra. Ne garfen ket distrei var va c'hiz. Eürus oun, va

c'halon a zo e peoc'h, plijadur a gavan o karet Doue muioc'h mui bemdez. Trugarekaat a ran Hor Zalver da veza dalc'het beo ennon heb ehan ar c'hoant santel da veza d'ezan. »

Aes eo harpa hevelep eneou a gerz araok gant kement a herder. Lavaret e ve o deus diouaskell.

« Ya, Leanez vihan, lezit gant tud eürus ar bed an deiziou-ze a levenez. Ar fest a dremeno. Hag o dezo da zougenn o zamm, hag o buhez a yelo en dro evel an amzer; da genta eman an nevez-amzer, met a-benn ar fin e teu ar goanv.

« C'houi, en eneb, dre ma z'eot da heulia Jezus-Krist, a gavo muioc'h mui a frankiz, dirazoc'h e welot muioc'h mui a sklerijenn dudiusoc'h, evel pa'z afec'h vardu eun nevez-amzer hep fin ebet.

« E buhez al leanezed, ar vuhez santel ha gwirion a fell d'eoc'h beva, er penn kenta eo ez eus ar muia da c'houzanv; al levenez a zo evit divezatoc'h, hag an ene brokus gant Doue a gerz, evel en eur c'hoari, etrezeg an Nenv, henvel ouz al labousig a bign en eur gana, o veza m'en deus diouaskell.

Laqueus contritus est, et nos liberati sumus.

« Torret eo bet hon ereou, hag hon eus kavet hor frankiz.

« Poan a zo bet o terri an ereou; an izili a zo bet gloazet, kignet. Met ar gouliou a bare buan, pa vez yac'h ar c'horf. Ha daoust d'ar boan he deus bet ar galon, an ene a zo e peoc'h.

« Ha ne gavit ket ez eus eun tamm henvelidigez etre an ene en em vouestlet da Zoue, n'en deus mui gwir d'en em staga ouz traou ar bed, hag ar gwenneli a dreuz ar mor, evit mont d'ar vro a c'hoanta, hep steki ouz ar mor?

« Skuiz e vez, sklear eo, hag he lagad a glask eur roc'h pe eun dra bennak da c'hellout ehana eun tammig. Met mont a ra atao, poulzet gant he skiant.

Ni a zo renet gant hor feiz, ha ma sellomp eur vech bennak, pa vezomp skuiz, ouz an traou a zo a-is d'eomp, o kredi kaout enno diskuiz, e tleomp buan trei hon daoulagad d'an nec'h, lakaat hor fizians e Doue ha nijal vardu ennan.

« Ne lavaran ket e tleer dilezel ar joa a zeu d'eomp a-berz hor familh, kement ha m'eo aotreet gand ar reolenn. Nann. Hen ober a c'heller dre glask kreski hor pinijenn, met n'eo ket ret.

« Ar gwenelied, pa welont, e kreiz ar mor, eul lestr, a ziskenn varnan da ziskuiza. En em lezel a reont da veza paket, hag e vez roet boued d'ezo da zebri.

« Met ma chomfent ato var al lestr, n'en em gavjent ket e penn o beach, rak al lestr n'ez a ket buan awalc'h, ha marteze ez a dioc'h an tu fall.

« Ne dleont ket en em lezel da veza stlejet evel ar re n'o deus ket a eskell. Mont a dleont varraok, ha Doue a ro d'ezo e vennoz. »

Gouzout a rae mousc'hoarzin o welet ar bannou heol o lugerni, met ne azeze ket var ar c'hae e kostez an hent da hunvreal gand an amzer dremenet.

Eürus bras e veze pa wele unan bennak eus he zud. « Jann ha Mari a dle dont dizale; krena a ran gand ar joa. »

Met ne golle tamm eus he nerz o welet he c'herent. « Lod a vez tenval o fenn o tont eus ar gomz-lec'h. Me a zistro ato laouen ha frealzet. »

Da viz genver 1896, e skrive: « Santout a ran muioc'h c'hoaz breman va c'harantez evit va zud. N'helfec'h ket kompren pegement e trid va c'halon pa zeu em spered ar zonj eus va c'herent. Ha koulskoude, o c'haran en eun doare dishenvel. Ar garantez am eus breman evito a zo kaeroc'h, brasoc'h, santeloc'h, rak muioc'h, a gav d'in, eman Doue etrezomp. N'ouzoun ket mat displega d'eoc'h kement-se, met evelse eman an traou. »

***

El leandi, gand ar re all, oa ive leun a vadelez. ato prest d'ober vad. Ar re holl o deus he anavezet n'o deus nemet meuleudi da rei d'ezi. « Me a gare he zemz-spered, he dremm laouen. E pep tra e tiskoueze he c'halon vat. N'am eus morse klevet var he muzellou eur ger gouest d'ober poan. »

« P'en em gavas en hon ti, e voe lakaet em c'hichen, hag oan eürus. Er penn kenta e komze d'in

eun tammig eus he buhez hag eus he familh. Met goude eur zizun, e lavaras: « Kaout a ra d'in e roomp skouer fall o komz evelse ken etrezomp. Ret eo ehana. Ha ma teuomp da zizonjal, e raimp skol an eil d'eben. »

Evel ma weler, d'an nevez amzer, an traou o sevel el liorzou hag er parkeier, evelse ive, a viz da viz, e veze gwelet Lusi uheloc'h e skeul ar zantelez.

⁂

Ne gave ket re hir an amzer merket d'ezi da c'hedal, rak gwelet a rae pegen talvoudus oa.

« Ar vuhez-man, emezi, a gaven displed, hag a zo, e gwirionez displed, breman a blij d'in, rak kompren a ran e tleer sellet, nann ouz talvoudegez, braster al labour graet, met ouz stad an ene, ar galon, ouz an ioul a zo da blijout da Zoue. »

Skriva a ra n'eo ket spontet gand ar brezel diskleriet d'al Leaned ha Leanezed, eo prest da c'houzanv pep seurt heskinerez hag ar maro zoken, mar plij da Zoue.

Eürus eo o vont da leanez d'ar mare ma rer brezel d'ar Breuriezou kristen.

Âl liziri a reseve ne reant nemet he c'hennerza var ar poent-se.

« Ne gav ket d'eoc'h, pa lennit an Aviel, gwelet n'eo ket graet an Iliz evid ar peoc'h er bedman?

« Ha ne gomzan ket hepken eus ar binijenn a

dleer d'ober hervez m'eo merket e levr sant Vaze: « An hini a c'hoanta dont ganen a dle en em zizober eus e vadou, en em zilezel ha kregi er groaz. » Komz a ran eus ar bed, an dud, ar broiou, eus o menoziou e kenver an Iliz.

« N'eus ket da fazia. « Me ho kas evel ein etouez bleizi. » Ar bleizi eo an dud. « Ho stleja a raint dirag al leziou-barn. » Gedit pep tra eus o ferz. Na vezit ket souezet, pa viot heskinet ganto, pa lavarint pep seurt geier divar ho penn; rak ar bed en dezo kasoni evidoc'h abalamour d'in-me. »

« Heb ehan e teu Hor Zalver da gomz eus heskinerez, brezel. Ar re o dezo dilezet pep tra evitan o dezo kant evid unan, ar vuhez peurbadus, met ive brezel, heskinerez. « Ar bed, emezan, a ray d'eoc'h evel en deus graet d'in-me. Brezel en deus graet d'in, d'eoc'h e ray ive. Ma vijec'h eus ar bed, m'ho pije spered ar bed, e venoziou, e zoare beva, neuze ar bed ho karfe. Met n'oc'h ket eus ar bed, rak me am eus ho tennet eus ar bed, hag evit-se ar bed en deus kasoni ouzoc'h.

⁂

« Hor Zalver en deus doare da lavaret en deus reizet an traou evelse, rak diskleria a ra da c'houde: « Bezit eürus, pa lavarint traou fall d'eoc'h, pa vezint disleal en ho kenver, pa lammint diganeoc'h pep gwir, p'o dezo euz ouz hoc'h hano. »

« Pa vo an traou evelse, bezit eürus.

« En eneb, ma vijec'h karet, moumounet gand

ar bed, taolit evez, bezit e dizfizians, sin fall eo... Malloz d'eoc'h, pa vezoc'h meulet gand ar bed! »

« Ha n'eo ket gwir eta emaoc'h en amzer wella evit mont da leanez? »

⁂

Pa voe lavaret d'ezi oa galvet da wiska dilhad leanez, e welleas c'hoaz da bedi, da drei he spered ouz Doue. C'hoant he doa diskouez da Zoue pegement her c'hare, ha pegement a vall he doa d'en em vouestla d'ezan. N'en em roe ket c'hoaz evit mat da Zoue o kemeret an dilhad leanez. Evelato tostaat a rae an amzer, eur bazenn uheloc'h e save.

Hep goulenn aotre digand ar Renerez, o kredi ober mat (ha piou a rafe rebechou d'ezi?), e skrivas al lizer-man d'he mamm-goz, eul lizer troet brao meurbet.

« Mammig ker, an tammig lizer-man, kaset dre guz, a lavaro d'eoc'h a-nevez va c'harantez evidoc'h. Klevet am eus ho poa sonj rei eun dra bennak d'hor chapel en deiz ma vefen gwisket. Ha ne vije ket re goulenn diganeoc'h daou gantolor skourrek da sklerijenna taol ar gommunion? Hor Renerez, pell zo, gouzout a ran, he deus c'hoant kaout daou gantolor evelse, ha me am eus ive. Met gwall ger e koustfent.

« Kement a anaoudegez am eus evid ar pez ho peus graet beteg-hen d'hol Leanezed, m'ho pedan, en eur ziskleria d'eoc'h va zrugarez, da lavaret d'in didroidell ha ne c'houlennan ket re.

« Hor Renerez, sklear eo, ne oar netra eus ar pez a skrivan d'eoc'h; goude ho respont hepken, ec'h en em damallin eus ar pez a ran.

« Peurliesa, pa fell d'ar familhou kinnig eun dra bennak, ne vez kemeret nemet da zeiz ar gouestlou, nann d'an deiz ma vezer gwisket. Met, mammig ker, marteze, a-benn ma teuy va zro, e vezo kaer awalc'h ar chapel, ha me a vezo ken eürus divezatoc'h, eus Paris, o sonjal e vezo an daou gantolor-ze, roet ganeoc'h em hano, o sklerijenna lidou ha goueliou all en hor chapel.

« Evidon va-unan n'am ije morse goulennet diganeoc'h kement-se. Hag eürus oun o sonjal ne gousto ket re ger d'eoc'h va zae, p'e gwir e tle beza e mezer dister.

« Ha re hardiz oun bet? Pardonit d'in. A hendall, ma plijfe d'eoc'h va goulenn, lakit skriva d'hor Mamm Renerez e fell d'eoc'h adarre kinnig eun dra bennak d'ho merc'h vihan, a gemer evel graet eviti ar pez a vez graet d'he C'hoarezed ha d'he Breuriez. »

An daou gantolor, sklear eo, a zo deuet d'ar chapel; eno emaint abaoe ar 4 a veurs 1896, e koun eus al Leanez Lusi.

Klasket oa bet deski poania da veza habask, teurel evez ouz he natur, he zemz-spered re daer, re brim.

« Setu c'houi breman graet ganeoc'h ar pennad kenta eus hoc'h hent. Marteze ar pez a jom c'hoaz

ganeoc'h a vezo diesoc'h, inouüsoc'h. Met ret eo tremen dreizan, hervez m'eo merket er reolenn, hag aze ho pezo da drec'hi ho polontez, hoc'h ioul. En em roit holl da Zoue, varc'hoaz evel dec'h, preparit ho kalon, hoc'h ene, ha divezatoc'h e c'hellot eosti.

« Seulvui ho pezo poaniet breman da ziskregi eus hoc'h ioulou, ho polontez, d'en em izelaat, seulvuioc'h a nerz ho pezo divezatoc'h. Labourit da veza eur benveg mat etre daouarn Doue. Ar benveg mat eo an hini en em ginnig d'ar Mestr, a zo graet dioc'h e zourn, a c'hoanta ar pez a c'hoanta, hag a zo holl d'ezan. »

Met n'eus ket ezomm d'he foulza. Mont a ra vararaok dreizi he-unan.

⁂

Da fin he retred, e lavare evelhen da Zoue:

« O va Doue, o lakaat em ene ar zonj hag ar c'hoant da veza leanez, ho peus roet d'in ar c'hras da gompren ho kalv evel ma tle beza.

« N'oun ket deuet aman evit tec'het raog ankeniou ar bed, met evid en em zantellaat, ho karet muioc'h, ha gellout en em vouestla, beteg ar maro, da zilvidigez ar beorien, va breudeur.

« Evit-se n'am eus ket marc'hatet da zilezel pep tra. Deoc'h oun holl, hag e fell d'in beva paour, gwerc'h, sentus.

« Kastiza a rin va c'horf evit trec'hi an ioulou direiz ha gounit ar vertuziou am eus ezomm da gaout.

« An dra-ze a goust, va Doue. Kalet eo hag hir, p'e gwir eo evid ar vuhez.

« Evelato aze eman va eürusted, her santout a ran; he zanvaet am eus a-vreman, ha ne glaskan hini all ebet.

« Va zikourit da veza eul leanez hervez ma c'hoantait, grit ma vezin trec'h da spered ar bed, m'am bezo nerz d'ober holl deveriou va stad, ma sentin ouz holl gourc'hemennou ar reolenn.

« An dilhad santel emaoun o vont da wiska a lavaro d'in bepred oun maro d'ar bed hag am zikouro da vale ato dre hent ar binijenn.

« Ne lavarit d'in mui, evel d'an den youank eus an Aviel. « Ma fell d'eoc'h beza parfet, dilezit pep tra ha deuit ganen. » Graet eo. Met, p'e gwir hoc'h eus dilezet pep tra, e tleit beza parfet.

« C'hoant am eus, va Doue, da respont d'ho karantez dre va c'harantez. Hen ober a dlean, rak strisoc'h e vezin barnet, o veza m'am eus resevet muioc'h a c'hrasou a zantelez.

« Tremenet ho peus, va Jezus, dre anken Gethsemani, evit beza hor skouer er boan hag en dristidigez: ouzoc'h ec'h en em droin, pa vezin inouet ha fall-galonet. Rak, daoust ma kavan avechou skanv va labour, avechou ive am eus aon rag ar vuhez kalet a c'hoantaan hag am eus choazet.

« Grit m'am bezo ato nerz da vont araok.

« Ar senti eo a goust ar muia d'in.

« Ra vezo va bolontez ato hervez hoc'h hini, hervez ma c'hourc'hemenno d'in va Renerezed, va Mammou.

« Me a ray kement a c'houlenn ar reolenn, evit plijout d'eoc'h, va Doue, m'am bezo eur maro santel, ma vezin eul leanez a feiz virvidik, distag diouz pep tra, unanet ganeoc'h hepken ha da viken. »

Avechou ar promesaou graet evelse, en eur retred, araog en em rei da Zoue, ne badont ket pell. D'ezo da veza gwirion er mare ma vezont graet, e tremenont buan evel an tan dre ar plouz.

Lusi ne jomas ket eur bloaz beo goude ar promesaou-ze, met derc'hel a reas d'ezo hol! hep kila var hini ebet.

An aour gwirion n'en deus ket aon rag an tan. Lusi a oa galvet gant Doue, hag enni ez oa danvez eul leanez dispar.

Breman he dezo da respont d'ar goulennou a vezo graet outi; araok ma'z ay pelloc'h, an aotrou'n eskob a ray enklask evit gouzout hag e teu a ioul vat, pere eo he menoziou, ha libr eo, ha n'he deus ket d'ober er bed deveriou hag a virfe outi da zont d'al leandi. Ouspenn, ha danvez eul leanez a zo enni?

An Iliz a c'houlenn ma vo taolet evez ha dibabet mat ar re a gemerer en eul leandi.

V PENNAD

El leandi

Oc'h en em brepari da veza leanez (Noviciat)

Leanezig.

— Va merc'h, petra c'houlennit?

— Goulenn a ran beza digemeret e ti Leanezed ar Werc'hez Vari Savet d'an Nenv, karget da vont da welet en o ziez ar beorien, pa vezont klanv.

— Eun dra vat ha santel a c'houlennit. Met koust a ra dilezel ar bed hag en em zilezel an-unan. Beva gant re all n'eo ket aes ato; deveriou poanius a zo d'ober. Ha c'hoant ho peus da gregi, evid ato, en eur vuhez a binijenn o servicha ar re all?

— Ya, Tad, gant gras Doue ha sikour e Vamm zantel.

— Eus ho penn hoc'h-unan eo e teuit da wiska dilhad ar Vreuriez-ze?

— Ya, Tad.

— Pa'z eo evelse, ra vo meulet Doue, ha ra vezot harpet gand e c'hras, breman ha da viken.

En deiz-ze, 4 a veurs 1896, an hini a c'houlenne beza digemeret, oa ar C'hoar Lusi.

Gwisket kaer, evel eur plac'h yaouank da zeiz

he eured, edo e keur ar chapel, en eur plas a enor.

Ar beleg a rae ar goulennou en hano an Iliz, dirag an holl Leanezed eus an ti, dirag he c'herent, oa an hini en doa renet ha sklerijennet he c'houstians.

Araok trouc'ha he bleo ha rei d'ezi he dilhad leanez, e reas ar brezegenn-man:

« ..... Piou ta, Leanez vihan, en deus graet ar pasiou kenta, c'houi pe Hor Zalver? Sonj ho peus? M'ho peus dalc'het koun eus an deiz, an eur ma voe hoc'h ene skoet o klevet Jesus-Krist o komz d'eoc'h a garantez, evel ne ra ket d'an holl, ha n'eo ket gwir eo Hen en deus graet ar pas kenta? Hen eo en deus ho kalvet, ho choazet, hag ar garantezze a ziskoueze d'eoc'h, a zo bet eur vammenn a vennoz evid ho puhez.

« Ar c'hras kenta a ro, eo eur vamm zantel. Ha kompren a raimp biken an tenzor a feiz kristen a ziskenn eus ene eur vamm zantel e ene he c'hrouadur ?

« Ar c'hras-se a zo bet roet d'eoc'h. Ho puhez a zo bet hag a zo c'hoaz reizet ganti. Rak ar maro ne c'hell netra var an eneou; n'eo ket emzivad ene ar bugel a zo e vamm er baradoz.

« N'eus kemm ebet etre eun tamm douar hadet hag eun tamm douar dihad, betek ma weler an hadennou o vragezi.

« Nag eo kaer an ene, en amzer genta ma tiskouez eo galvet gant Doue! Avechou eo galvet dre

eur ger, eur skeudenn deuet er spered hag a ra d'ezan prederia; avechou eur bann-sklerijenn, eur c'hoant er galon, pe draou all hag a ra d'eomp sellet ouz an Nenv. Avechou an den a wel eo galvet,

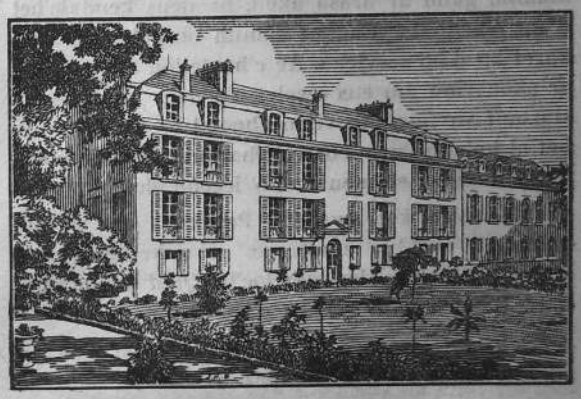

Ti al leanezed yaouank a zo gant o bloaz kenta. Al lierz

o veza m'eo goullo e ene, m'en deus ezomm d'en em rei da Zoue ha ne gav ket endro d'ezan e walc'h.

« En aner e klasker derc'hel kloz an diskouarn, epad hir amzer, d'ar vouez-ze hor galv eus a bell, ne ouzomp eus a belec'h. En aner e klasker en em zizober diouti, he c'has divar hon tro: padus eo. Hag eun deiz e ranker koueza d'an daoulin dirak Jezus ha lavaret d'ezan: « Mestr, petra am eus d'ober evit diskouez d'eoc'h va c'harantez? Petra c'houlennit c'hoaz diganen ? »

« Ho kourc'hemennou, o anaout a ran, ha senti a ran outo.

« Va mamm, maro re abred, he deus roet d'in an tanva eus ar vuhez kristen, ha mamm va mamm, gand ar brasa aked, he deus kendalc'het d'am c'hentelia. En hor familh omp boazet d'ho karet ha d'ho servicha. Ar c'henteliou am eus bet, ar skoueriou am eus gwelet n'o deus graet nemet startaat va feiz. Ma vijen chomet er bed, ho pije bet al lodenn vrasa eus va c'harantez. Em zi, hoc'h hano a vije bet meulet, ho lezenn doujet.

« Ha n'eo ket awalc'h? Perak va ene a jom enkrezet, evel pa zantfe ne gavo ket er bed e walc'h? Perak e klask uheloc'h? *Quid adhuc mihi deest?* Petra vank d'ezan c'hoaz?

«Setu galv Doue o tont d'eoc'h, daoust n'eo ket c'hoaz sklear awalc'h e vouez.

« Jezus neuze a dosta gant muioc'h a garantez *Jesus autem intuitus eum dilexit eum:* Jesus o veza graet eur zell ouz an den yaouank, e garas. Hag e lavaras d'ezan: « Eun dra hepken a vank d'it. Ma fell d'it beza parfet, kea, gwerz da holl vadou, ro an arc'hant d'ar beorien ha deus ganen. »

« He c'hlevet ho peus, ar vouez-ze, va Leanez; klevet ho peus ar c'homzou-ze ker sklear, ker rust ive: dilezel pep tra, pep tra, ha mont d'e heul. Rak hel lavaret en deus: « Eun dra a vank d'it

c'hoaz » deus d'am heul, goude beza dilezet pep tra. »

« Hag o klevet ar vouez-ze, ho peus, kerkent, santet ar peoc'h o tiskenn en hoc'h ene... An den yaouank eus an Aviel, o klevet Hor Zalver, a yeas var e giz, tenval e benn, rak pinvidik bras oa; n'en doa ket ar galon da zilezel e vadou.

« Hag Hor Zalver en deus doare d'hen didamall, ker kalet ha ker poanius eo en em zizober, araog ar maro, eus madou an douar. « Bec'h o dezo ar re binvidik, emezan, o vont var eün da rouantelez an Nenv! »

«Mont a reas, an den yaouank, goude beza diskouezet eun tamm ioul vat, mont a reas adarre d'e vadou, da draou an douar.

« C'houi, avat, a zo chomet. Lavaret ho peus ya. Rak lavaret a c'heller ya hep kaout levenez; ar galon ne wel ket ken uhel hag an ene; pa gan an ene *Alleluia,* ar galon a lavar « evelse bezet graet », gant poan ha glac'har avechou, ha dreistholl, pa jom ar Mestr heb en em ziskouez, hep digas joa na frealzidigez.

« Chomet oc'h, ha koulskoude c'houi ive a oa pinvidik; evel an den yaouank eus an Aviel, ho poa madou bras.

« Ne gomzan ket eus a arc'hant, met eus tenzoriou ar galon, ar pez a c'hell lakaat eürusted en eun tiegez; dirag ho taoulagad e c'hellec'h gwelet eur familh a vije bet enni ar joa hag ar peoc'h, a

vije bet enni karet ha servichet Doue, a vije bet enni labouret evid ar re all, evid o zrei ouz Doue; gwelet a c'hellec'h an holl vadou-ze, a gomz anezo Hor Zalver o respont da zant Per: « Ha ni, eme zant Per, ni hon eus dilezet pep tra evit hoc'h heul, petra hor bezo en distro? » — « E gwirionez, eme Hor Zalver, m'hel lavar d'eoc'h, an hini en dezo dilezet, evit va heul, e dad, e vamm, e vreudeur, e c'hoarezed, e di, e barkeier,.....

« Setu ar madou ho peus dilezet, ho tad, ho preudeur, ho c'hoarezed, ho ti, al Louisiane, Ronce, Sant-Trojan! ar mor a garec'h kement! » Rak evel d'e ziskibien muia-karet, e kichen ar mor eo en deus ive Jesus roet d'eoc'h da glevet e vouez, ha gwir eo evidoc'h ive ar pez a lavar an Aviel eus an ebestel-ze. « Dilezel a rajont o rouejou hag o zad, evit mont gantan. »

« Setu aze ho madou, Leanez ker. O dilezet ho peus, dilezet ho peus pep tra.

« Peger bras e tle beza he c'harantez en ho kenver, o Jezus, evit beza troet kein da vadou ker bras !

« Rak arabat kredi ne vent ket tener ar c'halonou-ze entanet gant karantez Doue. Ar grouadurien-ze hag en em ro da Zoue oa ar re wella, ar re denera, ar re garantezusa. Ne gomprenot morse, c'houi ha n'ho peus ket gellet o derc'hel en ho kichen, ne gomprenot morse pegement o deus gouzanvet p'o deus ranket choaz

etre Doue hag o zud, p'o deus ranket mouga mouez ar gwad evit chom feal da c'halv Doue.

« Ar bed, difeiz ha skanv, ar bed ne gompren netra e traou an Nenv, a jom mantret, souezet, hag a zo prest d'ober rebechou d'ar re a laka Doue araok pep tra all.

« Tud foll, eme ar bed.

« Met petra a reont, priejou ar C'hrist, nemet ar pez a ra ar priejou all bemdez? Dilezel a reont o zud, o zi, evit beva gand an hini o deus kemeret da bried. Piou a c'hell ober rebechou d'ezo?

« Perak ta, va C'hoarezed, n'ho pefe ket, evel ar re all, aotre da gemeret Jezus evit pried? Perak nac'h ouz Doue ar pez a vez roet d'an dud ?... »

Deiz eured al leanez, en deiz ma wisk he dilhad leanez, ez eus ive eur baner da reseo an donezonou.

P'he deus ar plac'h yaouank a c'houlenn beza leanez, dilezet dilhad kaer ar bed, he braoigou, p'eo bet trouc'het d'ezi he bleo, pa zistro gand he zae mezer garo da zaoulina dirag an aoter, ar beleg a ro d'ezi eur gouel gwenn, eur gouriz ler, eur chapeled bras, evit digas d'ezi da zonj e tle beza fur, poellek, mat d'ober pinijenn, mat da bedi. Ha goude m'eo bet stouet pell amzer var leurenn an iliz, e laka var he fenn eur gurunenn, kurunenn ar gwerc'hezed, kurunenn graet gant roz, hag epad ma kaner ar psalm *Ecce quam*

bonum, al leanez yaouank a ya, eur c'houlaouenn en he dourn, da reseo ar pok a beoc'h digand he C'hoarezed.

⁂

C'hoar Lusi, var a lavar ar re he gwelas, a oa, en deiz-ze, eürus ha laouen evel eun Ael eus an Nenv.

Var dor an ti a vez preparet ennan Leanezed, e vefe gellet skriva ar geriou lavaret gand Hor Zalver d'e zaou ziskibl kenta. « Deuit ha gwelit. »

Doue eo a c'halv, met an ene galvet a dle, eus e du diskouez karantez evit karantez.

An daou ziskibl, goude beza gwelet penaos e veve an Hini o galvas, a jomas gantan.

Ar merc'hed yaouank a c'hoanta beza Leanezed a ya ive da welet ha plijout a ray d'ezo beva gant Jezus, ha gellout a raint senti ouz ar reolenn, ober kement a zo gourc'hemennet. Ha p'o deus gwelet mat, e c'hellont ober le da jom.

C'hoar Lusi a bigne breman eur bazenn uheloc'h. Edo e skol al Leanezed, o teski, epad bloaz, karet ha servicha gwelloc'h gwella an Aotrou Doue, o pedi, o prederia, oc'h ober enklask en he c'houstians evit kaeraat he buhez; epad bloaz all, da c'houde, e teskfe micher Leanezed ar Vreuriez, o vont, er maez, da diez ar re glanv, da entent outo.

An nerz kuzet, an tan a ro buhez da eun ti

evelse eo ar zonj eus al labour zo d'ober divezatoc'h, ar c'hoant da veza eul Leanez, hervez kalon Jezus-Krist.

Klevet a ra he moueziou, al leanez yaouank, evel ma ra ar barz, ar skrivagner, an ijiner, ar

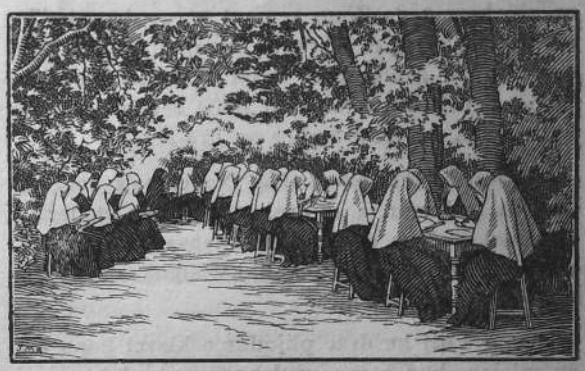

Al leanezed yaouank el lierz.

zoudard, evel ar martolod o klask douarou nevez, an den gouiziek o klask kompren gwelloc'h c'hoaz an traou kuzet. Klevet a ra he moueziou o lavaret d'ezi: « Deus, ro da galon d'in-me da genta ha da c'houde, dre garantez evidon, d'ar re baour, d'ar re glanv, d'ar re a zo er boan, d'ar re a zo dilezet, disprizet. Deus. Skanvaat a ri o foaniou, diskouez a ri d'ezo ar groaz, komz a ri d'ezo eus an Nenv. O c'haret a ri, rak ezomm o deus eus eun tamm karantez, an dud keiz-ze, n'o deus

tamm joa, tamm eürusted da c'hortoz er bedman! »

Deuet eo evit beza leanez, mall ganti mont da zikour ar beorien, ha setu eman lakeet en eun tikloz evit deski pedi, senti, plega da volontez ar re all, kinnig da Zoue kement a ra; daoust d'he c'hoant da gregi el labour, e kompren eo ret beza er skol da genta, evit deski ober labour mat, labourat evit Doue hag evit Doue hepken, ha n'eo ket en eun dervez e tesker an dra-ze.

Leanezed Mari savet d'an Nenv, pa'z eont da diez ar re baour, a zo evel misionerien etouez ar bayaned, o deus da louzaoui klenvejou ar c'horf, met ive klenvejou ar spered, ker stank, siouaz! ha klenvejou ar c'horf.

C'hoar Lusi he deze plijadur o klevet hano eus ar mision, hag e rae goulennou ouz al leanezed evit gouzout penaos e raent. Avechou, epad an ehan labour, goude ar prejou, e veze pedet eul leanez da gonta petra he doa gwelet, klevet, graet epad he dervez, hag an istoriou-ze, istoriou gwirion, truezus alies, a veze selaouet gand ar brasa evez. Al leanez a gomze eus ar joa he doa bet, hag ive eus ar poaniou-spered; kavet he doa tud vat, kavet he doa tud fall, klevet he doa malloziou, geier eneb ar relijion, geier skignet gand ar c'hazetennou fall hag a zo dies da denna eus penn an dud. Hag ar re holl a zelaoue, a c'houneze

skiant-prena hag en em brepare abenn divezatoc'h.

Al leanez a gomze, evit beza klevet gwelloc'h gand ar re all, a bigne var eur skaon.

C'hoar Lusi a veze laouen bras pa wele prepari ar skaon. « Pebez taol-chans! emezi; emer o vont da gaozeal divarbenn ar mision! »

Alies e lavare ive: « Na me a vezo eürus divezatoc'h, pa c'hellin pignat d'am zro var ar skaonze! »

Eur vech, dioc'h an noz, eul leanez a zrevezas an traou tremenet e kichen eun den klanv. C'hoar Lusi a evesae kement, ma ne golle nag eur ger nag eun arvez. Pa ziskouezas al leanez an den klanv oc'h astenn e zaouarn da ziskleria n'en doa ket ezomm a leanezed var e dro, C'hoar Lusi a grene. « Oh! va Doue! emezi », evel pa vije bet ar c'hlanvour dirazi. Pa voe fin, oa leun he daoulagad a zaerou, hag e lavaras d'an hini a oa en he c'hichen: « Peger skoet eo bet va spered! Pebez buhez kaer hon eus! Pegen eürus oun da veza deuet aman! Ha ne gavit ket, va c'hoar, e tleomp beza sentezed evid en em denna mat eus ar mision? Aman hon eus pep tra evid en em zantellaat. Met, me zo kel lezirek! Ha koulskoude e fell d'in beza eur wir leanez! »

Skrivet he deus ar c'homzou-man « Prederiet am eus var ar joa am bezo epad ar misionou hag an ezomm am eus, adalek breman, da gregi em

labour santel o pedi kalonek evit distro ar bec'herien; evito e kinnigin va foaniou ha va finijennou pemdeziek. »

⁂

Pa voe boazet dioc'h buhez al leandi, e voe gourc'hemennet d'ezi mont da c'houlenn digand he c'hoarezed ar plegou fall o doa da rebech d'ezi.

Skrivet he deus var baper kement a voe rebechet d'ezi, evid he zikour d'en em zizober eus an holl blegou fall-ze.

« Ober a ran re a drouz. — Re ec'h hejan va fenn en eur vale. — N'oun ket sioul awalc'h. — Va bale a zo re laosk. — Re henvel oun c'hoaz ouz demezelled ar bed. — Re vuan e komzan, pa vez difennet komz. — Epad amzer an ehan hag ar c'hoari, e komzan re daer. — Re vuan e roan va ali, pa n'her goulenner ket. — Respont a ran e lec'h ar re all. — Re brim oun. — Re a drouz a ran gant va zeuliou, en eur vale... »

Ar rebechou-ze eo a voe graet d'ezi ive, kerkent ha ma teuas da c'houlenn beza leanez. Labouret he doa d'en em zizober eus he flegou fall. N'oa ket deuet a benn c'hoaz. Evelato e wellae.

Var he c'hayer e kavomp: « Hiviziken me a zarro an doriou goustadik hag a valeo plean, betek ma vezin boazet. — Graet am eus trouz adarre o vale re vuan! »

Epad eur retred prezeget gant eur chaloni, e lavare d'he c'hoarezed en eur vousc'hoarzin:

« Gwelit! hen a zo chaloni hag a vale var beg e dreid; ha me, n'emaoun c'hoaz nemet o teski beza leanez, a vale var va zeuliou! »

Eur ţeuel du var he fenn, renet ţant eul leanez kesec'h al leanezig a zo oc' h cher he eil vloaz, a zesk he micher zantel.

Mar doa C'hoar Lusi ker buan, ker prim, ma rae kement a drouz, eo o veza m'oa yac'h, krenv, m'oa gwad mat en he gwazied.

He c'hoarezed a gomprene an dra-ze hag a lavare.

« Ne rae morse arveziou, ne felle ket d'ezi en em ziskouez ar pez n'oa ket. » Skanv, dillo, taer, ez ae eün dirazi, hag hini ebet ne grede edo o klask lakat sellet outi.

Poan he deus bet o tont a-benn eus he natur, met deuet eo dre lakaat evez ha poan.

He c'hayerou bihan, graet gant paper dister, o veza ma felle d'ezi beza paour e gwirionez, a ziskouezo d'eomp al labour he deus graet evit en em zizober eus he flegou fall ha kaeraat he ene.

Ne skrive ket kalz divar he fenn he-unan. Ne gare ket teurel aman hag a-hont he menoziou, evel m'he dije bet aon d'en em blijout re ganto. He notennou a zo berr, sklear. Dont a reont eus eur spered eün, eun ene leal, hag en eur lenn anezo, e welomp ar c'hras o labourat enni.

« Eürus oun da veza en ti-man, p'e gwir aman eo e teskin beza eur wir *Leanez a Vari savet d'an Nenv*. Er skol-man, C'houi, Leanez, va Mamm, karget d'am sturia, ho peus ezomm d'am anaout. Bez e vezin eta eün ha leal, leun a fizians ennoc'h, evit ma c'hellot va c'hentelia ha va bleina. »

« Setu me breman boazet, ha n'am eus ken c'hoant nemet en em lakaat a galon da wellaat va ene. »

« Er mintin-man am eus sonjet e Jezus a jom sioul dirak Pilat. Me n'ouzoun ket awalc'h rei peoc'h, re vuan oun da gaozeal. Labourat a dlean da rei skouer vat endro d'in, ha ne rin forz penaos e vezin barnet gand an dud, p'e gwir Doue va barno. »

« Mat ez a an traou, rak c'hoant start am eus da vont var araok, ha gwech ebet n'am eus sonjet

mont var va c'hiz. Santout a ran oun harpet gant gras Doue. »

Alies e komz evel-hen: « Na lavaret nag ober netra da glask diskouez emaoun aze... Pa vezo rebechet d'in eun dra bennak, e klevin ar rebechou gant humilite... Ne glaskin ket beza meulet na ganen na gand ar re all. »

« O va Mamm, en han' Doue, bezit didruez em c'henver. Deskit d'in en em drec'hi. »

« Gwelet a ran am eus muioc'h a boan o c'houzanv ar rebechou, o veza n'am eus ket alies. Gwir eo, evel ma lavarec'h d'in dec'h, o welet penaos o digemeran, ne vez ket kalz a blijadur o tont a-nevez d'am c'haout. Met, ho pedi a ran, na rit van ebet evit va gwelet, ret eo beza didruez ouzin, ober mez d'in, ma teskin beza izel a galon. »

Kovez a ra, evel eur bugel, he distera mankou.

« N'oun ket tost c'hoaz da gaout ar vertuz a baourentez. Disadorn am eus skuilhet eur podad dour var eul lienenn-aoter. Eur rog bras am eus graet em zavancher. »

« Fellout a ra d'in beza distag mat diouz holl draou ar bed. Gouzanv a rin n'eus forz petra. Va japeled ha va levr *Imitasion* a zo ker d'am c'halon, o veza ma tigasont d'in sonj eus tud hag a garan. Met o zreki a rin ouz re all, pa garot. Evel an edenn he deus doare da vervel en douar araok sevel da rei korzenn ha pennou-ed, evelse ive me

a dle mervel d'am holl c'hoantegeziou, evit gellout eosti traou kaer divezatoc'h. »

Ha kement-se a rae, nann dre urz, met anezi he-unan, goude beza klevet eur brezegenn, eun ali mat.

N'oa bet tennet netra eus he daouarn, met a-benn eun nebeut sizuniou n'he doa mui hini eus an traou a gare ar muia, na chapeled, nag Imitasion, na netra eus ar pez he doa digaset ganti. O lakeet he doa var an daol graet evit reseo an traou-ze digaset gand al leanezed yaouank, hag en o lec'h he doa kemeret traou all, henvel outo, met ne lavarent netra d'he c'halon.

Mamm ar C'hoarezed yaouank, o welet peger kaer danvez a oa e ene c'hoar Lusi, a rae gwella ma c'helle evit kaeraat ha pinvidikaat c'hoaz an ene-ze. Ne gave ket an dro d'ober rebechou na gourdrouzou d'ezi, rak n'oa ket a lec'h, hag e ranke klask digareziou evit lavaret d'ezi eun dra bennak pe ober eun esa eus he fasianted.

C'hoar Lusi he doa lavaret d'ezi evelhen dre skrid:

« C'hoarzin a reot, va Mamm, ma lavaran d'eoc'h am oa aon, en eur zont en ho Preuriez, da veza karget, eun deiz pe zeiz, eus ar gegin. Breman, pa welan gwelloc'h an traou, n'am eus

ket mui kement a aon, ha e plijfe d'in kement beza eno eget e tiez ar beorien, ma ouesfen am eus muioc'h a dro d'en em zantellaat. »

Mamm ar C'hoarezed yaouank a respontas d'ezi ive dre skrid: « Pell zo, gouzout a ran, e klasker

Ar bedenn er familh araok kuitaat ar c'hlanveur.

evid ar gegin eul leanez gouest d'ober labour mat eno. Diouz ar pez ho peus skrivet d'in, e welan n'ho peus aon nemet rag an tregas, hag e tleit gouzout labourat er gegin. Breman p'ho peus dilezet pep tra, c'houi a vo laouen o vont d'ar gegin; eul leanez hag a oar dioc'h ar gegin a zo talvoudus bras en hor Breuriez. »

Evit he esaat ive marteze, eo e voe karget eus ar zekreteri, a-unan gand eun all gosoc'h. Al lea-

nez-ze, kosoc'h, he doa brud da veza rust ha garo hag er zekreteri oa ret kaout pasianted. « Mar d'eo kaer ar garg, a veze lavaret da Lusi, n'eman ket hep drein; met muioc'h ho pezo da c'hounit. » — « Oh! ya, eme C'hoar Lusi, o trei ar gaoz en eun tu all, keuz am ezo dreist-holl d'an amzer a dremenan aman ganeoc'h epad an ehan-labour. Kement a blijadur am eze o klevet komz eus ar mision. Met petra ra-ze? P'e gwir oun kaset a-hont gand an Aotrou Doue, e lakin va holl c'halon. »

A-ben eun nebeut derveziou e lavare a vouez uhel pegen eürus ec'h en em gave o veza karget eus ar zekreteri hag ar chapel, o labourat ken tost da Jezus. Ha koulskoude he doa bet aon ive, emezi, da veza lakeet er zekreteri. « Ha breman am ezo poan, pa rankin dilezel ar garg-ze. »

Kemeret a reas ato he c'harg evid eur garg dispar, hag e labouras gant ar brasa aked hag evez, ker mat, ma ne voe morse netra da rebech d'ezi.

Ha koulskoude al leanez a oa ganti, rust ha garo evel m'hon eus lavaret, hag evel m'hel lavare heunan, ne espernas tamm anezi. « Re brim oan, emezi. Evit an distera tra edon prest da c'hourdrouz. Hi ne responte nemet en eur vousc'hoarzin ha gand eur vouez karantezus: « Va C'hoar, me a daolo muioc'h a evez. » — « En em lazet he dije o labourat, m'am ije he lezet... Araog ar goueliou bras e veze ezomm da veza sikouret evit kas ar

bleuniou, kerc'hat dour, diskenn ar pallennou; c'hoarezed yaouank a veze digaset d'hor zikour; met epad ma vezent o tronsa o zae hag o lakaat o manchou, C'hoar Lusi he deze graet meur a dro. »

« Morse n'ez eas hep doujans er zekreteri hag er chapel, ha koulskoude ar re a vez vardro ar zekreteri o deus da lakaat evez. Buan e teuer d'en em voaza ha da gemeret al lec'h-ze evit eul lec'h henvel ouz ar re all. Ar C'hoar Lusi a veze ato poellus, leun a zoujans, pa dostae ouz an aoter. Ne lavare er chapel nemet ar geriou a veze ret; ha ma c'hoarveze ganen komz re uhel, hi a responte a vouez izel hag a zigase evelse da zonj d'in edon dirak Doue...

« Ne gave netra re gaer evid ar chapel, hag er penn kenta e rankis lavaret d'ezi ne dleomp ket, zoken er chapel, ankounac'haat hon eus graet le da veza paour.

« Teurel a rae kuit ar bleuniou, pa vezent an distera gwenvet. Ha gwelet a ran c'hoaz he daoulagad souezet, pa lavaris d'ezi kemeret ar bleuniou-ze, o dispartia, o goalc'hi, sec'ha an deliou, evit ma padfent c'hoaz eun dervez bennak. « En taol-man, emezi, emaomp e kreiz ar baourentez. » Ha goude beza sonjet eur pennadig: « Mat! kredi a ran e plijo muioc'h d'an Aotrou Doue hor paourentez eget hor bleuniou gwenvet. Met, pa lavarit ober, e rin a galon vat. »

An tammigou trubuilh-ze, o dije digalonet marteze re all, ne raent nemet he lakaat d'en em drei muioc'h mui ouz Doue, da ginnig d'ezan gant muioc'h a feiz kement a rae. Avechou e kave dies, var an taol, plega; an daerou a zeue en he daoulagad, pa veze bet re rust ar gentel, met gwech ebet ne gouezas eus he genou eur ger evid en em glemm pe en em zidamall.

En eur zont en ti he doa lavaret: « N'am ezo ket aon evit kregi er groaz, ha goude ma vefe pounner. He c'hoantaat a ran, kouls lavaret. He c'haret a rin, ha marteze eun deiz he c'havin skanv. »

⁂

Santez Thereza a lavare: « Va Doue, me a fell d'in karet ho polontez; he ober n'eo ket awalc'h evit va c'hoant. »

Ar C'hoar Lusi a gleve kenteliou evel ar re man: « Ar sklerijenn-ze en ho spered, ar garantez-ze en ho kalon a zo grasou dispar. It heb aon. Evelse eo ec'h en em breparit da veza leanez.

« Hor Zalver, an Hini en deus ho tibabet etre mil, a c'hed ho kalon, ho karantez, ho pinijennou.

« Ma welfe ar C'hoarezed yaouank pegen talvoudus eo ar bloaz a dremenont oc'h en em brepari, e vijent er maez anezo gand ar joa. Met an daoulagad ne welont netra. Pa zaver ti, e ranker toulla doun, evit ma vezo diazezet mat ar mogeriou. Evelse ive c'houi a zo breman o tiazeza ho

puhez. Toullit doun. Tennit eus ho kalon kement tra fall a c'helfe beza enni, en em lakait bihan, dister, izel, grit plas da c'hras Doue...

« Kroaz ar C'halvar eo kroaz Jezus. Ho kroaz-c'houi eo ar poaniou, an traou dies ho peus da c'houzanv bemdez. »

Eur c'hlanvour laket e stad vat da vont dirak Doue. Al leanezi a wel an dra-ze ,ar wech kenta, a vez skoet he c'halon.

Ar groaz n'eo ket hepken ar boan griz, an enebiez c'houero, met kement a zeu da hegasi an den.

Senti bemdez ouz ar reolenn, senti en traou distera, lakaat ar volontez da blega, setu kroaziou da zougenn, ha da zougenn heb ehan.

« Anaout a rit va zemz-spered, a skriv ar C'hoar Lusi, gouzout a rit pegement oun douget

d'am fenn, hag e komprenit n'eo ket hep poan e c'hellan plega ha senti. Met poania a ran d'en em drec'hi oc'h ober kement a c'houlenn ar reolenn. »

Ar menoz-ze a zo ato en he spered.

« Sonjet am eus e tle an drouk-spered klask an tu d'ober d'in beza lezirek en traou dister, evit va lakaat da zilezel traou brasoc'h, met var evez e vezin hag e sentin ouz ar reolenn en traou bihan evel er re vras. » (10 a vae).

« Lavaret a ran e rin va dever penn da benn hirio. » (12 mezeven) — e vezin var evez e pep tra er zizun-man (19 mizeven) — ne gollin ket eur vinutenn (10 gouere) — e sentin raktal (21 gouere) — e c'houzanvin beza gourdrouzet hep diskouez kaout tamm displijadur (5 eost) — e rin a ioul vat kement a vo goulennet diganen (2 here) — e roin an dourn da zikour ar re all bep gwech ma kavin tro (23 du).

Setu al labour a rae, a rae bemdez. Evelse eo e pinvidikae he ene, e kreske e karantez Doue. Skrivet he deus var he c'hayer: « Ober mat an traou bihan a zo poanius. »

Adaleg ar penn kenta eus an deiz e sente a galon vat, var zao d'an taol kenta eus ar c'hloc'h, daoust m'oa mat da gousket.

« Da stourm am eus, emezi, ouz an diaoul kousker, en em laka e penn-wele al leanezed goude ar c'hloc'h hag o heul beteg ar pedennou. »

Komzou sant Paol: *Exsurge, qui dormis, et*

illuminabit te Christus, a droe evelhen: « Var zao, kouskerez, hag ar C'hrist da sklerijenno. » O lavaret a rae bemdez evit beza trec'h d'ar c'hoant-kousket.

Da genta e veze er chapel hag e kement lec'h ma veze galvet gand ar reolenn, ato laouen o senti.

« Taolomp evez, a lavare d'he C'hoarezed, dalc'homp sonj eus ar pez a zo bet gourc'hemennet d'eomp. Rak poanius e tle beza evid hor Mamm ober ato ar memes gourdrouzou. »

An holl a wele gwellaenn o tont buan e C'hoar Lusi. « Didroidell, eün oa evel gwechall, met santeloc'h, poellusoc'h. » — « Brasoc'h eo c'hoaz he c'harantez eget gwechall. » Evelse e komze he Choarezed.

Hi, avat, a varne dishenvel. « N'oun c'hoaz, emezi, nemet sempladurez, n'oun ket tost c'hoaz da veza mat da leanez. » N'hellan gouzanv netra gant joa... Setu pemp miz tremenet, ha ne welan ket c'hoaz petra am eus gounezet a zantelez. C'hoant am eus mont araok, met ne loc'han ket. »

Ar re a zo e gwirionez santel, a gav d'ezo ne reont morse awalc'h; oc'h ober enklask en o c'houstians, e welont pegen dister int; rak o feiz a gresk, ha gant daoulagad ar feiz e welont bemdez peger kaer ha peger bras eo Doue; hag int troet d'en em glemm, da lavaret a vouez uhel o deus aon na vent ket kavet mat awalc'h gant Doue.

Gwelloc'h an dra-ze eget kaout re a fizians en

hon nerz. An hini n'en deus bet morse tamm spont, tamm enkrez ebet, a c'hell beza soueze! eun deiz bennak, p'en em gav prim eun dentasion n'edo ket o c'hedal.

Ar C'hoar Lusi en em blije el lec'h m'edo. « Ezomm bras am eus c'hoaz da jom aman, emezi, ha keuz am ezo pa rankin kuitaat, ha dreist-holl o veza n'am eus ket gounezet kement hag am ije bet ezomm. »

« Bloaz a vezo dirgwener, abaoe m'oun deuet aman. Trugarekait Doue ganen, rak eürus oun da veza choazet ar vuhez-man! »

Met daoust m'en em blije, ne zizonje ket ar mision: « Oh va c'hoar, a lavare da unan a oa o vont da guitaat an ti goude he bloaz, aman eo brao beza, met n'omp ket deuet aman evit chom ato, hag o sonjal ez eomp d'ar mision, e tleomp beza laouen o kuitaat. Me a gar kalz an ti-man; met ne dleer ket chom ato da zeski beza leanez; eul labour all a zo ouz hor gedal, ha plijadur bras am ezo o labourat da zavetei an eneou. »

Epad an hanv 1896, a zigas d'he spered koun eus ar pez he doa bet da c'houzanv, e kavomp en he notennou geriou hag a ziskouez he deus bet enkrez, eo bet he ene strafilhet, met nann direnket.

« Ya, e gwirionez, c'hoant zo deuet d'in da zellet var va lerc'h ha da gaout keuz, dre ma teue da grenvaat em spered ar zonj eus ar pez am oa dile-

zet hag an eürusted am gede er bed. Met an drouk-spered n'eo ket bet trec'h d'in. Skuiz o veza hegaset, am eus sellet mat ouz an dentasion ha graet ouzin va-unan ar goulennou-man. « Piou en deus kroget ennot d'az tigas d'al leandi? — Den ebet. » — « Ha sellet mat e poa ouz ar pez a zilezes hag ar pez a gemeres? — Ya. — « Ha c'hoant e pefe mont var da giz? » — Oh! nann, nann! — Mat, neuze lavar: « Adrenv, Satan; va lez e peoc'h. Aman eo eman va flas, eürus oun, ha fae a ran varnot. » Abaoe, ec'h en em gavan krenvoc'h, ha daoust ha m'am eus bet c'hoaz da c'houzanv, va bolontez a zo startoc'h, ha muioc'h a vall am eus d'en em rei da Zoue. »

Beza trec'h d'ar boan ha d'an dentasion a zo plijout diou vech muioc'h da Zoue, he gounit kalz muioc'h evid ar Baradoz.

***

Evel santez Thereza, e ranko, dre nerz-kalon, dougenn he bec'h bemdez hep gellout tanva ar frealzidigez a vez alies roet d'ar zent.

Eur vechig an amzer hepken e teue eul luc'hedenn bennak da sklerijenna he spered ha da domma he c'halon, hag harpet evelse ez ae gand he hent.

N'en em glemme ket evit chom hep frealzidigez, eürus oa zoken o sonjal eo ar boan talvoudus d'ar re a gompren mister ar Groaz.

Heb her gouzout, e kerze dre an hent merket d'ezi gant Furnez Doue. N'he doa mui da jom pell var an douar, ha Doue he c'hase dre hentchou

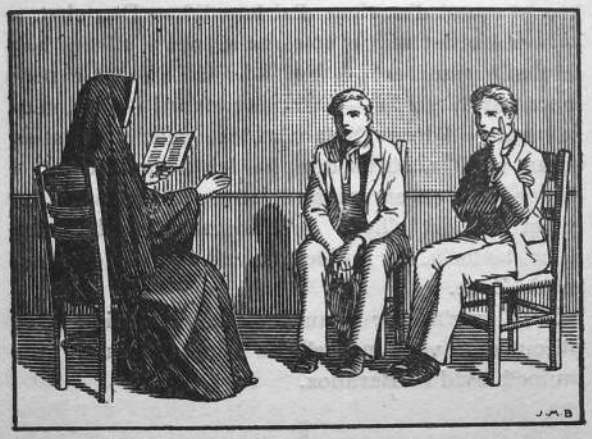

El leandi al Leanezig a gendalc'h da labourat evit an eneou, oc'h ober katekiz da zaou vicherour yaouank a c'houlen beza badezet.

dies, evit na stagfe ket he c'halon ouz traou ar bedman ha ma kavje dousoc'h ar maro.

« O pedi hag o prederia er mintin-man, edon evel er gouelec'h, ha va c'halon yen. Evelato gwelloc'h ec'h en em gaven da c'houde, muioc'h am oa a sklerijenn hag a nerz, ha c'hoant bras da garet muioc'h Hor Zalver. »

« Er mintin-man am eus prederiet var ziskibien Emmaüs, entanet o c'halon gand ar garantez epad

m'edo Jezus o komz ganto, daoust ma ne ouient ket piou oa. Sonjet am eus eman em c'hichen hed an hent, daoust ma n'her gwelan ket, hag e fell d'in

Goude al labour, an tad hag ar vamm yaouank o teski ar c'hatekiz, evit gellout ober o Fask henta.

tevel, evit klevet gwelloc'h petra a lavaro d'in. »

« Prometet am eus adarre, a greiz kalon, gouzanv heb en em glemm chom hep frealzidigez. Ha va ene a zo e peoc'h, frank, prest d'ober ar pez a c'houlenno Doue. »

« Hirio am eus sonjet e Jezus, o lezel Lazar da vervel hag e c'hoarezed da lenva. Ma ro kroaziou d'e vignoned, e rank kaout da ginnig d'ezo eun

eürusted peurbadus, d'o digoll eus o fizians hag o c'harantez. »

« Troet am eus va daoulagad ouz Jezus e kreiz an enkrez hag an dristidigez, d'an eur m'edo o vont da enori e Dad. P'e gwir oun galvet da veza leanez, da veuli ha da enori Doue dre va buhez, ne dlean ket klask tec'het araog ar boan hag an drubuilh. »

« Sonjet am eus e Jezus oc'h ankounac'haat e boaniou e-unan, evit frealzi merc'hed Jeruzalem. Pa vezin leanez, e rankin ive ankounac'haat va foaniou va-unan, evit kaout truez ouz poaniou ar beorien glanv. »

Da fin ar bloaz 1896, e skriv ez a mat pep tra, e kresk ar peoc'h en he ene, ha ma ne gav ket a zousder o pedi hag o kommunia, evelato eo harpet gand ar c'hras, e ra he dever hag eo eürus o kaout eur boan bennak da ginnig d'Hor Zalver. »

N'heller ket chom hep lavaret d'ezi: « Ya, Leanez vihan, mat ez a pep tra. Gant re all, Doue a c'hell en em drei ouz ar galon. C'houekoc'h eo, met n'eo ket ken asur. Ganeoc'h-c'houi, ez a var eün d'an ene, hep troidellat. Ha p'e gwir e rit ho tever, ec'h en em ankounac'hait, e roit ho polontez da Zoue, Doue a zo ganeoc'h en hent-se, eun hent n'en deus nag heol na bleuniou, ha plijout a rit d'ezan.

N'en em skuizit ket o veza evelse; ar pez a blij da Zoue ne c'hell beza nemet mat. »

Tro a gavas dizale da ziskouez he c'halon vat, da c'houel an Inosanted santel. En deiz-ze e tiez al Leanezed, eman ar c'hiz da gemeret eun tamm plijadur. Ar Renerez (Superiorez) a ziskrog eus he c'harg, hag ar C'hoarezed yaouank a zo pedet da voti evid henvel eur Renerez nevez, a c'houarn epad eun dervez; unan eus an ti, eur C'hoar yaouank, eo a dleont da zibab. Hag, evit c'hoarzin, e tibabont peurliesa ar re a zo eun tammig dievez hag a fazio meur a vech epad ma vezo ar stur etre o daouarn.

Er bloaz ma komzomp anezan, e voe hanvet da Renerez eur C'hoar hegarat, met lent hag aonik; d'he zikour, evel Eil-Renerez, e voe roet d'ezi ar C'hoar Lusi, rak houman a oa gouest da gas an traou en dro.

« Hor C'hoar vihan, Lusi, emezi, a oa eun tammig mezek da veza lakeet em c'hichen, me ar pennskanv, an hini a ra ar muia trouz en ti. Ne c'hede ket an enor-ze. Evidon-me a oa laouen bras. Rak hepdi, petra am ije graet ? — Lavaret a rae d'in: « Krogomp en hor c'harg a galon vat. Eur pennadig e vezimp tregaset. Petra ra ze, mar bez eürus hor Mamm hag al Leanezed ? »

« Gwelet am eus mat e tigemere an tregas-se gand eur spered a binijenn; rak pa lavaris d'ezi peger mezek oan oc'h azeza e plas ar Renerez, hag e ranken, evit chom hep c'hoarzin, sonjal e Jesus dirag Herod, kemeret evid eun « Inosant », C'hoar Lusi

en em werzas, en em ziskuilhas, o respont d'in evelhen: « Ha c'houi ive, va C'hoar, a oa ar menoziouze en ho spered ? »

« Hor C'hoarezed yaouank o deus bet eur gouel kaer evel ma c'hedent. An dervez a zo tremenet mat. D'ar pardaez, eul Leanez a lavare d'eomp oa eürus bras hor Mamm, rak abaoe pell amzer n'oa ket bet ker brao gouel an Inosanted.

« Ar c'hoar Lusi eo a zo da drugarekaat, rak gant he zikour eo am eus gellet reiza an traou. Lavaret a rae d'in: « Pegen eürus omp, m'hon deus gellet ober plijadur d'ar re all! »

⁂

An ti da brepari Leanezed a zo eur skol a vez desket enni kement a vez ezomm da c'houzout.

Desket e vez ar c'hatekiz, ar relijion, istor an Iliz, evit ma vezo sklerijennet mat spered ar C'hoarezed, ma c'hellint, d'o zro, ober skol d'ar beorien hag ive d'ar re a zo o klask ar wirionez, d'ar re a zo dallet gand ar geier klevet pe lennet a bep tu.

Desket e vez d'ezo ive petra eo buhez al Leanez, he deveriou, petra eo ar vertuz a zentidigez, ar vertuz a baourentez, ar vertuz a c'hlanded, penaos e e tleer ober fae var madou ha plijadureziou ar bedman, sonjal hepken e Doue, e silvidigez an ene, labourat e pep tra evit gloar Doue ha mad an nesa.

Sikouret e vezont gand o Renerez, o Mamm, a zo ato var o zro evid o c'hentelia, o harpa, rei d'ezo aliou mat ha fur.

« Peger kaer ha peger sklear eo ar prezegennou a vez graet d'eomp! Ma ne zeuomp ket da veza parfet, ni hepken eo a zo da damall. Hor Mamm a zesk d'eomp pep tra, zoken an doare da vale. Ker brao he deus drevezet va doareou, m'am eus goulennet digand Hor Zalver diskouez d'ezi an holl louzeier fall eus va liorz, evit m'o dic'hrizienno hep truez. »

Dek miz he doa tremenet C'hoar Lusi, dek miz o pedi, o studia, o poania da wellaat, da gaeraat he ene.

He C'hoarezed a vije bet nec'het, sur awalc'h, ma vije bet goulennet diganto, evel er penn kenta, lavaret d'o C'hoar Lusi petra o doa da rebech d'ezi.

N'e ket an dilhad a ra al lean pe al leanez. Daoust d'an dilhad a zouger, e c'hell chom siou ha techou fall, a vez buan gwelet gand ar re a zo o veva endro d'eoc'h.

Ar re a oa o veva e kichen C'hoar Lusi o deus bet lec'h da skriva, e kreiz o daerou, petra zonjent anezi. N'o doa mui nemet meuleudi da rei d'ezi.

Ato oa leun a vuhez evel gwechall; an natur, an tempz a jom ato henvel; leun oa a nerz, met, e lec'h mont a lamm, a gas evel gwechall, oa brema poellus, he holl oberou a oa reizet mat.

Gouzout a rae senti, a spered hag a galon, rak evelse eo e tleer senti.

Ober a rae pep tra gand aezamant, evel en eur c'hoari, ato laouen.

Daleet gand he c'harg, ec'h en em gave alies varlerc'h ar re all el lec'h ma tremenent o amzer epad an ehan-labour. Gwelet e veze o tont gant pres, met heb ober trouz, rak ne rede mui; mont a rae d'he flas, en eur vousc'hoarzin, met hep direnka hini ebet; eur zell da genta, evit gwelet penaos en em zerc'hel, hag en eur drei he daoulagad var al Leanez a gomze, e c'houlenne goustadik digand unan eus he c'hoarezed « Var betra e kaozeer? »

Ne gare ket beza gand unan pe ziou hepken eus he c'hoarezed, rak kement-se n'eo ket mat; ret eo mont gand an holl, zoken gand ar re ne blijont ket kement ha re all. Hi en em blije gand an holl, kel laouen o veza gand ar Mammou eget gand ar re zistera eus he c'hoarezed. En em zilezel, en em ankounac'haat he-unan evid ober plijadur d'ar re all, setu penaos e rae.

« Ne golle tro ebet da ziskouez he madelez e kenver ar re all. Divinout a rae o c'hoant. Ha kement hini a veze nec'het gand eun dra bennak a rede d'he c'haout da c'houlenn sikour »

« Hini all ebet ne ouie eveldi ober plijadur, hep trouz, hep ger : evel renka an traou a oa bet direizet gand eur C'hoar amparfal, brousta eur zae... »

An ene en deus bet da c'houzanv pell amzer hag heb en em glemm, mar d'eo bet krenv awalc'h evit dougenn laouen ar bec'h, a zo dougetoc'h eget ar

re all da gaout truez ha karantez, d'ober vad d'an nesa. Eno marteze eo e ranker klask evit kompren madelez C'hoar Lusi.

Ne lavare netra divarbenn ar re all, nemet vad. Ma n'he doa ket a vad da lavaret, e roe peoc'h. Pa veze goulennet diganti petra zonje var eun dra bennak, e komze didroidell.

Eul Leanez hag a oa bet eun tammig amparfal epad al lidou er chapel, a lavare da C'hoar Lusi peger mezek oa da veza faziet evelse, emichans evit klevet eur ger bennak d'he frealzi: « N'oa ket gwall fall, a lavaras C'hoar Lusi; evelato e kave d'in ho pije en em dennet gwelloc'h. » — « He hardisegez, eme al Leanez, da lavaret evelse var eün ar wirionez, a reas d'in muioc'h a blijadur, eget m'he dije lavaret oa mat ar pez am oa graet. »

Awalc'h hon eus lavaret evit diskouez petra voe buhez C'hoar Lusi el leandi epad he bloaz.

Eun dra souezus eo gwelet oa barnet gand he C'hoarezed evel ma voe gwechall Santez Thereza eus Avila, an hini a roas kement a vrud da Vreuriez Leanezed Karmez.

Theresa ive, kerkent ha ma teuas d'al leandi, a oa mat da zenti, a glaske al labourou izela, evel skuba ar c'hloastr, a evesae d'ober mat an traou bihan ha dister; ato ar genta en iliz ha leun a zoujans, douget d'ober pinijenn, prest d'ober labour ar re all pa gave tro, laouen ha madelezus e ken-

ver he C'hoarezed. Var he muzellou e veze ato eun ali da rei; gellet e veze goulenn n'eus forz petra diganti heb he skuiza.

Setu petra zo bet skrivet divarbenn santez Thereza.

Ha n'eo ket evelse ive o deus komzet divarbenn C'hoar Lusi ar re o deus bevet en he c'hichen?

VI PENNAD

Ar gouestlou graet var dreuzou ar Baradoz

D'an 13 a viz genver 1897, C'hoar Lusi n'edo ket da genta er chapel evel en deiziou all. Ne ziskennas ket zoken en dervez-ze. Ne dlie mui diskenn.

Kaset oa bet da gambr ar re glanv. Skoet oa bet en eun taol gand eur gwall glenved, drougbouzellou, gwentr (appendicite, e galleg) a ra peurliesa poan spontus.

En deiz araok, er zekreteri, goude an oferenn, he doa santet an taol kleze. Leun a nerz-kalon evelato, oa aet gand ar re all d'ar zal-debri. Met eun eil taol a reas d'ezi chom hep finval, hag e rankas lavaret n'oa ket evit mont pelloc'h.

Ar maro a oa o tont d'he c'herc'hat.

Ne ouzomp nag an deiz nag an eur. Ar maro a sko pa vez deuet an eur merket gant Doue.

Ar vedesined a welas raktal oa riskl evit buhez ar glanvourez. C'hoar Lusi a zantas ive oa gwall skoet hag a lavaras d'he Mamm, ar Renerez: « Deiz gouel ar Rouane, am eus goulennet ouzin va-unan petra c'helfen kinnig da Zoue a-unan gand an tri Roue, p'e gwir n'am eus mui netra. Klasket am eus

petra garen ar muia : va yec'hed oa . Neuze am eus lavaret d'Hor Zalver kemeret ive va yec'hed evel an traou all. »

He foaniou a oa spontus: « Ma rankfen gouzanv evèlse eun eur muioc'h, emezi, n'helfen ket harpa. »

Evelato n'en em glemme ket, kouls lavaret, ker bras oa he nerz-kalon hag ive he zantelez.

Araok zoken m'oa bet kaset da gambr ar re glanv, oa tregaset gand eun dra: « Mamm, emezi, setu me klanv. Gouzanv a rin ar boan hag ar maro zoken. Met, ha dalc'het e vezin aman? Dilezel va leandi a vije evidon ar brasa trubuilh. En han'Doue, va dalc'hit! »

Lavaret e voe d'ezi beza dienkrez, ha kerkent e voe frealzet: « Na me zo eürus da c'hellout chom aman! Klevet a rin ar c'hloc'h hag a galon e vezin gant va C'hoarezed! »

Ar c'hlenved a zo eun dentasion risklus awalc'h, zoken evid ar re wella. Rouez int ar re a gresk e santelez, ar re a oar gouzanv gant pasianted, kinnig da Zoue o holl foaniou. Rak ar c'horf a zo eun aotrou hag a gar e ve graet stad anezan; an nerz-kalon a vez bihanaet gand ar boan; ar spered ne vez mui awalc'h var evez, hag evelse e c'heller avechou koll epad ar c'hlenved ar pez a oa bet gounezet araok beza klanv. Ha goude ma vezer pare zoken, e vezer pell awalc'h araok kaout an nerz-kalon a oa gwechall.

C'hoar Lusi a voe epad he c'hlenved ar pez m'oa

bet araok, habask, sentus, holl da Zoue. « Lavaret e vije bet eur zantez o vervel evit pellaat eur gwalleur bennak diouz an dud. »

Kompren a reas dioc'h tu he doa d'en em zantellaat epad he c'hlenved evel p'edo yac'h.

Adaleg an nosvez kenta e voe ret beilha ganti.

An holl o doa c'hoant beza karget da veilha, rak an holl he c'hare, hag ouspenn, da c'hounit ez oa en he c'hichen, o welet he fasianted, he nerz-kalon.

En nosveziou kenta ne c'hellas ket kousket eur berad. Met, e lec'h klemm, e c'houlenne beza sikouret da bedi.

E kreiz he brasa frapadou poan, e sonje er re all, en tregas a roe d'ezo. « Re a vez graet evidon, emezi; evesaet e vez ouzin evel ouz eur brinsez, me ha n'oun ket c'hoaz leanez!»

Goulenn a rae penaos edo he C'hoarezed all, ar re a oa klanv, penaos o doa tremenet an noz, ha kriz oa o foaniou.

E lec'h sonjal enni he-unan, e sonje er re all, er beorien: « An dra-man a zo skol vat evidon. Breman e komprenin gwelloc'h petra c'houzanv ar re glanv, hag e ouezin gwelloc'h penaos ober d'ezo. Peur e c'hellin kement-se, va Doue? »

Epad an noz, e c'houlenne, digand al leanezed a veilhe, kelou eus ar mision. « Kontit d'in, emezi, penaos e rit, ho poaniou ha ive ho levenez. » Hag e selaoue, eürus bras. Lavaret a rae d'al leanez, pa ehane: « Kendalc'hit; plijadur bras a rit d'in. »

Eun nosvez, goude hir amzer tremenet hep kousket, e c'halvas al leanez: « Re a boan am eus, n'hellan ket kousket. Komzit d'in eus ar beorien... Pegen eürus oc'h da veza ato var o zro. Dizale me a yelo ive. »

Antronoz e lavare d'eun all: « Va C'hoar, setu ni hon diou. Ar re all a zo kousket. Roit d'in eur gentel. Grit evel pa vijec'h e ti eur c'hlanvour. Evelse e komprenin petra eo ar mision. » Hag e voe ret d'in diskouez d'ezi penaos mont a-nebeudou beteg ene ar c'hlanvour, komz d'ezan eus gwirioneziou ar relijion hag e drei ouz Doue. « Peger mat eo Doue, da veza hor galvet evelse d'ober vad d'an eneou! Petra zo kaeroc'h eget savetei eun ene? eget rei a veradou hor buhez da Jezus-Krist kuzet er beorien! A-benn bloaz e vezo va zro. Met, ha pare e vezin? N'eus forz. Klanv ha dic'halloud, e labourin evelato evid ar mision; rak al leanez a oar gouzanv ha pedi he deus he lod e labourou ar Vreuriez. »

Met d'al leanez karget eus ar re glanv eo he doa plijadur o tigeri he c'halon. « Sellet a ran ouzoc'h, gwelet a ran kement a rit, hag e trugarekaan an Aotrou Doue da veza graet d'in tremen dre aman, rak deski a ran ganeoc'h va micher.

« Breman e ouezin penaos en em gemeret, pa z'in da di ar beorien.

« Evelato, c'houi a dle kaout dies chom aman, e lec'h mont d'ar mision. Met frealzet e vezit, o sonjal e labourit evit mad ho C'hoarezed ha mad ar Vreuriez. Ma ne vije ket unan bennak o labourat ato evelse var dro an ti, ar re all ne c'helfent ket mont da diez ar beorien. Labourat en ti ha labourat er maez a zo labourat a-unan... Etrezomp n'eus nemet eur galon hag eun ene.

Oh va Breuriez, n'az karin biken awalc'h. Ma vije lavaret d'in n'oun ket mat da veza Leanez Mari savet d'an Nenv, e varfen.

« Ne c'helfen mui distrei er bed. Met, dalc'het e vezin, hag emaoun heb enkrez.

« Nag e karfen beza pare abenn an 3 a veurs, deiz al le, ar gouestlou! »

Ha goude beza troet he spered ouz Doue, e lavaras:

« Nann, va Doue, ne c'houlennan nemet ar pez a blij d'eoc'h. Ho polontez bezet graet! Me a fell d'in beza sentus beteg ar fin. »

Ya, sentus beteg ar fin, setu petra a c'hoanta beza breman. Ha n'eo ket froudennou a zo o treuzi he spered, met evelse eo e sonj. He c'horf a zo brevet gand ar boan, met he nerz-kalon a jom ato krenv.

⁂

Eus he gwele ne zizonj ket ar reolenn. En em unani a ra gand he c'hoarezed da bep poent eus an deiz.

Dioc'h ar mintin e poanie da brederia. « N'hel-

lan ket lakaat kalz va spered da brederia, met ar pez a c'hellan a ran; ar galon a beurc'hraio ar pez a vank. »

Karet he dije lavaret he ofiz. « Lavaret zo bet d'in n'am oa ket ezomm d'e lavaret. Met an dra-ze a zo poanius d'in. Ar Rozera a lavaran en e lec'h. »

E Reims, el Louisiane, ar gerent a grene, a bede. Heb ehan e teue liziri da c'houlenn kelou. « Bep mintin, eme ar Renerez, e vezen e kichen he gwele, da eiz eur, evit digeri al liziri digaset d'ezi. Eürus bras e veze o welet peger start kristenien oa he c'herent, ha pegement a fizians o doa e Leanezed Mari savet d'an Nenv.

« Eürus bras e voe ive o reseo eul lizer digand ar C'hardinal Langenieux, arc'heskob Reims, a bromete lavaret bemdez eur bedenn eviti epad e oferenn.

« D'an ampoent, hor Mamm, o tistrei eus an arc'heskopti, a lavaras d'ezi he doa ive bennoz ar C'hardinal Richard, arc'heskob Paris, hag aotre digantan da gommunia hep beza var yun. « E gwirionez, emezi, re a vadelez a ziskouezer d'in. »

« En deiz-ze, o rei d'ezi da anaout maro eul lean yaouank, e lavaris d'ezi evelhen: « Nag e sko ar galon ar geriou dister-ze: « Lean yaouank oc'h en em brepari da veza Jezuist! » — Hag hi neuze da respont d'in, laouen. « Mamm, ha ne garfec'h ket kas d'ar baradoz unan eus ar C'hoarezed yaouank, eus ar re a zo o teski beza leanezed? »

— « Marteze. Ret e vije c'hoaz gouzout pehini. »

— Ha ma vije me ? — « Ha! nann! Gwelloc'h evidoc'h a garfen da gas, evid ober enor d'al leandi. »

— « Ah! gwir eo. Dizonjet am oa. » — « Me a zonj mat, hag a gav d'in ho peus da c'hounit o veva, evit gwellaat c'hoaz. »

« Mousc'hoarzin a reas, ha gwelet a reas brao oa bet tapet ganen. »

Leal ha gwirion oa pa zisklerie e c'hoantae parea, ha gwirion ive pa c'hoantae mervel. C'hoant he doa da barea, hepken evit gellout mont d'ar mision.

N'oa ket spontet gand ar maro. Alies e komze eus an Nenv.

« He gwelet a ran c'hoaz, eun nebeut miziou araok, p'edod o lenn d'eomp eul levr santel, oc'h astenn he muzellou, pa voe komzet eus eun Tad eus ar gouelec'h, maro da 110 vloaz. Lavaret a reas a vouez izel. « Re goz eo an dra-ze! »

« Pa varvas hor C'hoar Jann eus ar Vizitasion, he doa avi ouz he eürusted, hag e lavaras meur a vech, o sevel he daoulagad etrezeg an Nenv: « Oh! nag hi a zo eürus! »

Goude beza prederiet var emwel sant Aogustin ha santez Monika e Osti, e skrivas: « Goulennet am eus ar c'hras da zonjal ato er maro ha da c'hoantaat start beza unanet gant Doue da viken. »

Rak-se, pa dorras ar boan goude eun nebeut

derveziou, pa gredas an holl edo o vont da barea, e lavaras d'ar Renerez: « Evelato, va Mamm, n'am eus ket bet a chans. Edon e kichen dor ar Baradoz: klanv awalc'h oan da vervel, santout mat a raen, hag ouspenn, daoulagad am eus; n'oac'h ket evit kuzat hoc'h enkrez; var ho min me a lenne va stad. Ha setu emaoun gwelloc'h. Marvet e vijen a galon vat. Met eul leanez ne dle c'hoantaat nemet ar pez a blij da Zoue. Rak-se ta, evel ma plijo gant Doue! N'am ezo ket kollet re va amzer. Epad an nebeut derveziou-man am eus desket traou ha n'ho pije ket gellet deski d'in. »

Kenderc'hel a rae da wellaat. N'he doa mui a boan, ha naon a zeue d'ezi. Ha pa zisklerias ar vedesined n'oa mui a riskl eviti, an holl en ti a voe laouen bras.

Dont a reas tud eus he familh d'he gwelet, hag e c'hellas o reseo hep beza skuiz.

Ehanet e voe d'he beilha.

⁂

Met siouaz! ar wellaenn ne badas ket. Ar boan a grogas enni adarre, ha ker kriz, ma tisklerias ar vedesined oa ret gervel ar chirurjian evid eun oberaterez (opération).

He c'hoarezed Jann ha Mari a dlie dont en deizze eus Reims d'he gwelet. Mall he doa d'o gwelet: « Krena a ran, ken eürus oun! »

He c'hoarezed ne c'heljont ket dont. Pa glevas ar c'helou-ze, an daerou a zeuas en he daoulagad,

hag e voe eur pennadig araok beza trec'h d'he glac'har. Met en eun taol e voe gwelet o sec'ha he daerou hag o lavaret gant nerz: « Fin zo, Mamm; kinnig a ran ar boan-man da Zoue. »

Antronoz ec'h en em gavas eun tammig gwelloc'h. He C'hoarezed yaouank eus al leandi a bignas d'he c'hambr hag a voe eürus o welet n'oa ket ker fall ha m'oa bet lavaret. C'hoar Lusi a lavaras d'ezo he anaoudegez vat evid o c'harantez, o fedennou... C'houi ho peus miret ouzin, emezi, da vont d'ar Baradoz. »

Goude kreisteiz ec'h en em gavas skuiz, enkrezet. — « N'ouzoun ket petra eo, a lavare, met c'hoant lenva am eus. »

Hag e voe lavaret d'ezi ehana da stourm, lezel da vont.

Senti a reas evel eur bugel, hag e vousc'hoarze epad ma rede an daerou var he divoc'h.

D'an abardaez e voe gwall skuizet o klevet kleier Grenelle o seni pell amzer evid eun anteramant, hag e lavaras meur a vec'h: « Emer o seni va anteramant! »

Ar Renerez a glaskas kas ar zonjou-ze eus he spered: « Ankounac'haet ho peus 'ta n'oc'h nemet eul Leanezig vihan, hag evidomp-ni ne vez ket graet kement a zispignou? D'hon anteramant-ni ne vez ket sonet ar c'hleier. »

C'hoarzin a reas a galon vat ha ne gomzas mui eus ar c'hleier.

En dervez varlerc'h e tlie kommunia. En em brepari a reas ker mat, ma voe skoet ar re a oa var he zro. « Eur pennad brao araog an eur, edo o pedi hag o prederia, hag e tigemeras korf he Zalver gand eur feiz hag eur garanetz souezus. Lavaret e vije bet n'edo mui var an douar-man, edo he spered en Nenv. » Ne ouie ket koulskoude e kommunie evid ar wech ziveza.

Neuze e teuas ar chirurjianed er gambr. « N'am lezit ket va-unan, emezi. » — « Ho Mamm ha Leanez ar re glanv a jomo en ho kichen. » — « Bennoz Doue d'eoc'h! Breman oun eürus ha n'am eus mui aon rak netra. »

Epad m'edo ar chirurjianed o labourat, e C'hoarezed eus al leandi a oa o pedi er chapel, ha meur a hini a ginnigas o buhez eviti.

« Pa zihunas, goude beza bet oberatet, pebez plijadur evidomp lavaret d'ezi oa lamet breman ar pez a oa penn-abeg eus he c'hlenved, hag e tlie hiviziken gedal ar pare. »

Met ar poaniou bras a grogas enni adarre; hirvoudi, huanadi a rae bep an amzer, met n'en em glemmas ket.

Bec'hiet, skuiz-maro, e chome trec'h d'ar boan, hag e troe he c'halon da bedi.

E kreiz an derzienn, sec'hed bras d'ezi, e lavaras d'al leanez a ginnigé d'ezi eun tamm skorn da lakaat en he genou: « Hor Zalver n'en deus ket bet an dra-ze var ar groaz! »

Eur pennad e voe lezet d'ober ar binijenn-ze. Met da c'houde e voe lavaret d'ezi: « Sentit dre garantez evit Jezus. » Neuze kerkent e kemeras an tamm skorn.

Unan bennak a lavaras d'ezi kinnig he foaniou evid ar Pab, an Iliz, ar misionou. « Oh! emezi, gant pebez joa e rofen va buhez evid an holl draou-ze! »

Epad an noz, e lavaras adarre d'al Leanez: « Ha goulskoude, e vijen bet laouen o vervel! »

Bec'h he doa o kozeal, ker kriz oa he foaniou. Evelato e voe klevet diou vech o lavaret goustadik: « Va Doue. roit d'in nerz da c'houzanv gant pasianted beteg ar fin. »

⁂

N'e ket ganti he-unan, met gand ar re all oa enkrezet. En em skuiza a raent, n'hellent ket mont da gousket, abalamour d'ezi. « Pa vezot klanv, a lavare d'al leanez karget anezi, me eo a daolo evez ouzoc'h. Ne vezo ket re, goude ar pez ho peus graet evidon... Met marteze ne vezot ket eur glanvourez ker sentus ha me, a lavaras en eur vousc'hoarzin; rak beteg ar fin e vousc'hoarzas, zoken pa veze brevet gand ar boan hag skuisder. »

Goude eur barrad poan, e welas dre ar prenestr, a bell, sklerijenn en eun ti, er pempvet estach. « Marteze, emezi, ez eus ahont eul leanez eus hor Breuriez o veilha gand eur c'hlanvour. Nag e vijen

eürus da veza o teurel evez ouz eur paour! N'int ket eürus eveldon ar beorien. Divezatoc'h e komprenin gwelloc'h pegement e tleer karet ar beorien. « Pegen truezus eo stad ar re n'o deus mui a feiz!... Va Doue, ho pezet truez outo!... Ha me, am eus kement a c'hrasou! Peger bras eo va dle! »

Antronoz e falleas, hag en dervez varlerc'h ar vedesined a welas ervat oa kollet.

Komz divarbenn ar maro ha mervel a zo daou dra dishenvel. N'int ket rouez ar re o deus sellet ouz ar maro heb aon, p'edo pell, hag a grene pa dostae.

En eul leandi, ar maro ne vez ket kemeret evid eun dra spontus. Sonjal mat a rer ennan, en em brepari a rer eus a bell ha bemdez, ha pa zigouez, e vez digemeret, nann ato heb aon, met da vihana heb ar spont foll-ze a grog e tud ar bed.

Resevet e vez ar Zakramanchou e poent hag en amzer, hag an ene, karget a c'hrasou, a vez e stad vat da vont dirag e Varner.

Ar Renerez he-unan eo a lavaras da C'hoar Lusi oa deuet eviti an eur da reseo sakramant an Nouenn, hag ive d'en em brepari d'ober he gouestlou a Leanez.

O klevet an dra-ze, e voe eürus bras; he dremm, drouklivet ha distrounket araok, a zeuas da veza laouen. « Oh! pebez joa! Mont a ran d'ober va gouestlou! »

Evelato ar vedesined a zisklerias n'oa ket

ezomm da hasta, e c'helle harpa c'hoaz. Hag e voe gortozet an dervez varlerc'h evit rei an Nouenn.

Tremen a reas mat awalc'h an noz. Da beder eur eus ar mintin, e tigoras he daoulagad, e sellas endro d'ezi, ha pa welas al Leanez, he Mamm, e lavaras: « Aze emaoc'h? Mat eo. »

Ha kerkent, en eun taol, ez eas fall, ha ne c'hellas ket respont ouz ar pedemnou a lavared d'ezi ober.

Buan e voe galvet ar beleg. A vec'h m'en devoe amzer d'he noui gand an eol sakr.

Ar Renerez neuze a dosteas outi hag a lavaras d'ezi freaz en he skouarn ar geriou merket evid en em c'houestla. « Me, C'hoar Mari Lusi, a ra le a baourentez, sentidigez ha glanded e Breuriez Leanezed Mari savet d'an Nenv... Hag evid ato! »

He dremm a ziskouezas kaout buhez. Evel eur flamm a dremenas dre he daoulagad sarret. He muzellou a c'hoanteas lavaret ar ger diveza, met a galon hepken e c'hellas rei he asant da veza leanez da viken.

Awalc'h he doa gouzanvet epad an dek dervez m'oa bet klanv. An Elez a ziskennas da gerc'hat he ene ker kaer ha d'e gas da Zoue. »

« Holl oamp diskennet er chapel da bemp eur banter, a skriv eur C'hoar yaouank, pa lavaras d'eomp Hor Mamm dont er maez hag en em voda er zal vras. Krena a raemp, ha ne gredemp ket sellet. « Va bugale, emezi, diskouezit eur feiz

krenv ha kinnigit ho poan da Zoue. » Ha goude ehana eur pennadig brao, ker poaniet oa: « Doue en doa he roet d'eomp; he galvet en deus davetan. »

« An holl a zirollas da lenva ha da zifronka.

« Distrei a rajomp d'ar chapel, glac'haret bras. Kaout a rae d'eomp oa evel goullo hon ti p'oa lammet diganeomp hor C'hoar ker karet. »

An Tad Pernet, an hini a zavas ar Vreuriez, a oa neuze e Sant-Stefan. Pa glevas ar c'helou, e skrivas kerkent: « Va bugale baour, ganeoc'h hag eveldoc'h e lavaran da Zoue: « Tad, hirio ha bepred hag e pep tra, ra vo graet ho polontez, nann va hini! » Met, pebez koll ha pebez glac'har! Ne gavin mui en hol liorz ar vleunvenn ken dous, ker kaer, ker parfet, C'hoar Mari Lusi!

« Hor Zalver en deus he c'hemeret evid he lakaat e liorz ar Baradoz. Kaer awalc'h oa evit mont di! »

Met netra marteze ne ziskouez peger bras e voe ar c'haon, evel ar pez a lavaras, eur miz goude, al Leanez Madalen, ker krenv koulskoude ha ker poellek.

« N'oun ket evit kredi c'hoaz, ha n'hellan ket beza frealzet. Trugarekaat a ran Doue d'am beza pellaet, bloaz zo, diouz C'hoar Mari Lusi, rak ma vije maro etre va daouarn, am ije gwall-skoueriet an holl gant va glac'har. »

Evel al Leanezed hag ar C'hoarezed, ar gerent a voe ive frailhet o c'halon, sklear eo, gand ar

boan. E Reims, el Louisiane, an daerou a ruilhas, met an holl a blegas gant feiz dindan dourn Doue; an holl a gomprenas ez oa eur zantez muioc'h er baradoz, hag ar zonj-ze a roe frealzidigez.

El leandi oa sioul pep tra, an holl a oa glac'haret evel p'o dije kollet unan eus o c'herent. Noz deiz ez oa heb ehan meur a hini endro d'ezi o pedi. « Daoulinet, ne c'hellemp ket tenna hon daoulagad divarni. Ne gave ket d'in e c'helle beza kement a garantez en eul leandi. »

« Astennet var ar varv-skaon, e vije lavaret e vousc'hoarze. »

« Kaer oa da welet, var he dremm ez oa evel cur skeudenn eus kaerder an Nenv, hag oc'h he gwelet o vousc'hoarzin, e c'houlennemp ennomp hon-unan ha n'edo ket o pedi ac'hanomp da ehana da lenva. »

D'ar zul e voe diskennet e chapel an traon, el leandi bras. Pemp eur oa dioc'h an noz. An amzer a oa brao hag an douar goloet gant eul linsel wenn a erc'h nevez kouezet.

« He dougenn a raemp hon-unan, en he arched dizolo, o lavaret pedennou a vouez izel, rak n'oamp ket gouest da gana gand hor glac'har.

« Hor goueliou gwenn en eur renkennad hir a rae brao gand an erc'h a oa dindan hon treid.

« Lavaret e vije bet eur verzerez yaouank eus amzeriou kenta an Iliz, douget diouz an noz gand ar gristenien d'ar vered dindan an douar. Ar skeu-

denn-ze, ker kaer, ne vezo biken dizonjet ganeomp.

« Skuilh a raemp daerou. Hi ato a vousc'hoarze e kreiz al lili gwenn a oa varni.

« Nag ez oa kaer! Var he gouel a C'hoar yaouank oa bet lakeet ar gurunenn roz gwenn a zoug al leanez deiz he le, hag etre he daouarn ar grusifi a resevomp ouz an aoter, pa reomp hor gouestlou. »

Kaset e voe e kichen bez hor Mamm genta, hag eno e voe lezet beteg antronoz, goude ofiz an anteramant.

Dre druez ouz glac'har an tad, e voe roet d'ezan korf e verc'h, ha C'hoar Mari Lusi a zo beziet e Reims e kichen he c'herent.

Pa voe digaset ar c'horf da Reims, ar C'hardinal Langénieux a lavaras da Renerez ar Vreuriez ha da Vamm ar C'hoarezed yaouank: « Eun hadenn brizius eo a lakit en douar; divarni e savo leanezed all evidoc'h. »

***

D'ar 4 a veurs 1901, pevar bloaz goude maro C'hoar Lusi, e voe gwelet o tiskenn eus eur wagon trede klas, e gar Reims, pemp Leanez a Vari savet d'an Nenv, holl yaouank, poellek. Ganto edo Renerez ar Vreuriez ha Mamm ar C'hoarezed yaouank.

Var eün ez ajont d'ar vered, da zaoulina var bez C'hoar Lusi. Goude beza bet eur pennadig en entremar, e lavarjont ar *Magnificat*.

Dont a raent da Reims da labourat evid ar re baour hag ar re glanv. Divar an hadenn brizius oa savet ed mat. C'hoar Lusi he doa digaset da Reims pemp Leanez eus he Breuriez.

Maro araok gellout labourat vardro ar beorien a gare kement, C'hoar Lusi he deus labouret hag a gendalc'h da labourat evid he Breuriez dre he fedennou. Ne gomprenomp ket, gand hor spered berr, traou an Nenv. Pedennou eul leanez, pinijennou eur zant, poaniou gouzanvet gant pasianted gand eur c'hlanvour, o deus dirak Doue eun dalvoudegez n'hellomp ket muzula, hag a ra kement pe vuioc'h, evit savetei an eneou, eget ar prezegennou kaera, al labourou skedusa.

C'hoar Lusi, adalek m'he deus dilezet he zud evit dont d'al leandi, a zo bet holl da Zoue, he deus kinniget d'ezan bemdez he c'halon, he deus pedet, graet pinijenn, labouret heb ehan da gaeraat he ene. Hag, evit peurechui he buhez var an douarman, he deus bet, epad dek dervez, poaniou kriz meurbet. Gouzanvet he deus hep klemm, kinniget he deus ar poaniou-ze evid ar beorien baour, evid he Breuriez, evid an Iliz, evid ar re a gare var an douar-man.

Berr eo bet he buhez, met pinvidik meurbet.

Dre he skoueriou he deus graet vad d'he C'hoa-

rezed, hag abaoe m'eo maro, e kendalc'h d'ober vad. Al Leanezed a zo bet o veva ganti a zalc'ho sonj anezi beteg ar fin, hag ar re all, ar re a zo deuet d'al leandi abaoe he maro, a lenno he buhez, hag holl o dezo c'hoant da vale var he roudou, da veza santel eveldi, d'ober enor d'o Breuriez evel m'he doa c'hoant ober, evel m'he deus graet, ha m'he dije graet c'hoaz, ma vije chomet e buhez.

VII PENNAD

Al Leanezig parfet

Ne greder ket mont pelloc'h na lavaret ar ger a zo c'hoant da lavaret. Rak ar ger-ze a zo ker bras, ken uhel, ker skedus, ma ne ouezer ket pe z'eo eur ger eus an Nenv pe eus an douar, hag an Iliz hepken a c'hell hel lavaret.

Met evelato, daoust ma c'heller fazia, e weler peur e sav unan bennak dreist ar re all dre e zantelez.

Ha n'eo ket difennet ouzomp, p'hon eus bet an eurvat da veva e kichen unan hag en deus roet d'eomp ar skouer eus an holl vertuziou, n'eo ket difennet lavaret petra hon eus gwelet ha klevet.

Rak da c'hounit e vez ato o sellet ouz buhez ar re a zo bet santeloc'h evidomp. Rak c'hoant a zeu d'eomp da vont var o lerc'h,d'ober eveldo, da bignat ive vardu an Nenv, evid en em gaout ganto en eürusted peurbadus. Douget omp, gand o skouer, da lavaret evel gwechall sant Aogustin: « Perak ne rafen-me ket ive ar pez o deus graet ar reze hag ar reze? »

Setu petra zo bet klasket el levr-man: diskouez

santelez eul leanezig, evit ma teuio re all d'ober eveldi.

Bet eo ha chom a ra al leanezig parfet.

Lavaret kement-se divarbenn C'hoar Mari Lusi n'eo ket re: ar pajennou a zo araok hen diskouezo hag ar re a zeu varlec'h a ziskouezo marteze n'eo ket awalc'h.

Gwelloc'h eget eun all, Mestrez ar C'hoarezed yaouank a c'helle komz eus C'hoar Lusi. Epad dek miz he deus lennet en he ene, eun ene sklear, en em zigore d'ar re o doa da welet varni, nann evit beza meulet, met evit geza renet ha sturiet. He gwelet he deus o sevel uheloc'h bemdez, o poania d'en em zizober eus kement ne vije ket kavet mat gant Doue.

Diskleria a ra oa savet ken uhel er zantelez ma ne veze mui kavet netra da rebech d'ezi.

« Dre garet ar senti, he doa roet pep tra, he spered hag he bolontez. Plega a rae gant mall ha joa da gement a c'houlenne ar reoelenn, plijadur he doa o lavaret ar pedennou, an ofiz. Naon ha sec'hed he doa eus traou an Nenv. Ar prezegennou, ar chenteliou var deveriou al Leanezed, istor an Iliz, al lidou sakr, kement a roe sklerijenn d'ar spered, a rae d'ezi plijadur bras. Rak seulvui e vije sklerijennet he spered, seulvui e vefe start he feiz. Her gouzout a rae.

« Unanet mat gand Hor Zalver, e sonje en-

nan bepred, ar pez ne vire ket outi da veza laouen ha madelezus e kenver an holl.

« Mat da gaozeal pa veze ehan-labour, e veze sioul, dereat, kerkent ha ma sone a c'hloc'h da c'hervel d'ar pedennou. Er chapel ec'h en em zalc'he sounn, he daouarn an eil ouz egile, Morse ne glaske en em harpa e tu ebet.

« Pebez feiz nerzus! Eün, didroidell, anaout a rae bolontez Doue, hag awalc'h oa eviti.

« Den n'en dije lavaret e kave dies senti, rak ato hag e pep lec'h e sente raktal. Netra ne veze kavet dies ganti. Mont a rae da benn, heb en em skuiza, hep fall-galoni.

« N'oa ket ezomm ganti da zisplega pell an traou. Prest ato, ne c'hede nemet eur ger evit mont araok. Gand he Mestrezed e komze didroidell, eün ha berr. N'e ket hi a glaske e vefe taolet evez outi ha kollet amzer ganti.

« Ne gaver ket alies eur vaouez evelse, ker kaer, ker pinvidik a spered hag a galon, hag evelato leun a vadelez, laouen, ne c'houlenne nemet servicha ar re all...

« He c'halon a verve gand ar c'hoant da c'hounit eneou da Zoue. Mall he doa da vont d'ar mision, hag e laboure da gaeraat he ene evit gellout, o kreski er zantelez, ober muioc'h a vad.

« Karet a rae ober pinijenn, rak hep pinijenn n'eus ket a zantelez.

Distaget he doa he c'halon diouz holl draou ar

bed-man, ha ma wele he doa re a blijadur gand eun dra bennak, buan e kave an tu d'en em zizober anezan, evit ma vije torret kement liamm he stage ouz ar bed-man.

« Evelse e varve a-nebeudou d'ar bed hag e lakee da greski en he c'halon ar vertuz a baourentez.

« Gounit ar vertuziou a zere ouz eul leanez, setu petra a glaske. An hent a oa digor dirazi hag e kerze dreizan a gammejou bras, hep sellet var he lerc'h.

« E kement a rae, n'he doa ken ioul nemet plijout da Zoue. Gouzout a rae n'eus netra bihan, pa vez kinniget da Zoue, hag e save evelse bemdez uheloc'h e skeul ar zantelez. »

⁂

Ar pez a skrive ar Renerez, he Mamm, ar C'hoarezed yaouank a veve ganti o deus holl hel lavaret ive. Goude ar maro, ne veze klevet a bep tu nemet meuli he vertuziou kaer. An holl he c'hemere evid al leanezig parfet, mat da veza roet da skouer da gement hini a zeufe d'al leandi.

Goulennet ez eus bet diganto diskleria dre skrid ar pez o doa gwelet ha klevet. Setu aman eul lodenn eus ar pez o deus diskleriet:

« Hi hepken, epad ma voe karget eus ar zekreteri, he deus gellet derc'hel brao hag heb ehan var 'elum lamp ar zantuar a oa dies bras da zerc'hel e

stad vat; pa gouezas klanv, e voe ret beza ato vardro al lamp ne felle mui d'ezi rei sklerijenn. »

« Ne lavare morse ger en amzer difennet »; — « ne golle ket eur vinutenn »; — « ne rae netra evel en desped d'ezi; » — « ne lavare droug eus hini ebet ».

« Enni pep tra a oa uhel ha kaer: ar spered, ar galon. » — « Pa lenne, pa gleve en eur brezegenn komz eus traou kaer, e welen kerkent evel eur flamm o tremen var he dremm; anat oa e veze skoet he spered hag he c'halon. »

« Me gav d'in e vije bet gellet lavaret d'ezi pep tra evel d'hor Mestrezed, hor Mammou. Rak n'am eus morse he c'hemeret evel unan ac'hanomp. »

« Ato am eus kredet oa eun ene kaer meurbet. He gwelet hepken am lakae da veza gwelloc'h. »

« P'am oa echuet va bloaz evel leanezig, am beze plijadur, evit beza frealzet, o welet ar C'hoarezed yaouank o tont d'an oferenn. Eun deiz e chomis da zellet ouz C'hoar Lusi. Henvel oa ouz eur zantez, hag e lavaren ennon va-unan. « Anat eo e tosta eviti an amzer d'ober he gouestlou a Leanez. » Petra vezo divezatoc'h al Leanez-ze? »

Aes eo gwelet o doa ar C'hoarezed yaouank doujans vras evit C'hoar Lusi. Holl oant skoet gand he zantelez, he vertuziou.

Setu aman breman eun dra all ne lakaomp aman nemet o veza m'eo bet diskleriet gand eul

leanez e barr an oad, fur, poellek. Ne varnomp ket, ne reomp nemet skriva ar pez a zo bet diskleriet.

« Er penn kenta a veurs oa, pemp pe c'houec'h sizun goude maro C'hoar Lusi. Edon o vont d'ar chapel evid an ofis diouz ar mintin. E c'helle beza pemp eur hanter. Hag e klevis kan, a zeue eus tu ar zekreteri. Ne fazien ket; ar c'han a oa ker kaer, ken dudius, ma chomis a zav, evit klevet gwelloc'h, hag ez is d'ar zekreteri, da welet piou a oa eno. N'oa den. Digeri a ris ive dor ar gomzlec'h, a zo e kichen. Den ken nebeut. « Daoust hag e vefed o kana er chapel en enor da zant Josef? » a c'houlennis ouzin va-unan. N'oa ket a gan er chapel, an holl a oa sioul.

« Aet da zaoulina d'am flas, e teuis da zonjal e C'hoar Lusi; ar vouez oa he hini, ar vouez kaerze a garemp klevet gwechall er chapel.

« Lavaret e vije bet kan eur brosesion. Avechou e veze klevet teir vouez, met an hini a veze klevet dreist ar re all, hag alies he-unan, oa mouez C'hoar Lusi. »

Eul leanez all a skriv evelhen da Vamm ar C'hoarezed yaouank: « N'am eus bet tro, gwech ebet, da gomz gant C'hoar Lusi, met he gwelet a oa awalc'h evidon. Ato am eus kredet oa unan eus an eneou-ze « o deus gwelet gand o daoulagad Hor Zalver », evel ma lavar an Tad Lacordaire.

« Lavaret ho peus d'eomp e pede hag e kare Doue hep beza frealzet. Bec'h am eus o kredi e vije bet hep tanva frealzidigez an Nenv.

« He gwelet a raen er chapel, ha doare he doa da veza eun ene dispar.

« N'am eus he gwelet a-dost o labourat nemet er zal-debri. Servicha a rae evel unan n'he dije graet morse nemet an dra-ze. »

An holl leanezed a gave d'ezo n'he doa netra d'ober, evit beza evelse, nemet senti ouz he natur. Ne ouient ket pegement a nerz-kalon a ranke da ziskouez evit gellout beza laouen, sentus ouz ar reolenn, ne ouient ket oa lezet gant Doue hep frealzidigez.

« Me a veze eürus, a skriv eun all, pa vezen en he c'hichen o kommunia. Goulenn a raen digand Hor Zalver rei din eun elfennig eus ar garantez entanet a oa en he c'halon, a greden.

« Hag ive, pa vezemp o prederia, nag a vech am eus lavaret:

« Oh! va Doue, ma c'helfen lavaret d'eoc'h ar pez a lavar C'hoar Lusi! »
M'he dije gouezet, n'he dije ket marteze komzet evelse.

Choar Lusi a gare hag a zerviche Doue, met dre nerz he bolontez, dre zever, hag en doare-ze eo ar gwella. Ar re a ra evelse a zo tud a benn, a zalc'h mat, n'eus forz petra c'hoarvez.

⁂

Evid ar pinijennou, ar skourjeza ha traou all, e rae evel he c'hoarezed; n'he dije ket klasket ober dishenvel, gand aon da lakaat sellet outi.

Dougenn he zamm, senti ouz ar reolenn, ato hag e pep lec'h, setu he finijenn, eur binijenn a c'helle ober bemdez hag a blij da Zoue. « Pa vankin da zenti ouz eur gourc'hemenn bennak eus ar reolenn, e rin eur binijenn evit paea va mank. »

An traou bihan-ze, ar pinijennou-ze lakeet an eil var eben, a zave bern, hag evelse eo e vez pinvidikaet an ene ha lakaet kaer da vont dirak Doue.

« Eur vech, goude koan, epad m'edomp oc'h ehana, e komzemp divarbennn lavariou santez Thereza ha santez Madalen a Bazzi. « Pe c'houzanv, pe vervel! » — Gouzanv ato, hep goulenn mervel! » Evel ma tigoueze C'hoar Lusi, e c'houlennjomp outi pehini a gave ar gwella eus al lavariou-ze. « Gwella zo evidomp, a gav d'in, eo gouzanv hep lavaret ger. »

Na kaera respont! Pep hini a zonjo evel ma karo.

Evidon-me, her c'hav kaeroc'h eget an daou lavar all.

C'hoar Lusi a rae evelse: gouzanv hep lavaret ger. Sentus en traou bihan evel er re vras, ez a

gand he hent, o tastum bemdez madou nevez evid an Nenv.

Da eur C'hoar a lavare d'ezi. « C'houi ne zizonjit netra. Evesaat a rit ouz an traou distera, » — e respontas: « Ha ne ouzoc'h ket e lavarer d'eomp heb ehan e rankomp beza aketus en traou bihan, evid en em brepari d'ar re vras. »

Evel m'edo oc'h ober skeudennou sant Aogustin ha santez Monika evid ar chapel, e skrive evelhen: « Kerkent ha ma sono ar c'hloc'h, me a zilezo al liva »; kaout a rer c'hoaz en he c'hayer: « Me a dle tostaat muia ma c'hellan ouz Hor Zalver. » — « Me a zavo va c'halon etrezek Doue, bep tro ma z'aio va spered da hunvreal gand ar mor. »

Hag an hini he deus graet evelse eo an hini a veze rebechet d'ezi, eun nebeut miziou araok, ober re a drouz, mont re vuan, gant re a herder; an hini a skrive: « Lavaret e c'houlenner ken nebeut diganen, ha ne ran ket! »; an hini a zisklerie: « Ar pez a goust muia d'in, eo senti. » — « Ar pez a garan ar muia, va Doue, a roan d'eoc'h: « va c'halon ha va bolontez »; an hini, erfin, a anzave: « e kave dies bras dilezel eul labour pa zone ar c'hloc'h. »

Lod marteze a lavaro n'eo ket re zies senti ouz ar reolenn en eul leandi. Met, o sellet mat ouz an traou, e weler eo ret kaout nerz, ha nann eun nebeut hepken, evit ober bemdez, eus ar mintin beteg an noz, gant joa, heb en em glemm, kement

a zo merket er rolenn, kement a vez gourc'hemennet gand ar re a zo o c'houarn. Hag an hini a ra pep tra a galon vat, o kinnig da Zoue kement a ra, hennez a zo var hent ar zantelez. Rak, e gwirionez, reolennou al Leaned a zo bet graet pe aotreet gand an Iliz evit dougenn an dud d'ar zantelez. Hag ar Pab Klemant VIII en deus gellet lavaret: « N'eus nemet rei d'in eul lean, eul leanez sentus bepred ouz an holl reolennou: me o disklerio sent raktal. »

Yann Berckmans, evit komz eus unan hepken, a zo deuet evelse da veza sant. N'en deus ket graet a draou bras, met poaniet en deus da zenti, gwella ma c'helle, ouz ar reolenn.

Skrivet eo bet buhez an Tad Pernet ha buhez al Leanez Mari a Jezus, an daou o deus savet Breuriez Leanezed bihan Mari savet d'an Nenv.

Mat oa ive skriva buhez al leanezig-man, he deus graet kement a vad epad an nebeut amzer he deus tremenet el leandi, hag a c'hell beza roet da skouer d'ar re holl a c'houlenno dont er Vreuriez.

Berr eo bet he buhez, met leun, roet holl da Zoue. Graet he deus vad dre he skoueriou, troet he deus muioc'h ouz Doue spered ha kalon he C'hoarezed, ha dre ze ez eus deuet c'hoaz gwellaenn er Vreuriez.

Graet he deus vad epad he buhez. Kenderc'hel a raio d'ober vad goude he maro. He skoueriou a

dalvezo c'hoaz d'ar re holl a zeuio er Vreuriez; o lenn he buhez, e welint petra eo eul « leanezig parfet », hag e choantaint beza henvel ouz C'hoar Lusi, evit gellout ober ar pez a c'houlenn diganto Doue hag an Iliz.

VIII PENNAD

Abaoe ar maro

C'hoar Lusi a zo maro er bloaz 1897.

Er penn kenta eus ar bloaz 1910 e voe moulet eul levr gallek, « *Une petite Sœur* », skrivet gand an aotrou Landrieux, vikel vras Reims. An aotrou Landrieux a zo deuet da veza eskob Dijon, hag a zo maro e 1927.

Al levr « *Une petite Sœur* » a zo ennan buhez C'hoar Lusi. Eul levr kaer eo da lenn; kurunet gand Akademi Frans, meulet gand ar C'hardinal Merry del Val, gand ar Pab Pi X, eo bet buan skignet dre ar Frans hag er maez eus ar Frans. A vilierou eo bet gwerzet al levr, rak an hini e lenne a rae e veuleudi, hag a zigase d'ar re all c'hoant d'e brena.

An aotrou Landrieux a skrive e penn kenta e levr: « Kredet hon eus e vije eneou all entanet gand an tan a domme ene C'hoar Mari Lusi. »

Kement-se a zo deuet da veza gwir. Ar re o deus lennet he buhez n'o deus ket gellet en em viret da c'houlenn, dre zikour he fedennou, ar grasou o doa ezomm.

Hag eus a bep lec'h ez eus deuet kelou da lavaret eo bet selaouet ar goulennou kaset da C'hoar Lusi.

Ha da genta, komzomp eus Leanezed Mari savet d'an Nenv. Bennoz an Nenv a ziskenn puilh varno ha var o zi. Eleiz a blac'hed yaouank a c'houlenn beza digemeret er Vreuriez, hag an hanter anezo a lavar e tleont da C'hoar Lusi ar c'hras da veza c'hoantaet beza Leanezed. « E 1916, a lavar unan, am eus lennet buhez C'hoar Lusi, ha kerkent oun bet gounezet. C'hoar Lusi eo he deus va digaset da ru Grenelle. » Na pet gwech n'eus ket bet klevet ar geriou-man: « Edon o klask va hent; ne anavezen ket Leanezed bihan Mari savet d'an Nenv. C'hoar Lusi eo he deus va hentchet da ru Violet. » Lod all a lavar evelhen: « Digoret he deus d'in va daoulagad. » — « Va hentchet he deus »; — « sklerijenn he deus roet d'am spered. » — « Chachet oun bet ganti gant kement a nerz, ma n'hellen ket sonjal kemeret eun hent all. »

Eur plac'h yaouank eus Buenos-Aires (Amerik) he doa prometet en em rei da Zoue, divezatoc'h, er Vreuriez oa bet enni C'hoar Lusi « Epad va beach e Paris, eur vignonez am c'hasas, hep gouzout, da chapel ru Violet; hag eno, raktal, e klevan lavaret emaoun el lec'h m'edo C'hoar Lusi. »

« Goude beza bet meur a wech e ti Leanezed ar Garantez evit gouzout dre be hent sturia va buhez,

e tistrois d'ar gear, skuiz hag en entremar, muioc'h eget bisboaz. Eun dervez bennak goude, edon o renka, gand eur vignonez, levriou ar barrez en o armel. « Diskouez d'in, a lavaris d'am mignonez, eur Vreuriez hag a lakfe en unan al Leanez a Garmez hag al Leanez a Garantez. » Hag e tirollas da c'hoarzin. Met d'an ampoent e kouezas var va fenn, eus estach uhela an armel, buhez c'hoar Lusi. Lenn a ris al leor, hag e kavis ar pez a glasken: eur Vreuriez a vesk ar bedenn hag al labour. »

⁂

D'an eneou o deus c'hoant sevel uhel e karantez Doue, eo e ra vad buhez C'hoar Lusi. Eul lizer eus ar Republik Arc'hantin (Amerik) hen diskouez: « C'hoar Lusi n'eo ket deuet en eun taol da veza santez; met a nebeudou hepken, dre boania ha teurel evez, ha setu perak e plij muioc'h d'eomp. Diskouez a ra d'an holl e c'heller beza santel. Astenn a ra he dourn d'ar re a zo e traon ar skeul evid o zikour da bignat. » — « Penaos ne deufer ket da veza gwelloc'h e kichen C'hoar Lusi? » — « An holl eneou kristen a gavo plijadur o lenn eun hevelep buhez. » — Eur beleg, doktor var ar skianchou sakr, a skriv: « Al « Leanezig » a ro nerz d'an ene; her santet am eus va-unan, er mare m'am oa ezomm da veza kennerzet. » — Eur vaouez he deus lavaret:

« N'oun bet, 'gwech ebet, o taoulina var bez C'hoar Lusi hep beza krenvoc'h goude. Kredi a ran start eo galloudus he fedennou. »

E pep lec'h he deus graet vad d'an eneou. « Dre ma anavezen an ene kaer-ze, an denvalijenn a bellae diouz va daoulagad. Lenn a raen skleroc'h ennon va-unan, hag e welen gwelloc'h pegen didalvez eo traou ar bed. C'hoar Lusi am chache daveti, evit va zrei ouz Doue hag ober d'in karet kement he doa karet. Gounezet oun bet gand he skoueriou. » — « C'hoar Lusi a zo bet evidon, abaoe tri bloaz, eur vignonez, eur c'hoar; ganti eo oun bet distroet ouz Doue, ha ganti oun sturiet. »

En eul lizer eus Breiz e lennomp: « Gounezet oun ganti. Aze eman em c'hichen, leun a vuhez. Va foulza a ra var araok. Ober a ra d'in tenna eus va buhez ar pez a zo fall, hag e rankan senti. Petra n'he dije ket gellet kaout diganen, m'am ije he anavezet kentoc'h? » — « N'heller ket lenn buhez C'hoar Lusi hep beza frealzet, kennerzet, savet dreist traou reuzeudik ar vuhez-man, douget da c'hoantaat an Nenv, d'ober pinijenn. »

Eun ofiser a vor a oa, epad ar brezel, e bro ar Zav-Heol.

« Plijadur bras a ra ato d'ar c'hristen dizelei eun ene en deus karet Doue ker mat. Pa vez an ene-ze pinvidik evel hini C'hoar Mari Lusi, e vez c'hoaz muioc'h a blijadur. Abalamour da-ze eo e karan kement buhez santez Thereza ar Mabig-

Jezus, ha breman hini C'hoar Lusi. Evel diou c'hoar int, daoust m'oa dishenvel o zemz-spered hag o Breuriez. »

Eur Zaoz a lavar demhenvel: « E liorz ar Frans ez eus savet eur vleunvenn all, kaer ive, ha mat da veza lakeet e kichen bleunvenn Karmez. »

Eus ar Guadeloup, eur barner a skriv: « Tri ugent vloaz am eus, kalz poaniou am eus bet da zougenn em buhez. O lenn Buhez C'hoar Lusi oun bet frealzet, va feiz a zo bet startaet hag am eus gellet gouzanv, e gwir gristen, maro tri eus va bugale. Desket am eus el levr-se pegen talvoudus eo ar binijenn. »

⁂

Ouspenn c'hoaz. Kalz o deus diskleriet beza bet pareet goude beza pedet C'hoar Lusi.

Aman e ranker teurel evez, rak an Iliz hepken a c'hell diskleria peur ez eus bet gwir vurzud.

Lavaret a raimp an traou evel m'int bet kontet gand an dud.

Eun intanvez, yaouank c'hoaz ha gwall-glanv, a golle he fenn o sonjal e rankfe dilezel he bugale. Goude ma voe touchet outi eur relegenn eus C'hoar Lusi, e kavas raktal peoc'h d'he spered ha pasianted. (Lizer eus Bourdel: mae 1919).

Eur vaouez all, o vont d'ober eur gwall glenved hag he doa difenn da finval en he gwele, a zizentas evit kregi en eur relegenn eus C'hoar Lusi: « He

fedet am eus, ha kerkent am eus santet oan pare. »

Eun den gloazet ha trouc'het eur c'har d'ezan, n'helle bale nemet gant branellou, rak eur gouli a jome e traon ar c'har drouc'het. Goude eun naved da C'hoar Lusi, ec'h en em gavas pare mat. (Lizer eus Rouan, 21 here 1920).

Eun den klanv, dilezet gand ar vedesined, a wella ker brao ha ker buan, o lenn buhez C'hoar Lusi, ma z'eo souezet ar vedesined (Lizer eus Rouan. 7 genver 1922).

D'an 10 a vae 1920, e meingleuziou houarn Briey, M. H. V. a gouez divar eur voger hag eun treust pounner a bil varnan. E vignon, breur C'hoar Lusi, a red d'e denna a zindan an treust, hag a laka en e zourn kroaz chapeled e c'hoar. An den gloazet ne finve ket; kaset e voe hanter varo d'an ospital, hag ar vedesined a gave d'ezo oa graet gantan. Kompagnunez an Assurans a ro urz da luc'hskeudenna an diabarz anezan gand ar skinou X, hag e weler ez eus riskl bras evitan.

E vignon a gas d'ezan eur relegenn, eun tammig eus bleo he c'hoar. Hag ar c'hlanvour a bare; ar vedesined, goulskoude, n'o doa fizians ebet. Diskleriet en deus e-unan dre skrid en doa pedet C'hoar Mari Lusi en eur goueza, ha kredi a ra eo d'ezi eo dleour eus ar pare. (Lizer eus al Lorren, 7 c'houevrer 1922).

Eur beleg a skriv da lavaret e ped bemdez C'hoar

Lusi da fiziout enni ar re glanv hag e vez selaouet. « Meur a wech oun bet test eus galloud C'hoar Lusi, e Brest da genta, hag e Toulon. » (Lizer eus ar 16 genver 1920).

« Eun deiz m'edon fall-galonet, oun bet, en desped d'in, kaset vardu skeudenn C'hoar Lusi. Mousc'hoarzin a rae, ha lavaret e vije bet oa beo. Seulvui e sellen outi, seul gaeroc'h oa he mousc'hoarz: n'oa mui evel eur skeudenn. Pegeit e padas an dra-ze? Marteze pemp pe c'houec'h minutenn. Leun a zaerou em daoulagad, ar peoc'h deuet em c'halon, e sellen outi, hep kaout ezomm da lavaret ger, rak kompren a rae ar pez am oa c'hoant lavaret d'ezi. D'ar fin hepken am eus lavaret: « Bennoz d'eoc'h, C'hoarezig vihan!... Lizer eus Paris, kerzu 1919).

An ti o doa C'hoarezed he Breuriez e Reims abaoe 1901 hag a oa fiziet enni, a zo chomet en e zav daoust d'an dismantr graet e kêr gand ar c'hanoliou ha gant an tan-gwall. Ret eo beza bet e Reims e 1918, evit kompren e pe stad edo kêr. Ne veze gwelet a bep tu nemet berniou mein, pennadou-moger duet gand an tan. Ti al Leanezed a jomas en e zav: « O vont ennan, e welis skeudenn C'hoar Lusi, a vousc'hoarze, er gomz-lec'h, stag ouz ar voger. « An tan-gwall a oa tremenet dre eno, n'en doa devet nemet tiez koz. Ehana a reas e kichen ar zekreteri, ne reas nemet lipat dor ar chapel. »

⁂

En eur ger, C'hoar Lusi, heb ober trouz, a labour e pep lec'h, e pep bro, e Frans, en Europ, en Amerik, e misionou an Afrik.

Pedet e vez gand an dud a zo o veva er bed, pedet e vez e tiez al Leaned hag al Leanezed.

Pedet eo bet epad ar brezel bras, e Betheny, Mort-Homme, Salonik, e pep lec'h. « Epad an amzer spontus-se e peden santez Jann d'Ark, santez Thereza ar Mabig-Jezus, ha C'hoar Lusi. »

Al levr a zo bet skrivet e skritur Braille, skritur evid ar re zall: « Ni ive a fell d'eomp beza krenv ha laouen en hor gwalleur », a skrive Mari Heurtin, eus Larnay, e kichen Poitiers.

Eur c'hloareg yaouank eus Sant-Sulpis, spered kaer, a oa o vervel en eun ospital, hag a lavaras da unan eus al Leanezed a oa en e gichen: « Kaer e kavan ho mision, karet a ran ar re o deus savet ho Preuriez, met karet a ran dreist-holl C'hoar Lusi. » Hag, en eur ziskouez levr he buhez. « Hen digaset am eus beteg aman, evit m'am zikouro da vont dan Nenv. »

Eul Lean, pedet da brezeg evid ar C'hoarezed bihan e iliz-veur Westminster, ne reas nemet diskleria buhez C'hoar Lusi. « Daou vil bennak a oa oc'h va zelaou, hag holl oa skoet o spered. Ar wazed zoken o doa poan o terc'hel o daerou, ha me am oa ive. »

« Bennoz da Zoue, a laka hevelep bleuniou da zigeri var douar hor Frans ». (Lizer eun Dominikan eus Jerusalem).

« Evel a c'hellit kredi, eur vleunvenn ker kaer, ker c'houek, he deus graet plijadur da galon hon Tad karet Pi X. (Lizer ar C'hardinal Merry del Val).

Hag eun Dominikan a lavare: « Ma vijen Pab, me he disklerfe raktal santez. »

Arabat rei d'ar c'homzou-ze muioc'h a dalvoudegez, a bouez, eget n'o deus. Evelato e tiskouezont petra zonj tud fur, poellek, desket, divarbenn C'hoar Lusi.

Ya, eur vleunvenn gaer eo. Ha da c'hounit e vezo o lenn he buhez, oc'h heulia he skoueriou.

Ra gendalc'ho al Leanezig da bedi evid he Breuriez, da bedi evid he bro!

TAOLENN

Lizer an Aotrou'n eskob..... VII

D'al lennerien..... IX

Breuriez Leanezed Mari savet d'an nenv.. XI

I. — Bloaveziou kenta..... 1

II. — Doue he galv: senti a ray ouz e vouez.. 21

III. — Trubuilhou..... 39

IV. — El leandi (Postulantez)..... 59

V. — Leanezig..... 76

VI. — Ar gouestlou graet var dreuzou ar baradoz..... 109

VII. — Al leanezig parfet 128

VIII. — Abaoe ar maro..... 138